

Erling Folkvord:

Stopp tjuven!

– en redningsaksjon
for velferdsstaten

Erling Folkvord

Stopp tjuven!

– en redningsaksjon
for velferdsstaten

Erling Folkvord

Stopp tjuven!

– en redningsaksjon
for velferdsstaten

**Stopp tjuven!
– en redningsaksjon
for velferdsstaten
Pris: 80 kr**

Utgitt av: tidsskriftet Rødt!
Flere bøker kan bestilles fra:
Rødt!, Postboks 124, Sentrum 3251 Larvik
eller på e-post: roedt@online.no

Omslagstegning: Hallvard Skauge
Bokbunad og omslagsdesign: Tor Otto Tollefsen
Satt med 11,5/15,5 Sabon, Univers og ITC Kabel
Illustrasjonene i DEL III er utlånt av Olav Randen
Trykket hos Princo Unique Larvik

Boka er utgitt med støtte fra Det faglitterære fond.
ISBN 82-91778-41-8

Innhold

DEL I Du kan miste mye ...

Du kan miste mye.	12
---------------------------	----

DEL II For 25 år sia starta målbevisste menn et reformarbeid ovenfra for å gjøre det mer lønnsomt å være kapitalist i Norge. De har lyktes – hittil. I 2001 satte en av deres fremste ledere demontering av Folketrygda på dagsordenen.

Arbeidsmiljølov, sykelønn for alle og kommunale barnehager som var nesten gratis, fikk kapitalistenes alarmklokker til å ringe	20
Milton Friedman og Chicago boys hadde ei oppskrift	25
Oslo-gruppen 1981: Friedman på norsk	29
Medinor AS mislyktes med Smestad sykehjem i 1986, fordi de var for tidlig ute	35
Drahjelp fra utlandet måtte til for å omdanne Norge	39
EØS fullførte ødelegginga av Husbanken	52
Sp-statsråd laga i 1990 Europas mest liberale energilov	56
Reformen som gjorde Norge til skatteparadis for de rikeste	58
Stortingsvedtak i 1991 åpna Norge for Veolia-konsernet	70
NSB, Posten og Televerket – bærebjelker som ble ødelagt.	75
Den nyliberale offensiven mot kommunene	81
Det største førvalgskuppet hittil: Sykehusa ble omdanna til foretak med bedriftsøkonomisk styring..	92
Hva gjør de som angrer på at de privatiserte Statoil?	107

– Det er hyggelig å kunne gi noe også – ikke bare ta i mot, sa Atle Brynestad	109
Skolen – fra enhetsskole til markedstilpassa hurtigløp?	122
Folketrygda. Hvor lang tid tar det å rive et hus? . . .	129

**DEL III For 75 år sia skapte målbevisste folk et så sterkt press
nedenfra at Stortinget bøyde av. Statens politikk ble snudd
slik at titusener som var uten arbeid og hus, kunne skaffe
seg livsgrunnlag ved bureising**

Press nedenfra snudde statens politikk.	136
---	-----

**DEL IV Skal neste generasjon ha en velferdsstat, må mange ta
ansvar og starte en ny snuoperasjon nedenfra – NÅ!**

En ny snuoperasjon – NÅ!	147
Vi trenger tiltak slik at folk ikke forbrukes i for høyt tempo.	150
Hva skjer viss noen sektorer blir «tatt ut av markedet» igjen?	157
Hva bør en ny snuoperasjon inneholde?	165

DEL I

Du kan miste mye ...

Du kan miste mye

Samfunnet rundt oss har blitt dramatisk endra i løpet av et par tiår. Større omveltninger er i vente.

Få land kan i verden si at de har større grad av ytringsfrihet enn oss. Norge er fortsatt demokratisk og har frie valg. Men hvor mange er det som virkelig er med og bestemmer?

Blant de styrende har markedsliberalismen blitt den rådende tankeretninga. Lover, forskrifter og nye reformer utformes innafor markedsliberalismens rammer. Noen bruker heller betegnelsen ny-liberalisme.

Men de som har fulgt godt med, vet at partier som åpent bekjenner seg til de markedsliberalistiske teoriene, aldri har vunnet flertall i et norsk valg. Likevel styrer de samfunnet: Først ble boligsektoren overlatt til markedsstyring. For 15 år sia fikk vasskraftlandet Norge – til manges overraskelse – Europas mest markedsliberale energilov. Derfor betaler du nå nesten like mye i «nettleie» som du betaler for den strømmen du bruker. For fire år sia, rett før starten på en stortingsvalgkamp, vedtok Stortinget å omgjøre sykehusene til markedsstyrte foretak. Et tynt sjikt av nyrike sykehuseiere er et av de lite kjente resultatene. Samtidig starta regjeringa Stoltenberg privatiseringa av Statoil. Derfor innkasserer de nye, private eierne i Statoil akkurat nå et aksjeutbytte på 3 300 millioner kroner for 2004.

Samtidig ble 2004 et nytt år med tosifret milliardunderskudd for kommunene. Når kommunekassa er bunnskrapt, er det gjerne skole- og velferd som skjæres ned. Ordførerlønningene og honorarene til omstillingskonsulentene berøres sjelden. Maktesløsheten preger flere og flere kommunestyre.

Og når velferdsgoder kuttes, uten at dette kan hindres ved hjelp av stemmeseddelen, blir også de politiske rettighetene verdiløse, slik at valgdeltakelsen går ned,¹ konstaterer samfunnskjenneren Ottar Brox.

En bærebjelke kan bli knekt.

Men hvorfor har det egentlig blitt slik? Hvordan gikk det til at Stortinget midt på 1990-tallet vedtok lovendringer som gjorde at

skatt året etter ble en milliardinntekt for et av landets største skipsrederier? For ikke å snakke om resultatet av den aller nyeste skattereformen. Konserndirektøren i et av våre største forsikringsselskaper kunngjorde i februar 2005 at «sånn som vi ser det nå, er det i overskuelig fremtid ikke sannsynlig at Storebrand vil betale skatt.»²

Våren 2005 har den markedsliberale makteliten lagt selve bærebjelken i Folketrygda på hoggestabben. Folketrygdas solidaritetsprinsipp – som det har vært tverrpolitisk enighet om sia 1965 – skal knekkes, før velgerne får anledning til å si hva de mener. Det som skal komme i stedet er vanlig, kommersiell forsikringspraksis. Dette prinsipielle bruddet vil ledelsen i Arbeiderpartiet, LO-lederen og de tre partiene i regjeringa Bondevik spikre fast før velgerne kan få et ord med i laget. Fremskrittspartiet er selvsagt også med. Storebrand og andre forsikringsselskaper skal få anledning til å tjene mer.

I sitt store dikt «Til ungdommen» skildret Nordahl Grieg i 1936 kampen mellom de nedbrytende og de byggende kreftene:

Edelt er mennesket,
 jorden er rik!
 Finnes her nød og sult
 skyldes det svik.
 Knus det! I livets navn
 skal urett falle.
 Solskinn og brød og ånd
 eies av alle.
 Da synker våpnene
 maktesløs ned!
 Skaper vi menneskeverd
 skaper vi fred.

Norge fører krig.

Nå – nær 70 år seinere – har verken freden eller menneskeverdet altfor mye vind i seilene. Norske soldater har de siste seks åra ført krig for utenlandske oppdragsgivere i Jugoslavia, i Irak og Afghanistan. Hvor mange var det som forventet det for 15 år siden, da folkene

i Europa gledet seg over de østeuropeiske diktaturenes sammenbrudd?

Naturressursene til hører et lands befolkning. Det gjelder oljen i Nigeria like så vel som vasskrafta i Norge. Men hvor mange har lagt merke til at skiftende regjeringer mener at Norge skal berike seg på det som er andre folks felleseiendom? I april kom meldinga fra Det internasjonale Pengefondet om at Norge i 2004 var en av verdens største kapitaleksportører. Men Arbeiderpartiets energiminister Jens Stoltenberg snakka tydelig om dette, allerede da han i oktober 1996 åpnet Norway House like ved de store oljefeltene under Kaspiahavet:

Viss det går bra her, så betyr det at en del av de pengene vi skal ha inn i statskassa etter århundreskiftet til å betale for folketrygden og barnehagene og sykehusene, de skal komme fra Det kaspiske hav. Det er litt underlig å tenke på. Men slik er det.³

Hvorfor har en av de mest utvikla velferdsstatene i verden blitt slik? Nordahl Griegs ord om at «jorden er rik», er jo for Norges del mer berettiget enn noen gang. Hvorfor skal Norge da rane til seg andres naturrikdommer? En rikere stat har jo norgeshistorien aldri sett. Skattefrie utbetalinger av aksjeutbytte til næringslivets eiere setter nye rekorder i 2005.

Denne boka prøver å beskrive noen av de dypere årsakene som det ikke er vanlig å snakke om. Da må vi gå bakom orda som kommer fra TV-ruta. Vi må bakom partienes programerklæringer. Vi må lete etter grunnen til at mange av landets mest mediapopulære politikere har deltatt i og fortsetter å delta i nedringinga av den velferdsstaten som de stadig gjentar at de forsvarer.

Hva er årsaken?

Jeg tror ikke at det skyldes «svik», for å låne Nordahl Griegs ord. Det blir alt for enkelt og helt feilaktig hvis noen tror det er ondsinnede enkeltpolitikere som styrer Norge i feil retning. Det er heller ikke snakk om utspekulert konspirasjon mellom lyssky kapitalister og de valgte politikerne. Den slags kan vel forekomme, slik det alltid har gjort, men er ingen hovedårsak.

Vi må leite etter årsaken til at hele makteliten har slutta å sette

menneskelige hensyn først. I den statlige utredninga som forberedte det som med et honnørord kalles «inkluderende arbeidsliv», finner vi et eksempel som bør gi grunn til ettertanke. Utredninga beskriver grundig og detaljert hvordan effektiviseringsjag og omorganiseringer av mange slag fører til at folk som både kan og vil jobbe, nå likevel blir «syke» i forhold til beinharde jobbkrav. Så kommer det et konkret forslag om hva som kan og bør gjøres med dette:

Søkelyset bør derfor settes på generelle tiltak som bidrar til at folk ikke forbrukes i et for høyt tempo.⁴

Ei enkel og klar melding. Så vil du kanskje spørre hvorfor dette ikke har blitt gjort? Svaret på det er også enkelt. Den siterte setningen som ber om tiltak for å få ned utstøtinga, var et mindretallsstandpunkt! Både arbeidsgiverne og statens egne representanter var uenig i at søkelyset skulle rettes mot det virkelige problemet!

Derfor er hverdagen full av eksempler som dette:

I en større bedrift er reinholdet ivaretatt av en gruppe fast ansatte kvinner, de fleste over 50 år. Så regner bedriften ut at reinholdet kan utføres billigere om det settes bort til et firma med ung og sterk arbeidskraft, med lønninger som innebærer fattigdom i Storby-Norge. Snart er de fleste damene over på uføretrygd, mens firmaets arbeidere må ha bostøtte, og kanskje andre ytelser også.⁵

Den slags er jo et «svik», både mot enkeltmennesket og mot hundretusentalls arbeidstakere. Men vi bommer hvis vi begynner å leite etter personlige svikere.

Brorskapets spilleregler.

I de åra jeg var på Stortinget så og hørte jeg mer enn en gang oppgittheten og til dels fortvilelsen hos folkevalgte fra andre partier som ønsket å slåss for det de selv egentlig sto for, men som ikke fikk lov. Det siste betyr ikke at noen la ned forbud. Det er sjelden at partipisken brukes på den måten. Men det er blitt skapt en grunnleggende felles holdning som er rådende i Stortinget. Det er visse rammer eller grenser man bare ikke går utenom.

For drøyt 10 år sia ble disse uskrevne rammene, eller skal vi si disse brorskapets spilleregler på Stortinget, dramatisk endret. Et nesten enstemmig Storting vedtok, praktisk talt uten medieomtale,

at Norge for framtida skulle underlegges et overnasjonalt og nyliberalt regime. De multinasjonale konsernenes dyktige pressgrupper har sia den gangen ikke behøvd å reise til Oslo når de ønsker å få rydda vekk lover og regler som hindrer at de får økonomisk innpass i Norge. Stortinget åpna en bakveg. Bakvegen heter WTO – Verdens Handelsorganisasjon.

De som vil ha utviklinga i det norske samfunnet inn på en annen politisk kurs trenger kunnskap om hvordan dette har foregått. Slik kunnskap og diskusjon om de lite kjente årsakssammengene trengs. Det er mye mer som må til, viss kursen skal bli snudd. Men kunnskap og fri meningsbryting blant oss som betaler regninga, er en forutsetning.

I tillegg må vi se på erfaringer. Det har vist seg før at utviklinga ikke behøver å følge en fastlagt skinnegang. Folkelig trykk nedenfra har tidligere snudd statens økonomiske politikk til beste for småkårsfolk. De som i mellomkrigstida kjempa fram bureisingspolitikken skapte et så hardt trykk nedenfra at det ga resultater. Stortinget snudde. Titusener fikk mulighet til å skaffe seg utkomme av eget, hardt arbeid, i stedet for å bli henvist til fattigkassa, flytting eller utvandring. En snuoperasjon nedenfra forandra Norge.⁶

Skal den slags lykkes igjen, må trykket være hardt, det må være langvarig og det må øke i styrke helt til resultatene er der.

The Chicago boys.

Nå har vi levd et par tiår med en langt mer omfattende snuoperasjon som går motstatt veg. De som satte dette i gang, hadde store vyer. En del av de nye tankene ble utvikla blant nyliberale økonomer i Chicago. Allerede på 1960-tallet prøvde de å lage virksom medisin mot den kapitalistiske økonomiens problemer med synkende vekst og synkende avkastning. Sett i verdensmålestokk var det snakk om et lønnsomhetsproblem. Privat kapital trengte metoder for både å få lønnskostnadene ned og samtidig finne nye, lønnsomme investeringsområder. Den nordiske velferdsstatsmodellen sto aldeles i veien for de som i tråd med teoriene fra de såkalte Chicago boys vil «åpne» eller «frigjøre» nye samfunnsområder for privat, markedsstyrt virksomhet.

Selv om denne snuoperasjonen har kommet langt, så går heller ikke den på skinner. Mange organiserer motstand.

Nordahl Grieg hadde rett da han sa at jorden er rik.

Men skal den rike jorda komme folket til gode eller skal fortjeningen fra den rike jorda gå til private mellomledd? Spørsmålet er hva som trengs for å stanse den nyliberale omdanninga av samfunnet før den gjør ubotelig skade både i dag og for framtidige generasjoner. Er det mulig å snu den økonomiske politikken på nytt, slik at vi både kan ta vare på jorda og hverandre?

Noter

¹ Ottar Brox: Rike land er fattige, på side 9 i Klassekampen 4. april 2005.

² Konserndirektør Odd Grefstad referert i Aftenpostens morgenummer 17. februar 2005.

³ Dagsrevyinnslag fra Baku i Aserbajdsjan med energiminister Jens Stoltenberg, oktober 1996.

⁴ Fra pkt. 10.1.8 i innstillinga fra Sandman-utvalget (NOU 2000:27 Sykefravær og uførepensjonering Et inkluderende arbeidsliv.) Mindretallet bestod av Einfrid Halvorsen (FFO), fylkeslege Liv Haugen, Finn Berge Haaland (YS), Grete Johansen (AF), Rita Lekang (LO), Gladys Sanchez, (Samarbeidsforum for funksjonshemmedes organisasjoner), Dr. med Johanne Sundby og veterinær Kristin Sørheim.

⁵ Ottar Brox: Rike Land er fattige, s. 9 i Klassekampen 5. april 2005.

⁶ Bureisingskampen som snudde Stortinget er omtalt fra side 136.

DEL II

For 25 år sia starta
målbevisste menn et
reformarbeid ovenfra for
å gjøre det mer lønnsomt
å være kapitalist i Norge.

De har lyktes – hittil.

I 2001 satte en av
deres fremste ledere
demontering av Folketrygda
på dagsordenen ...

Arbeidsmiljølov, sykelønn for alle og kommunale barnehager som var nesten gratis, fikk kapitalistenes alarmklokker til å ringe

Framsente norske kapitalister så mot slutten av 1970-tallet alt annet enn lyst på det de oppfatta som rådende trender i samfunnsutviklinga. For å si det helt enkelt: De frykta at voksende offentlig velferd skulle undergrave deres muligheter til lønnsomme investeringer.

1970-åra ble preget av store endringer som skapte optimisme hos de fleste. Folketrygda som ble vedtatt i 1966 ble ikke det eneste velferdsloftet. Den ble etterfulgt av flere store reformer. En kan, med nødvendige forbehold, si at det ligna litt på noen av endringene som skjedde på 1930-tallet. Etter påtrykk nedenfra ble det også da vedtatt viktige endringer som ga vanlige folk nye rettigheter og muligheter til å skaffe seg et utkomme.¹ Olav Randen, som har hatt mange tillitsverv i Norsk Bonde- og Småbrukarlag, sier dette om hvordan vi kan forstå syttitallet:

«Syttiåra var tiåret då kvinnekamp vart alvor, både kamp for arbeid og mot kvinneundertrykkande holdningar, og då sjølvbestemt abort vart vedteke. I 1972 sa Norge nei til EU-medlemskap. Det var tiåret då ei brukande arbeidsmiljølov kom, då det vart vanskeleg å leggje ned bedrifter fordi folk protesterte, då fiskerigrensa vart utvida, då Stortinget vedtok inntektsopptapping for bønder, då regi-onteater, vidaregåande skolar, distriktshøgskolar og småflyplassar kom, då miljøkamp vart ein realitet og miljøet fekk eige departement, då kommunesamanslåingane tok slutt, då homofile våga stå fram, då dialektbruk kom i staden for normalisert tale i det offentlege rom, då den absolutte legeautoriteten vart broten, då språket vart endra slik at solidaritet og imperialism vart godtekne ord, då veggaviser og gruppediskusjonar vart delar av organisasjonslivet, då Vømmøl og Tramteatret og Troilltampen og Hålogaland Teater endra kulturen og mykje mykje meir.»²

Nye verdier skapes gjennom arbeid. Dess flere som arbeider, dess større verdier blir det å fordele. Men i en kapitalistisk økonomi er

!
– Vømmøl og
Tramteatret og
Troilltampen
og Hålogaland
Teater endra
kulturen og my-
kje, mykje meir

Olav Randen

det ikke nok at en bedrift er samfunnsnyttig eller lønnsom. Kapital som beveger seg fritt, strømmer dit avkastninga er størst.

Mekanismen bak dette er enkel: Avkastning fører til at kapitalen vokser. Viss avkastninga neste år skal være på samme prosentvise nivå, må mengden avkastning øke. Dette gjentar seg hvert år. La oss ta et eksempel:

En kapitalist investerte 100 millioner kroner og fikk en avkastning på 7,5 millioner i 2004. Til eget forbruk tok han ut en halv million skattefritt. Resten av avkastninga investerte han på nytt. Eieren levde bra og kapitalen vokste. Viss dette fortsetter i 30 år, med sju prosents avkastning som hele tida blir investert på nytt, har den opprinnelige kapitalen på 100 millioner vokst til 761 millioner.

Hva er bruttonasjonalproduktet?

Bruttonasjonalproduktet (BNP) uttrykker landets samla verdiskaping slik den beskrives i nasjonalregnskapet. BNP består av landets produksjon verdsatt til markedspris, fratrukket produktinnsats. Siden det er markedspris som legges til grunn, vil produktskatter som merverdiavgift være tatt med. Produktsubsidier er fratrukket, fordi de senker markedsprisen. Ikke-markedsretta virksomhet (bl.a. virksomheten i offentlig forvaltning og i ideelle organisasjoner) er det sjølsagt umulig å verdsette til markedspris. Den tas i stedet med i BNP med det den koster å drive, dvs. til summen av lønnskostnader og kapitalslit.

Vekst i bruttonasjonalproduktet betyr ikke at velstanden øker. Et hyppig brukt eksempel er en bilulykke, der bilen må repareres og sjåføren må på sykehus. Både bilreparasjonen og sykehusoppholdet vil øke bruttonasjonalproduktet.

Bruttonasjonalproduktet innebærer på den ene siden produksjon av varer og tjenester som kan anvendes til forbruk (konsum), investering eller eksport. På den annen side innebærer det en opp-tjent bruttoinntekt fra innenlandsk produksjon. Denne inntekten går dels til lønnsinntakene, dels til kapitaleierne og dels til det offentlige.

Hus- og omsorgsarbeid som blir utført uten betaling i familien, regnes ikke med i BNP.

Sju prosents avkastning i 2034 blir 53 millioner, dvs. nær det sju-dobbelte av avkastninga i 2004. Viss avkastninga i 2034 derimot faller til samme beløp som i 2004, dvs. 7,5 millioner, så er det under én prosent og en bedriftsøkonomisk katastrofe.

For samfunnet er dette ødeleggende. Det er ganske enkelt ikke plass til at all kapital skal vokse slik. Jakta på nye områder for svært lønnsomme investeringer blir ei tvangstrøye. Bedrifter som samfunnet trenger, bukker under fordi avkastninga ikke er høy nok. Mens enorme mengder kapital satses på spekulativ børshandel med valuta og verdipapirer. Børsen skaper ingen verdier. Den gode avkastninga til de få heldige tilsvarer tapet til de mange uheldige, ikke minst småsparerne.

Kampen for å «åpne» offentlig sektor for privat kapital er den del av det samme. Viss kapitaleierne kan hente ut avkastning fra nye bransjer som sykehus og skole, så kan dette holde avkastninga på den samla kapitalen på et litt høyere nivå.

1970-tallets utbygging av allmenn velferd tok ikke hensyn til dette. Ja, enda verre: Den virket i stikk motsatt retning. De nye velferdsordningene – som barnehager, heimetjenester og sykehjem – ble i all hovedsak drevet i offentlig regi. Dette skapte en stor og voksende samfunnssektor der mennesker utførte både nyttig og nødvendig arbeid uten at kapitalister kunne hente ut fortjeneste. For 30 år sia var det nærmest uhørt å kreve at en kapitalist skulle få hente ut fortjeneste av det nødvendige arbeidet som hjelpepleieren på sykehjemmet eller barnehageassistenten og førskolelæreren i barnehagen utførte mot betaling fra kommunen.

Dermed ble det vanskeligere å gjøre noe med kapitalismens store problem: Den samla avkastningens tendens til å krympe, når man regner den som prosentandel av den kapitalen som er investert.

På 1960- og 70-tallet økte skatter og avgifter raskt i Norge, om vi regner det som del av brutto nasjonalprodukt (BNP). Statistisk Sentralbyrå opplyser at offentlige sektor utgjorde 27 % av BNP i 1952. Tilsvarende tall for 1975 var 50 %.

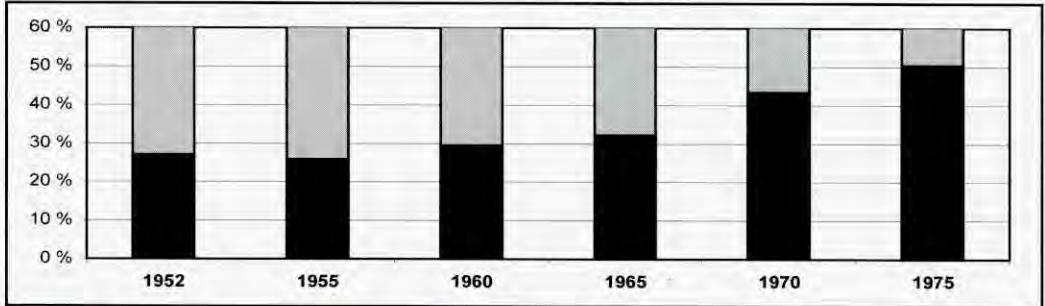
Dette skaffet penger bl.a. til å finansiere utbygginga av offentlig velferd. De viktigste skatteendringene var innføring av moms og øking av annen indirekte skatt. Bedriftsbeskatningas andel av skat-

Viss avkastninga i 2034 faller til samme sum som i 2004, vil det være en bedriftsøkonomisk katastrofe.

teinntektene krympet. Men uansett hvordan skattene ble betalt, så fikk offentlig sektor kontroll med en større og større del av de verdiene som ble skapt i samfunnet.

Offentlig sektors andel av brutto nasjonalprodukt (BNP) 1952 - 1975

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Om vi ser på industrien for seg, tok lønningene en økende andel av verdiskapinga på andre halvdel av 1970-tallet. Bedriftseiernes del av verdiskapinga ble redusert tilsvarende. Det er mange forhold som gjør at denne fordelinga svinger opp og ned, men i 1978 nådde lønnsandel i industrien et historisk toppunkt, eller et historisk lavmål om en ser det fra kapitalistenes synsvinkel.

Skulle alt dette fortsette i samme retning, kunne det utvikle seg til en trussel mot selve kapitalismens vesen. Den raskt voksende offentlige velferdssektoren ble i tillegg prega av lønns- og tariffvilkår som for de fleste var bedre enn tilsvarende i privat sektor. Riktignok tjente kommunale fagarbeidere ofte dårligere enn industriarbeidere. Og kvinner tjente jevnt over mindre enn menn også i offentlig sektor. Men Kommuneforbundets forhandlere sørga for at tariff-lønna for de mange lavtlønte i kommunene – som bussjåfører eller renholdere - lå et godt hakk over det som ble betalt for tilsvarende arbeid i private firmaer. I tillegg hadde stats- og kommuneansatte som arbeidet minst 15 timer per uke, en god pensjonsordning og tryggere ansettelsesvilkår.

De endringene på 1970-tallet som skapte håp og optimisme blant sliterne i det norske samfunnet, skapte framtid frykt blant kapitalistene. Og ikke bare i Norge. I resten av Vest-Europa og i USA ble det arbeidet intenst for å snu selve hovedretningen i den økonomis-

!
Offentlig ansatte hadde en god pensjonsordning og tryggere ansettelsesvilkår.

ke politikken. Nye ideer var allerede formulert og gjort klar til å bli satt ut i livet. I Storbritannia startet de konservatives statsminister Margareth Thatcher i 1979 en godt forberedt krig mot fagbevegelsen. Hennes kamp mot fagforeningene var del av en snuoperasjon for å slippe private bedrifter inn på nye sektorer. Da Ronald Regan vant presidentvalget i USA i 1980 fikk nyliberale økonomiske teorier friere spillerom enn noen gang.

Noter

¹ Dette er beskrevet fra side 136.

² Olav Randen: Å forstå syttitalet. Artikkel i Klassekampen juli 2003.

Milton Friedman og Chicago boys hadde ei oppskrift

Milton Friedman er en av forkjemperne for nyliberal politikk som har satt mest spor etter seg. Og ikke bare i USA der president Ronald Reagan gjennomførte Friedmans ideer. Han ble blårussens guru og ideolog. I Norge betydde det lite at han på 80-tallet ble en slags husgud i Frp og i noen deler av partiet Høyre. Poenget – og problemet – som vi sliter med i dag, er at store deler av Friedmans nyliberale teorier har fått gjennomslag i mange partier.

Flere sentrale politikere som har satt Friedmans ideer ut i livet, betakker seg for ethvert ideologisk slektskap med den berømte nyliberalisten fra Chicago.

Milton Friedman (f. 1912) ble professor i Chicago i 1946. Han ble en del av et stort fagmiljø som utviklet nyliberal teori. 30 år senere fikk han en Nobel-pris som påskjønnelse for tesene og teoriene han hadde utformet. Flere av kollegene hans i Chicago har fått samme utmerkelse.

Selv om Friedman har en stor faglitterær produksjon bak seg, kan de sentrale punktene hans uttrykkes med få ord. Stig Malm, tidligere LO-leder i Sverige, har sammenfattet de tesene som Milton Friedman fikk Nobelpris for i 1976:

- Hold de offentlige budsjettene nede
- Selg ut statlig virksomhet
- Lav inflasjon
- Privatisering
- Reduser fagbevegelsens innflytelse

Stig Malm påpekte i 2003 at dette er de samme prinsipp som EUs økonomiske og monetære union (ØMU) er bygd på. Skattelette er helt sentralt. En dårlig offentlig sektor er beste tilrettelegger for privatisering. Arbeidsledighet er et politisk virkemiddel. Og Stig Malm tilføyde:

Friedmans økonomiske politikk ble prøvd i Chile og i Thatchers England. Begge eksperimentene gikk til helvete fordi menneskene ikke var tatt med i kalkylene. Akkurat slik virker ØMU.¹

! En dårlig offentlig sektor er beste tilrettelegger for privatisering.

The Chicago boys styrte chilensk økonomi under Pinochet

Med Chile-eksemplet siktet Stig Malm til en gruppe på 25 chilenske økonomer som utarbeidet Pinochet-regimets økonomiske politikk. De ble kalt The Chicago Boys fordi de var så sterkt påvirket av nyliberale teorier under utdannelsen i Chicago. Sju av dem satt i Pinochets regjeringer som økonomi- eller finansministre i åra fra statskuppet i 1973 og fram til 1989. De sju er kanskje de Friedman-elevene som har hatt størst mulighet til å omsette teoriene hans til praktisk politikk.

Et av Friedmans berømte utsagn er at bedriftenes sosiale ansvar ligger i å tjene penger. Det danske tidsskriftet *Libertas* minner om at særlig Ronald Reagans og Margaret Thatchers² politiske 'revolusjoner' fra starten av 1980-tallet var under betydelig intellektuell innflytelse fra Friedman.

Allerede i 1955 skrev han artikkelen *Statens rolle i utdanninga*³. I de siste åra ser det ut til at den også har vært rettesnor for norsk utdanningspolitikk. Friedman foreslo å innføre fritt valg mellom offentlige og private skoler, samtidig som man skulle beholde den offentlige finansieringa. I stedet for bevilgninger til skolene, skulle foreldrene få en skolesjekk som de kunne bruke på den skolen de ønsket.

Friedman hevdet allerede da at konkurranse er bra og at statlig, politisk styring er dårlig. Den private sektor løser ofte oppgavene bedre enn staten. Og som hans tilhenger i danske *Libertas* poengterer:

Hvis det er slik i utdanningssektoren, hvorfor er det ikke også tilfelle for helsevesenet eller for den saks skyld for rettsvesenet? Hvis man først godtar Friedmans argumentasjon på ett område, er det tankemessig svært lett å bruke en tilsvarende argumentasjon på andre samfunnsmessige områder. Det er den vesentligste styrke ved Friedmans politiske forfatterskap.⁴

Friedman er sterk motstander av velferdsstaten. Han mener at en slik økonomisk omfordeling mellom befolkningsgrupper er både moralsk og økonomisk forkastelig. Ideelt ønsker han å avskaffe all statlig omfordeling.

I stedet for bevilgninger til skolene, skulle foreldrene få en skolesjekk.

Men han innser at det ikke bør skje over natta.

Danske Libertas berømmer Friedman for at han dermed godtar at endringer må skje gradvis. Men i den grad det offentlige skal drive velferdstiltak, skal det ifølge Friedman bare komme de aller fattigste til gode. Da Maggie Thatcher i England starta angrepene på trygdeordningene, brukte hun begrepet «targeting» (målretting). Ordet er positivt ladet. Men det betyr å fjerne allmenne sosiale rettigheter – som billig barnehage eller statsstøtte til boliger – og erstatte det med behovsprøvd støtte til de som er aller dårligst stilt. Mange vil etter hvert tenke: Hvorfor skal jeg betale så mye skatt, når jeg ikke får noe tilbake? Dette er en effektiv metode for å undergrave allmen opplutning om en velferdsstat.

! Ordet målretting er positivt ladet, men det betyr å fjerne allmenne sosiale rettigheter.

Treffsikre tiltak

På 1990-tallet ble «treffsikre tiltak» et norsk sosialpolitisk begrep som alle dagens stortingspartier godtar. Det er som snytt ut av Friedmans nese. Omtrent samtidig lanserte statsminister Gro Harlem Brundtland «arbeidslinja» som del av en ny EU-tilpassa arbeidsmarkedpolitikk.

Nyliberalere sluttet opp på tvers av partiskiller, slik at «arbeidslinja» ble noe «alle» var enige om. Den ble beskrevet i Attføringsmeldingen i 1992 (St.meld.nr.39, 1991-92), men tatt inn i offentlig språkbruk for alvor med Velferdsmeldingen i 1995 (St.meld.nr.35, 1994-95). Der ble det slått fast at «arbeid skal gjøres til førstevalg» og at trygdekutt skulle brukes som «incitament» (pådriver) for jobbsøking. Det underliggende budskapet var ikke nytt i historien, men svært nytt som Arbeiderparti-politikk: Det handlet om at arbeidsløse og trygdesøkere egentlig var arbeidssky og måtte styres til arbeidsmarkedet med økonomisk tvang.⁵ I Stortinget har det vært enighet – med unntak av RV i årene 1993-1997 – både om «arbeidslinja» og om satsinga på «treffsikre tiltak» i sosialpolitikken. Friedman påpeker at problemet med nåtidens velferdsprogrammer (som arbeidsledighetstrygda) nettopp er at de reduserer incitamentene til å arbeide, utdanne seg, spare penger osv.

Friedman er en konsekvent markedsliberaler, uten hensyn til hva som gir kortsiktig popularitet. I USA markerte han seg derfor

tidlig også for fri handel med narkotika. For igjen å sitere danske Libertas' omtale i 2003: «For Friedman er kriminalisering av narkotikasalg og -forbruk intet annet enn sosialisme.»

Milton Friedmans gjennomslag i norsk politikk på 1990-tallet er sterkt undervurdert. Store deler av hans ideologi har slått rot som en sannhet. Det er forunderlig hvordan den tverrpolitiske oppslutningen om hans ideer i dag er et ikke-tema, både i Stortingets debatter og i annet offentlig ordskifte.

De som har bruk for allmenne velferdsrettigheter får føle virkningen på kroppen. Treffsikre tiltak og stadig sterkere individuell behovsprøving er vår tids gapestokk

Noter

¹ Intervju med Stig Malm, tidligere leder av svensk LO, i Proletären nr 35/2003.

² Margaret Thatcher var statsminister i Storbritannia fra 1979 til 1990. Ronald Reagan var president i USA fra 1981 til 1989.

³ Originaltitelen var: The Role of Government in Education.

⁴ Lars Christensens artikkel Det frie valg – Liberalisten Milton Friedman i Libertas nr. 43, november 2003.

⁵ Ebba Wergeland: Tretten timers dag – eller seks? Rødt nr. 1/2005.

Treffsikre tiltak og stadig sterkere individuell behovsprøving er vår tids gapestokk.

Oslo-gruppen 1981: Friedman på norsk

Høsten 1980 møttes en «gruppe av samfunnsinteresserte privatpersoner» i hovedstaden. De kalte seg *Oslo-gruppen* og sa om seg selv at de hadde «forskjellig bakgrunn», men at de alle hadde «sett med bekymring på enkelte viktige sider av landets økonomi». Lederen forklarte at gruppen var «dannet ut fra et felles ønske om å klarlegge problemene på en faglig og objektiv måte, og å vurdere alternative utviklingslinjer».¹

! Valg mellom partier var et spill for allmuen.

Gruppen besto av 53 menn og to kvinner. Til ledelsen av eget arbeid valgte de et styre på sju personer. Direktør Johan C. Melander i Den norske Creditbank ble styreleder. Denne banken er siden blitt en del av konsernet som nå heter DNB NOR ASA. Sett utenfra og nedenfra så var ikke bakgrunnen deres så forskjellig: 30 hadde direktørtittel. Så fulgte skipsredere, noen andre næringslivsledere, noen økonomer og advokater, en ambassadør og en general. Tre personer sto i medlemslista oppført med yrkestittel som antydning at de var menige samfunnsmedlemmer: ei husmor og to bønder. Men også de hadde vært nokså nær maktens tinde. Husmora var tidligere senterpartistatsråd. Den ene bonden var fylkeslandbrukssjef og tidligere statsråd fra Venstre. Den andre var pensjonist med bakgrunn både som stortingsrepresentant og statsråd fra Senterpartiet.

Etter et års utredningsarbeid ledet av arbeiderpartimannen Egil Bakke, som fra 1974 var avdelingsdirektør i Norges Industriforbund, la de fram sine anbefalinger. Tittelen var svulmende: *Full sysselsetting og økonomisk vekst uten inflasjon*. Offentliggjøringa i oktober 1981 skjedde ei drøy uke før Harlem Brundtlands første regjering ble avløst av ei rein Høyre-regjering ledet av Kåre Willoch. Men Oslo-gruppen var hevet over partimessige stridigheter. De var opp-tatt av å få til effektive forandringer i statens politikk. Valg mellom partier var et spill for allmuen som de trolig brydde seg mindre om. Direktør Melander fortalte at den enstemmige rapporten hadde blitt «diskutert på en rekke møter i Oslo-gruppens råd».²

Faksimile av
vedlegg til
Oslogrubbens
rapport 1981.

OSLO-GRUPPENS STYRE OG RÅD

Oslo-grubbens styre:

Direktør Finn Alexander
Arkitekt Arvid Faye Bisgaard
Direktør Petter Jakob Bjerve
Bonde Hans Borgen
Direktør Johan B. Holte
Direktør Johan Melander, Formann
Skipsreder Petter C.G. Sundt

Oslo-grubbens råd:

Administrerende direktør Egil Abrahamsen
Direktør Kristian Asdahl
Administrerende direktør Arne Asper
Sjefsøkonom Thor Bang
Skipsreder Bjørn Bettum
Administrerende direktør Thorleif Borge
Ambassadør Erik Braadland
Bonde Hallvar Eika
Skipsreder Tharald Brøvig
Administrerende direktør Einar Falck
Høyesterettsadvokat Else Bugge Fougner
Husmor Helga Gitmark
Ordfører Ingvald Godahl
Generalkonsul Knut S. Halvorsen
Direktør Gudmund Harlem
Generaldirektør Gerhard J. Heiberg
Direktør Vidkunn Hveding
Direktør Odd Højjdahl
Administrerende direktør Finn R. Jørstad
Skipsreder Tom Klaveness
Administrerende direktør Einar Kloster
Dr. ing. Knud-Endre Knudsen
Direktør Johan C. Kongsli
Administrerende direktør Jannik Lindbæk
Direktør Karl Lørck
Administrerende direktør Einar Magnussen
Generalløytnant Wilhelm Mohr
Disponent Finn Mugerud
Direktør Jan Tore Odegard
Administrerende direktør Kjell Roderburg
Banksjef Knut Z. Ross
Viseadministrerende direktør Sverre W. Rostoft
Generaldirektør Haakon Sandvold
Ingeniør Olav Selvaag
Administrerende direktør Gustav Heiberg Simonsen
Administrerende direktør Andreas Skartveit
Direktør Christian Sommerfelt
Administrerende direktør Christian Steen
Professor Arnljot Strømme Svendsen
Generaldirektør Oddmund Sørhuus
Direktør Peder Søiland
Skipsreder Otto Grieg Tidemand
Fiskebåtreder Knut Vartdal
Direktør Martin Tveit
Skipsreder Wilhelm Wilhelmsen
Sivilingeniør Hjalmar Aass
Direktør Ivar Aavatsmark

Sekretariatleder:

Avdelingsdirektør Egil Bakke

! ↓
– Prising vil
vise hvor stort
behovet for sli-
ke tjenester i
realiteten er.

Oslo-gruppen 1981.

«Alle» var med

I dette rådet satt tidligere nestleder i Landsorganisasjonen, Odd Højdahl, som nylig hadde vært sosialminister for Arbeiderpartiet. Petter Jacob Bjerve hadde vært direktør i Statistisk sentralbyrå siden 1949, avbrutt av en kort periode som finansminister i en av Gerhardsens regjeringer. Rikstrygdeverkets direktør Finn Alexander var med. Skipsreder Otto Grieg Tiedemand, som hadde vært forsvarsminister for Høyre, var på plass. Likeledes skipsreder Bjørn Bettum som ble gradvis mer berømt for sin befatning med avdøde skipsreder Jahres utenlandsformue. En stor del av Oslo-gryttas establishment innen politikk og bussniss var med. Men banksjef Melander understreket at hver enkelt ikke representerte andre enn seg selv.

I rapporten de ga ut, nevnte Oslo-gruppen verken Milton Friedman eller andre av de prisbelønte Chicago-økonomene med navn. Men ideene og grunnholdningene som er beskrevet i forrige kapitel, var med.

De mente at oljeinntektene først burde brukes til å betale ned statsgjelden.»Ut over dette bør oljeinntekter i betydelig grad plasseres i utlandet, i fordringer og i realkapital ut fra forretningsmessige prinsipper...»³

De omtalte undervisning og omsorg som varer og gikk til frontalangrep på selve grunntanken i velferdsstaten:

Det karakteristiske for det offentlige forbruk, for de tjenester som det offentlige produserer for befolkningen, er at disse tjenester i stor grad stilles helt eller delvis gratis til forbrukernes disposisjon. Ut fra sitt felles ståsted forklarte Oslo-gruppens medlemmer hvorfor dette var urimelig: Det er i praksis ikke mulig å skape en balansert markedssituasjon når varen deles ut gratis.⁴

Ingen kan være uenig i den siste påstanden. Men hele poenget med en velferdsstat er jo at rett til skolegang, barnehageplass og eldreomsorg ikke skal være varer som omsettes i et marked.

Oslo-gruppens løsning var enkel:

Offentlige tjenester bør derfor i betydelig større utstrekning enn i dag selges til en pris som på en noenlunde realistisk måte dekker kostnadene ved å produsere tjenestene.⁵

! De omtalte undervisning og omsorg som varer og gikk til frontalangrep på grunntanken i velferdsstaten.

De innrømmet likevel at det må være noen unntak:

Mange offentlige tjenester vil ikke kunne selges, bl.a. fordi de brukes i fellesskap, slik at det ikke er mulig å måle hva den enkelte bruker. Det gjelder for eksempel slike tjenester som forsvar og politi.

Annerledes er det med bl.a. skole og helsevesen:

En rekke tjenester har et så sterkt individuelt preg, at de burde kunne selges på forholdsvis regulær måte. Det gjelder for eksempel visse former for helse- og sosialtjenester, til dels også undervisningstjenestene og kultur- og underholdningstjenestene.

De hadde ei klar oppskrift for å kartlegge de virkelige behovene for skolegang, omsorg eller pleie: «Prising vil vise hvor stort behovet for slike tjenester i realiteten er.»⁶

Ville ha bort sykelønnsordninga

I 1978 ble full lønn fra første sykedag en lovfesta rett for alle lønns-takere i Norge. De forhatte «karensdagene» uten lønn var endelig borte. Dette hadde tydeligvis provosert Oslo-gruppen. De gjorde det klart for den politiske ledelsen at reformpause ikke var tilstrekkelig som mottiltak:

Det er nødvendig å holde igjen når det gjelder sosialpolitiske reformer, nøye vurdere prioriteringene, ja sogar vurdere en viss reversering av enkelte av de reformer som er blitt gjennomført i den senere tid. Ett eksempel på dette vil være å gjeninnføre de tre karensdager for rett til sykepenger som ble avskaffet ved den nye sykelønnsordningen av 1978.⁷

Dette siste har flere regjeringer prøvd å få til, men motstanden har hittil vært sterk nok til å stoppe forsøkene.

Et eget avsnitt hadde overskriften «Færre nasjonale standarder og større anledning til individuell tilpasning». Her påpekte de at sosiale reformer «setter også grenser for den personlige handlefrihet». Med arbeidsmiljøloven i tankene påpekte de at det «er innført restriksjoner som gjør det vanskelig for den enkelte å arbeide mer enn det som er vanlig, selv om vedkommende måtte ønske det».⁸ De brukte – eller misbrukte – positivt ladete ord og framsto som sterkt opptatt av den enkeltes frihet og personlig utfoldelse. Derfor bør «myndighetene systematisk vurdere mulighetene av å endre

Med positivt ladete ord stod de fram som forsvarere av personlig frihet

gjeldende lovbestemmelser og andre vedtak som i dag virker hemmende for den enkelte.»

Dette siste er bare ett av eksemplene på hvor langsiktig Oslo-gruppen tenkte. Påtroppende statsminister i 1981, Kåre Willoch klarte aldri å gjøre noe med arbeidsmiljøloven. Først nesten 20 år seinere, da regjeringa Stoltenberg oppretta Arbeidslivslovutvalget ble et generaloppgjør med arbeidsmiljølovens overtidsbegrensing satt på den politiske dagsordenen. Her er bestillinga statsminister Stoltenberg leverte til sine utredere i august 2001:

De enkelte rammer og vilkår for arbeidstidens lengde og plassering skal vurderes med sikte på å oppnå mer fleksibilitet både for den enkelte arbeidstaker og for virksomhetene.⁹

Bondevik så ingen grunn til å endre den delen av utredningsoppdraget da han seinere på høsten 2001 oppretta ei ny Høyre-dominert regjering. Statsråd Victor D. Normann fulgte opp og fikk gjennomført ei kraftig svekking av overtidsreglene i 2003. En ny etappe i den politiske kampen om arbeidstidens lengde ble innleda da Bondevik-regjeringa i slutten av februar 2005 foreslo lovendringer som innfrir Oslo-gruppens gamle bestilling.

I et eget kapittel om skatt slo Oslo-gruppen litt tvetydig fast at «skattene bør være lave, men samtidig bringe inn nok midler til å dekke det offentliges utgifter.»¹⁰ Det viktigste var å fjerne overskuddsskatten for aksjeselskaper og bli kvitt formuesskatten. De foreslo også skattelettelser for de rike. Disse forslagene for personlige skattytere ville redusere summen av skatter og avgifter til stat og kommune med 3,7 prosent. De var klar over at et så stort kutt ville merkes, og understreket at det var nettopp det som var poenget. Man var like langt viss regjeringa fant på å finansiere offentlig tjenesteyting på annen måte. For å klargjøre at de ønsket nedskjæringer, presiserte de at skattelette «bør kombineres med begrensninger av de offentlige utgifter.»¹¹

I ordvalg var de lavmælte. Direktørenes, redernes, advokatenes og generalens utgangspunkt var jo rent faglig og objektivt, og de ønsket bare at «alternative utviklingslinjer» skulle bli vurdert. De er så visst ikke de eneste som har lansert lignende forslag til politiske kursendringer. Mange av næringslivets pressgrupper arbeider

! Statsminister Stoltenberg ba i 2001 om «mer fleksibilitet både for den enkelte arbeidstaker og for virksomhetene.»

! Oslo-gruppen sa at skattelette bør kombineres med kutt i offentlige utgifter.

hele tiden med den slags. Men Oslo-gruppens anbefalinger fra oktober 1981 er det nærmeste vi kommer et norsk program for den nyliberale revolusjonen. Siden har skiftende regjeringer satt dette programmet ut i livet. Undervegs har det kommet nye innspill fra Maritimt Forum og andre av de mer eller mindre kjente miljøene eller treffstedene hvor sentrale politikere og næringslivsledere møtes.

Nå, nesten 25 år etterpå, er det kanskje på tide at arbeidstakere og pensjonister som betaler regninga, begynner å lage mottiltak som kan monne?

Noter

¹ Fra Vedtekter for Oslo-gruppen, vedtatt på møte i Oslo-gruppens råd 10. november 1980. Vedlegg til Oslo gruppens rapport: Full sysselsetting og økonomisk vekst uten inflasjon. Utgitt i Oslo oktober 1981.

² Fra forordet til Oslo-gruppens rapport.

³ Side 82 i Oslo-gruppens rapport.

⁴ Oslo-gruppens rapport, side 83

⁵ Oslo-gruppens rapport, side 83

⁶ Oslo-gruppens rapport, side 83

⁷ Oslo-gruppens rapport, side 85

⁸ Oslo-gruppens rapport, side 88

⁹ NOU 2004: 5 Arbeidslivslovutvalgets innstilling. Mandatet er gjengitt i kap. 1.1.

¹⁰ Oslo-gruppens rapport, side 89

¹¹ Oslo-gruppens rapport, s. 91

↓
Siden 1980-tallet har skiftende regjeringer gjennomført Oslo-gruppens program.

Medinor AS mislyktes med Smestad sykehjem i 1986, fordi de var for tidlig ute

For 20 år sia sto innføringa av byrådsordninga på dagsordenen i Oslo. Et par optimistiske forretningsmenn med de riktige forbindelsene, satset på at et Høyrestyrt byråd nærmest over natta skulle gi dem fribillett til å overta et planlagt kommunalt sykehjem. De undervurderte den samfunnsmessige fornuften som fortsatt fantes i den kommunale fagadministrasjonen.

To hendelser inntraff omtrent samtidig høsten 1985: Direktøren ved det kommunale Kontoret for eldreomsorg henvendte seg til kommunens ledelse. Han ville ha fart på sykehjemsutbygginga og ba om et raskt politisk vedtak om byggestart og bevilgninger for Smestad sykehjem. Samtidig førte Høyres kommende byrådsleder¹ samtaler med det private firmaet Medinor AS som ønsket å få en rolle i akkurat dette sykehjemsprosjektet. Disse diskre samtalene gikk så bra at Medinor AS i oktober 1985 ba flere entreprenører komme med tilbud på et sykehjem som de forutsatte at selskapet skulle eie og leie ut til kommunen.

Straks Oslos første byråd hadde tiltrådt, skrev de på nyåret 1986 en utredning som tar til orde for at det kommunale eldreomsorgskontoret skal «overføre byggherreansvaret til boligetaten eller private». Byrådets utreder hevdet at «det vil i en rekke tilfeller være billigere å la private bedrifter bygge og eventuelt drive institusjoner på oppdrag fra kommunen». Hun leverte ingen beviser for denne påstanden.

I april 1986 mottok så Høyrepolitikereren som ledet bystyrets helse- og sosialkomite et tilbud hun ikke hadde bedt om. Hun fortalte året etter at hun ble forundret over at et privat firma helt uten videre tilbød Oslo kommune et ferdig utarbeidet sykehjemsprosjekt². Misforståelsen ble oppklart da hun kontaktet Oslos uerfarne helsebyråd Ole B. Hovind. Han fortalte at byrådet ventet på et slikt tilbud – akkurat fra Medinor AS. Høyrebyrådets forhåndsutvalg-

! Den forhåndsutvalgte leverandøren sendte tilbudet til feil Høyrepolitiker.

te leverandør hadde bare gjort en feil og sendt tilbudet sitt til feil Høyre-politiker i Rådhuset.

Et enkelt regnestykke

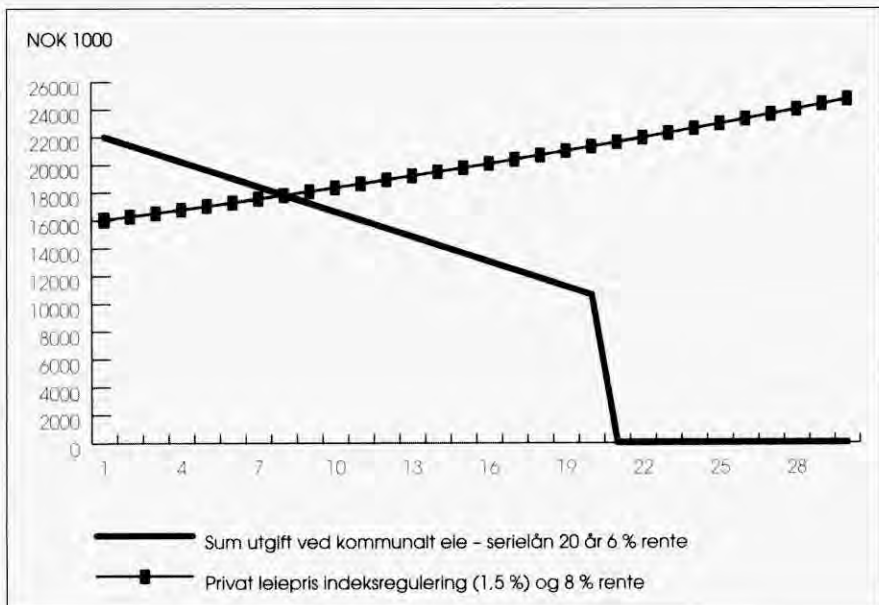
Denne feilen skapte flere forviklinger. Selv om byrådslederen hadde drøftet et leieopplegg med Medinor AS halvannet år tidligere, nyttet det nå ikke å gå helt utenom den erfarne staben ved Kontoret for eldreomsorg. Derfra kom det raskt et forståelig regnestykke som viste hva som var billigst for kommunen.

Regnestykket var enkelt. Byggekostnadene ville jo bli de samme, uansett hvem som var byggherre og seinere eier av bygget. Hvis kommunen selv tok opp lån og var byggherre, ville kommunens årlige utgifter til renter og avdrag i 20 år gjennomsnittlig bli 11,9 prosent av byggekostnaden. Medinors tilbud betydde at den samme, årlige utgifta for kommunen ville bli på 18,1 prosent av byggekostnaden. Med en antatt byggekostnad på rundt 60 millioner, ville kommunens årlige merutgift bli 3,6 millioner i 20 år, eller til sammen 72 millioner.

Forklaringa er enkel. En kommune får låne penger i banken til lavere rente enn et privat firma fordi kommunen er sikker betaler. En kommune kan ikke gå konkurs. Denne forskjellen i rentenivå

Fordi kommunen er sikker betaler får den låne penger til lavere rente enn et privat firma.

Kommunalt eierskap gir lavere utgift allerede det åttende året. Å leie av private (såkalt OPS) blir dyrere. Figuren er utarbeida av Bjarne Jensen i Kommune-kreditt og er ajourført med rentenivået i 2003.

Kilde: Kommune-Norge bedre enn sitt rykte. Kommuneforlaget

er hovedgrunn til at en kommune får unødvendige merutgifter når den velger å la et privat firma være byggherre for en bygning som kommunen trenger.

Dette er den ene grunnen til at det som i dag kalles OPS (Offentlig Privat Samarbeid) alltid blir dyrere for en kommune enn et opplegg der kommunen selv tar opp lån og er byggherre. Kontoret for eldreomsorg sa det slik i 1986:

Det er vanskelig å se noen fornuftig grunn for Oslo kommune til å inngå en leieavtale i henhold til Medinors tilbud framfor selv å oppta lån for å finansiere sykehjemsutbygging.(...) Kommunen blir ikke medeier i sykehjemmet. Således får kommunen ikke del i bygningens verdistigning i perioden. Denne verdistigningen tilfaller den private eier.³

Så enkelt og så opplagt var det. Høyre-byrådet klarte ikke å få saken i havn. De hadde ingen troverdig forklaring på sin entusiasme for et opplegg som økte kommunale utgifter med 3,6 millioner i året.

Byrådet ga opp leiealternativet, men sto fast på at Medinor AS skulle være byggherre slik de på diskré vis hadde planlagt siden september 1985. Kommunen skulle kjøpe bygget når bygningsarbeiderne fra Block Watne var ferdige med jobben. Prosjektet Smestad Sykehjem, som på dette tidspunktet lukta ille av samrøre og avtalt dobbeltspill, kom aldri til åpen bystyrebehandling. De største partiene bøyde seg for byrådets ønske om avgjørelse i formannskapet med en høyst tvilsom henvisning til kommunelovens hasteparagraf. Også Ap og SV stemte for byrådets nye opplegg.

De som ville ha høyre-politikk måtte rydde vekk fagmiljøer som laga alternative utredninger.

Fordyrende mellomledd

Høyres første byrådsleder i Oslo var på en måte forut for sin tid. Han og flere høyrepolitikere arbeidet for å sikre en god sykehjemskontrakt til en forhåndsutvalgt privat leverandør. De mislyktes fordi en kommunal etat påviste at den utvalgte Høyre-vennens løsning ville påføre kommunen store merutgifter, og fordi merkostnadene ble offentlig kjent før kontrakten var inngått.⁴

Høyrepolitikkerne som møtte veggen i denne saken og deres meningsfeller i flere partier, slikket sine sår og oppsummerte erfarin-

gene. De var bestemt på å rydde veg for prosjekter der private bissnissfolk får spise av for eksempel sykehjemsbudsjettene. Det var nødvendig å rydde vekk etater og fagmiljøer som laget slike alternative utredninger som Kontoret for eldreomsorg gjorde i Smestad-saken. Kontoret for eldreomsorg ble oppløst i 1988.

Fordi slike fagmiljøer nå i stor grad er borte, og nyliberal ideologi har slått rot langt utenfor partiet Høyre, er det blitt lettere for høyrepolitikere å slippe private aktører inn som fordyrende mellomledd. I stedet for at en entreprenør bygger et sykehjem for kommunen, er det nå blitt vanlig at et privat firma leier ut bygningen til kommunen som skal drive sykehjemmet.

Noter

¹ Varaordfører Hans Svelland (H) ble den første byrådslederen i Oslo.

² Side 76 i Det store pensjonistranet. Utgitt av Oslo RV i 1987.

³ Utredning 29. mai 1986 fra Kontoret for eldreomsorg

⁴ Grundigere omtale av Medinorsaken finnes på s. 73-79 i Det store pensjonistranet og andre fortellinger. Utgitt 1987 av Oslo RV.

Drahjelp fra utlandet måtte til for å omdanne Norge

Gro Harlem Brundtland (Ap) sto foran formidable oppgaver da hun i mai 1986 dannet sin andre regjering og avløste statsminister Kåre Willoch (H). Hun skulle åpne Norge for kapitalens fire friheter som nå er kjerna i EUs nye grunnlov, uten å få skarpt fokus på den nyliberale ideologien som dermed ble innført. I dag ser vi resultatene: Enhver norsk regjering må styre etter nyliberale prinsipper selv om partiene som aktivt argumenterer for disse teoriene aldri har vunnet et valg. Høy arbeidsledighet er blitt et anerkjent politisk virkemiddel.

Ingen bryr seg lenger om Grunnlovens § 110 som pålegger regjeringa og Stortinget å legge «Forholdene til Rette for at ethvert arbeidsdygtigt Menneske kan skaffe sig Udkomme ved sit Arbeide»¹. For bare 30 år sia gikk alarmen i finansdepartementet viss ledigheta økte for mye.

! For 30 år sia gikk alarmen i Finansdepartementet når arbeidsledigheta nådde to prosent.

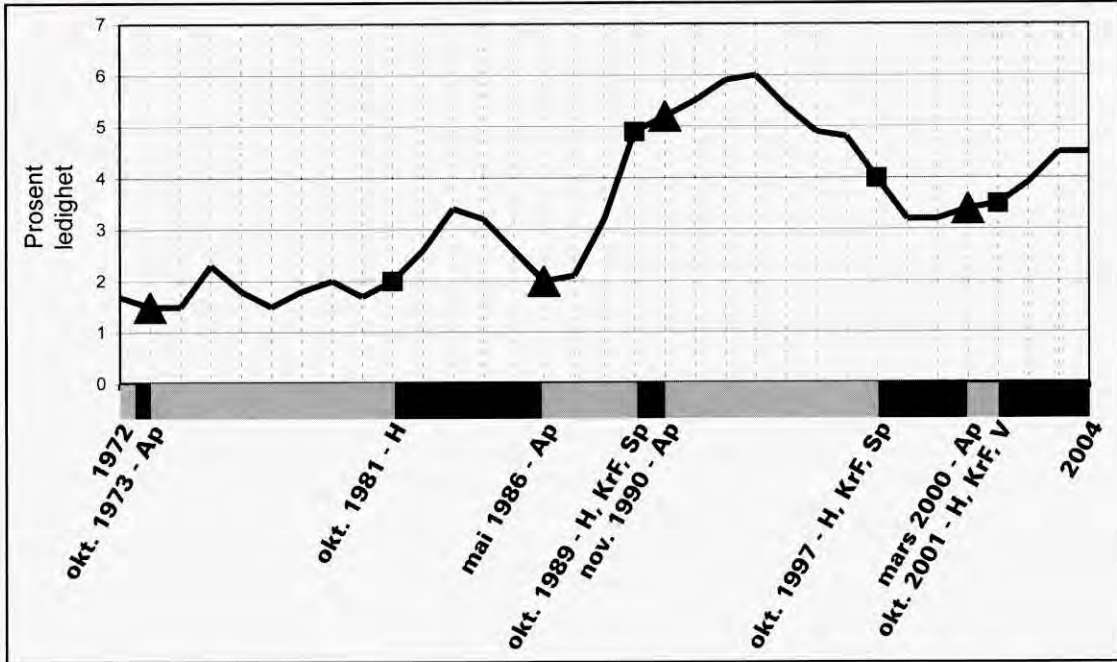
Per Kleppe, som var finansminister fra 1973-79 skriver at «da den [arbeidsledigheten] i 1975 kom litt over to prosent, tok vi i bruk en 'motkonjunkturpolitikk' – økning av utgiftene over statsbudsjettet – som igjen brakte ledigheten ned under to prosent»². På 1980-tallet sto dette synet fortsatt sterkt i folks bevissthet. Arbeiderpartiets og LOs 1. mai-banner på Folkets Hus i Oslo ga klar beskjed i 1985: 60 000 arbeidsløse – Willoch må gå!

Farvel til Grunnlovens § 110

Det var ikke gjort over natta å erstatte Grunnlovens § 110 med Milton Friedmans ideer om arbeidsledighet som et politisk virkemiddel. Det skal være usagt om Gro Harlem Brundtland hadde dette til hensikt. Men både hun og andre politikere må vurderes etter sine handlinger. Som statsminister satte hun Kåre Willoch helt i skyggen når det gjelder evne til å gjøre Oslo-gruppens nyliberale program til hverdagspolitikk med bred tilslutning i Stortinget.

Når vi nå ser tilbake, er det lett å se at den sterke økningen av arbeidsledigheta var en del av den store snuoperasjonen. Det handler

Arbeidsløshet i Norge 1972 - 2004
med skiftende regjeringer

om å rive både grunnmur og bærebjelker i den velferdsstaten som ble skapt i de første drøyt 30 åra etter 2. verdenskrig.

Gro Harlem Brundtland hadde ikke alltid ordet i sin makt. Men den makta hun hadde, brukte hun gjerne, uten unødvendig prat. Hun forstod at Arbeiderpartiet ikke kunne lykkes viss de offisielt gjorde Milton Friedman til sitt forbilde. Bare Fremskrittspartiet gjorde det. For statsministeren var den nyliberale ideologien aldri valgkampsak. Da snakket man om solidaritet, om arbeid til alle og noen ganger om å forsvare velferdsstaten.

Under Harlem Brundtlands ledelse satset Arbeiderpartiet i stedet på drahjelp fra utlandet for å få gjennomført nyliberal politikk. Hun må ha skjønt at anonyme, overnasjonale markedskrefter var et bedre hjelpemiddel enn åpen politisk argumentasjon for gradvis å nøytralisere befolkningas oppslutning om den norske velferdsstatsmodellen.

I løpet av et knapt tiår ble Norge underlagt et lov- og regelverk som til forveksling likner det som folket har avvist i to folkeavstemminger. La oss se litt på hvordan det skjedde.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Trekant: Ap-regjering overtar.

Firkant: Borgerlig regjering overtar.

Fra Ap-regjeringa tok over i 1986 fikk vi den kraftigste økningen i arbeidsløsheta. Etter den tid har alle regjeringer sett på arbeidsløshet som et politisk virkemiddel.

Norges første EU-direktiv kom ikke fra Bryssel

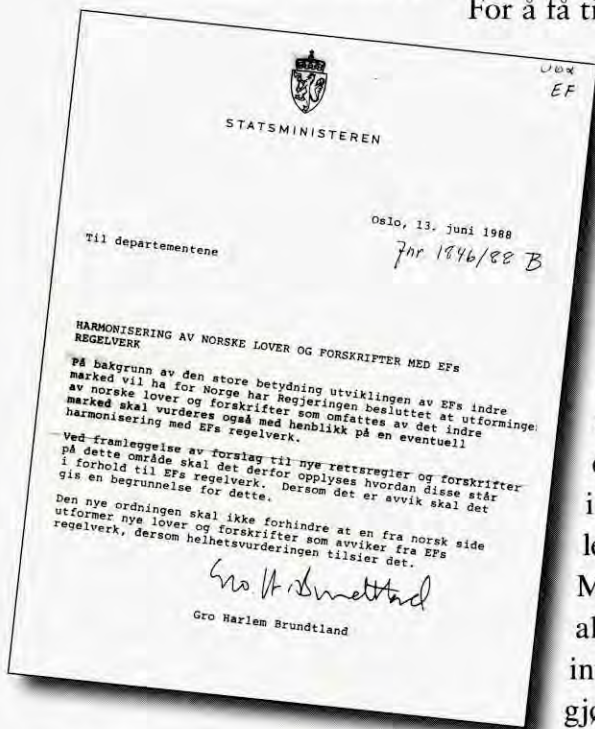
European Roundtable of Industrialists (ERT) er kanskje den mest innflytelsesrike pressgruppa i Europa. Den ble oppretta i 1983 for å påvirke retning og innhold i EF-kommisjonens beslutninger. På stiftelsesmøtet i Bryssel deltok 17 konsernledere og to medlemmer av EF-kommisjonen.³ Per Gyllenhammar, fra Volvo og Sverige, ble organisasjonens første leder. ERT ble bygd opp etter amerikansk forbilde. David Rockefeller hadde seks år tidligere stilt seg i spissen for the US Roundtable of Industrialists.

De 17 konsernlederne kom fra de største flernasjonale selskaperne i EF og EFTA. En av dem var generaldirektør Torvild Aakvåg fra Norsk Hydro, den gang eid 51 prosent av staten. Stiftelsesmøtets mål var å få Vest-Europas næringsliv på høyde med USA og Japan.

For å få til det ville de danne et felles indre marked i EF og EFTA innen 10 år. I EF krevde dette nye avstemmingsregler slik at viktige saker kunne avgjøres med flertallsvedtak.

I EU-kommisjonens beskrivelse av det som skjedde fra ERT satte ny dagsorden i 1983 får sosialdemokraten Jacques Delors fortjent ros for avgjørende innsats etter at han overtok ledelsen av EU i 1985: «Gjennombruddet kom da Kommissjonspresident Jacques Delors i 1985 lanserte en reformpakke som skulle slutføre det indre marked innen 1993. Med dette initiativet klarte han å samle alle EFs medlemsland. Enhetsakten, som inneholdt traktatsendringer som skulle gjøre det enklere å vedta endringer i lovverket, ble vedtatt for å gjøre det mulig å

vedta alle Delors' regler. Mellom 1986 og 1992 vedtok EF nærmere 280 forskjellige lovtekster som skulle åpne de ulike nasjonale markedene for hverandre. 12 forskjellige nasjonale regler ble erstattet med én felles europeisk»⁴. Timeplanen fra ERT ble gjennomført.

Gro Harlem Brundtland skrev selv det første EU-direktivet.

I dag er nye lover i Norge oftest en blåkopi av det som er vedtatt i Bryssel. Men det første EU-direktivet som forandret Norge kom ikke derfra. Gro Harlem Brundtland skrev det selv på Statsministerens offisielle brevpapir 13. juni 1988, mens EU-kommisjonen strevde for å gjennomføre Jacques Delors' reformer. Hun ga alle departementene ordre om

«at utformingen av norske lover og forskrifter som omfattes av det indre marked skal vurderes også med henblikk på en eventuell harmonisering med EFs regelverk».

Og statsministeren nøyde seg ikke med å be om vurderinger. Nesten fem år før det indre markedet ble oppretta, ga hun også ordre om hvordan konklusjonen burde være. Hovedregelen var at norske rettsregler skulle vike der det var konflikt med EF-regler. Dette ble – i all stillhet – bindende for statsapparatets forberedelse av nye lover og forskrifter. Statsministeren føyde til at man fortsatt kunne lage lovforslag som ikke harmonerte med EFs regelverk. Men hun løftet en advarende pekefinger mot «avvik»:

«Dersom det er avvik skal det gis en begrunnelse for dette».⁵

Saksbehandlere og byråsjefer skjønnte nok at «avviks-meldinger» sendt oppover i systemet, neppe ville styrke egne karrieremuligheter.

En maktbevisst statsminister hadde dermed sikra seg drahjelp fra EU til å overstyre norsk lovgivingsarbeid. Hun skrev direktivet sitt uten offentlig debatt. Året etter ble de innledende forhandlingene starta om det som senere ble EØS-avtalen.

– Vi kan jo ikke stille tiden frem til 20. oktober og vite hvor vi da står.

Statsminister Gro Harlem Brundtland til Aftenposten like før 1989-valget.

EØS-avtalen tålte ikke en åpen valgkamp

Før Stortingsvalget 1989 sto Arbeiderpartiets ledelse steilt på at forhandlingene mellom EFTA-landene og EF var i en «kartleggingsfase» som skulle vare til 20. oktober. Dette skulle ikke være valgkamptema. «Vi kan jo ikke stille tiden frem til 20. oktober og vite hvor vi da står,» sa statsminister Harlem Brundtland til Aftenposten drøyt to uker før valget.⁶ Noen måneder seinere ble det fortgang i arbeidet. For at det påtenkte indre marked i EF også skulle omfatte Norge, måtte det lages en ny juridisk konstruksjon:

EØS-avtalen. Bokstavene betyr Avtalen om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde.

Seinere har Jens Stoltenberg på ærlig vis fortalt Aftenpostens lesere hva EØS er: «Det vil i praksis si et økonomisk medlemskap i EF med fri flyt av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital.»⁷ EØS betyr at Norge må gjennomføre det som EU vedtar på disse områdene. Markedskreftene får virke fritt uten at Stortinget kan gripe inn med mottiltak.

EØS-avtalen er helt særegen. Den er dynamisk. Det betyr at den sterkeste partens beslutninger hele tida endrer avtalens innhold, uten nye forhandlinger. Hver gang EU-kommisjonen vedtar nye regler, får EØS-avtalen nytt innhold. Ap-regjeringas genistrek var at den fikk Stortinget til å vedta denne flyttinga av lovgivingsmyndighet ut av landet uten at det noen gang var tema i valgkamp og valg. Viktige forskjeller mellom EØS-avtalen og fullt medlemskap var at EØS ikke omfattet landbruks- og fiskeripolitikken, skatter og avgifter og handelspolitikken overfor den tredje verden. EØS omfattet heller ikke forsvars- og utenrikspolitikk. I tillegg kan EØS-avtalen sies opp, og Norge har en formell rett til å avvise nye lover som EU har vedtatt.

–Det [EØS] vil i praksis si et økonomisk medlemskap i EU med fri flyt av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital.

Jens Stoltenberg i 1993, etter at EØS-avtalen var vedtatt.

Uten støtte fra Kristelig Folkeparti kunne ikke Ap-regjeringa fått EØS-avtalen vedtatt rett før stortingsvalget i 1993.⁸ Unionsmotstanden var sterk på grunnplanet i Krf. Mange mente at EØS bl.a. betydde å avvikle Vinmonopolet slik at markedskreftene får styre norsk alkoholpolitikk.

Opp mot dette hevdet Ap-regjeringa at «den nåværende enerett til import og engrossalg av vin og brennevin (vil) bli opprettholdt.»⁹ I innstillinga om EØS-avtalen fra Stortingets utenrikskomite leverte Bondevik og Jagland en felleserklæring der de «legger avgjørende vekt på» dette utsagnet fra regjeringa.¹⁰ Det er dessverre ikke så mange som vet at «legge avgjørende vekt på» er en av stortingstalemåtene som brukes når det ikke finnes holdbar dokumentasjon.

Med dette tynne fikenbladet klarte Kjell Magne Bondevik høsten 1992 å overvinne EØS-motstanden i partiet. Han og flertallet i Kr.fs stortingsgruppe ble politisk garantist for EØS. 29. april 1993 ble EØS-avtalen endelig vedtatt i Stortinget, med 119 mot 36 stem-

mer, to flere stemmer enn det som var nødvendig for å oppfylle Grunnlovens krav om tre fjerdedels flertall.¹¹ Da var det sju uker igjen før Stortinget tok sommer- og valgkampferie.

EØS bestod ikke testen i det nye Stortinget

I det nye Stortinget som ble valgt i september 1993, var det så mange EØS-motstandere at avtalen ikke ville blitt vedtatt! Da ville Norge endt opp med samme løsning som Sveits, dvs. en handelsavtale med EU. For å markere motstand mot det forrige Stortingets udemokratiske framgangsmåte foreslo RV i trontaledebatten rett etter valget at det nyvalgte Stortinget «skal behandle og avgjøre spørsmålet om Norge skal slutte seg til EØS».

Kjell Magne Bondevik tok sterkt avstand fra forslaget fordi det sådde tvil om lovligheten av vedtaket i forrige Storting.»Forslag fremsatt på slike premisser fortjener etter mitt syn ikke støtte», sa han.¹²

Men de fleste EØS-motstanderne stemte for forslaget. Senterpartiets parlamentariske leder Johan J. Jacobsen sa før avstemminga at «det kunne være interessant å få sett om en EØS-avtale ville kunne ha sjanse til å bli vedtatt av dette Stortinget. En votering vil da også for så vidt på en måte bli en test på det»¹³.

Og testen bekreftet at EØS-avtalen ikke ville blitt vedtatt hvis regjeringa hadde fulgt demokratisk skikk og venta med stortingsbehandlinga til etter valget.¹⁴ Førvalgskuppet 29. april 1993 var eneste mulighet for å få Norge inn i EØS.

Krf: - Vi trudde dei opplysningane vi hadde fått, var rette

Det tok to år før noen i ledelsen av Kristelig Folkeparti innrømmer at de var blitt lurt. Da Stortinget i juni 1995 fulgte EØS-avtalen og vedtok den første oppdelinga av Vinmonopolet, hevdet RV at Kristelig Folkeparti var årsaken til at de største og mest aggressive konsernene innenfor internasjonal alkoholkapital nå fikk innpass på det norske markedet.

Valgerd Svarstad Haugland innrømmer da at Krf var blitt narra, eller hadde latt seg narre, av Ap: «Vi tok eit standpunkt i trua på

!

29. april 1993 ble EØS-avtalen vedtatt med 119 mot 36 stemmer, to flere enn det grunnlovsbestemte trefjerdedels flertall.

at dei opplysningane vi hadde fått, var rette. Derfor kan eg veldig gjerne uttrykka vonbrot i dag».¹⁵

Fra ledelsen i Arbeiderpartiet har det derimot aldri kommet noen innrømmelse. I 1997 prøvde statsminister Thorbjørn Jagland å snakke seg vekk fra beskyldningene om at Ap opptrådte ureddelig i EØS-saka. På landsmøtet i Norsk Nærings- og nytelsesmiddelarbeiderforbund sa han at: «Regjeringen har hele tiden sagt at vi ikke kunne beholde importmonopolet på vin og brennevin med EØS-avtalen».¹⁶

For å sikre stortingsflertall for EØS før 1993-valget brukte Ap-regjeringa liknende teknikk på flere områder der Norge hadde ordninger som var uforenlige med EUs regler. Den differensierte arbeidsgiveravgiften var det sterkeste distriktspolitiske virkemiddelet Norge hadde. Regjeringen unnlot klokkelig å ta spørsmålet opp med EU under forhandlingene om EØS-avtalen, men forsikret Stortinget om at «regjeringens vurdering er at den regionale differensieringen av arbeidsgiveravgiften kan og skal opprettholdes»¹⁷ Mange stortingsrepresentanter, både i Krf og Ap stolte på regjeringa og kommunalminister Gunnar Berge. De tvilte seg fram til et JA til EØS. Denne saken ble endelig avgjort av EFTA-domstolen som i 1999 slo fast at gradering av arbeidsgiveravgifta er i strid med EØS-avtalen. Domstolen krevde lik arbeidsgiveravgift i hele Norge fra 1. januar 2004, med unntak for Finnmark og fire kommuner i Troms.

Regjeringa brukte kuppmetoder for å presse igjennom EØS-avtalen uten å legge saken fram for folket i valg. Det var ei statskuppplignende handling. Rent formelt kan det ikke kalles statskupp, ettersom kuppmakerne allerede satt med statsmakta. Men de krenka folkets grunnlovsfesta rettigheter på det aller groveste.

Stortinget gjorde byråkrater til lovgivere

Allerede i februar 1995 fikk Stortinget det første eksemplet på at EØS flytter lovgivingsmyndighet vekk fra Stortinget. Regjeringa la fram forslag til «Lov om gjennomføring av fellesregler om innenlands transport i EØS-avtalen». Nå sa regjeringa tydelig i fra om at det handla om å avskaffe norsk rett til å drive kontroll på grensa. Dessuten skulle det innføres streng straff for transportører som til-

!
Stemmetallet
21. oktober 1993
(etter valget)
var 111 mot 40.
Det var to stemmer
mindre enn
tre fjerdedels
flertall.

byr billigere transport til norske firmaer enn til utenlandske konkurrenter. Lovene var vedtatt i Bryssel. Stortinget skulle bare si JA.

Regjeringa ba i tillegg om å få Stortingets fullmakt til å innføre framtidige EU-direktiver på dette området som forskrift istedetfor som lov. Det betyr at byråkrater i departementene vedtar nye lover uten at Stortinget verken vet hva som foregår eller behandler de nye lovene. Ap-regjeringa var ærlig og sa at dette ville «lette arbeidet» med å forandre norske lover i takt med EU-kommisjonens vedtak.¹⁸

Det stod om prinsipper, en slags prøvesak på hvordan overnasjonale og nyliberale lovendringer fra EU skulle behandles i framtida. Statsminister Gro Harlem Brundtland gikk nå høyere på banen enn da hun skrev sitt første EU-direktiv i juni 1988. Nå skjedde det i full åpenhet. Stortingets samferdselskomite ble i 1995 ledet av Magnus Stangeland - Sp-rederen med skip på alle verdenshav.¹⁹ Inge Myrvoll (SV) som den gangen fortsatt var EU-motstander, var nestleder.

Stortinget behandla 28. mars 1995 prinsippspørsmålet om å flytte lovgivingsmyndighet til Bryssel. Jeg ble litt paff over at RV fikk åpningsinnlegget i en så viktig sak. Det vanlige er jo at de største partiene snakker først. Jeg argumenterte etter evne for at lover skal vedtas av Stortinget og hevdet også at det bl.a. ut fra miljø-, helse- og samfunnshensyn er viktig å ha folkevalgt kontroll med hva slags transporttyper en skal legge til rette for.

Neste taler var Odelstingspresident Fjærevoll (Krf.) som ikke brukte mange ord: «Flere har ikke bedt om ordet, og debatten er avsluttet»²⁰. Regjeringa fikk den fullmakta den ba om - mot 1 stemme.²¹ Departementsbyråkrater ble lovgivere.

Slik innførte Stortinget en ny, generell behandlingsmåte for overnasjonalt regelverk og suverenitetsavståelse. Dette passerte gjennom Stortinget nærmest som vedlegg til en annen sak. I Stortingsdebatten var det bare ett innlegg, framført av RV. Det virket som de fleste folkevalgte ikke lenger ønsket å ha styringa.

Et tilbakeblikk til Karl Johans tid

EØS-avtalen er allment kjent. Men en annen internasjonal avtale

Lovene var vedtatt i Bryssel. Stortinget skulle bare si JA.

som flytter makta vekt fra Stortinget, ble nesten ikke offentlig omtalt før lenge etter den var vedtatt. For å forstå og vurdere det historiske vedtaket da Stortinget i 1994 sa ja til WTO-avtalens nye verdensorden, er det nyttig med et langt historisk tilbakeblikk.

Mens Norge var i union med Sverige, var det hard strid mellom Stortinget og den svenske kongen om utenrikspolitikken. Svenske Karl Johan (konge også i Norge fra 1814 – 1844) mente at bare Kongen og den svenske regjeringa skulle ha innsyn i folkerettslig bindende avtaler som ble inngått med andre stater. Men han måtte etter hvert bøye av. Ved en resolusjon av 13. april 1835 gikk han med på at en norsk statsråd kunne få være til stede som rådgiver når den svenske utenriksministeren la fram utenrikspolitiske saker som særskilt angikk Norge. Det var et framskritt for Norge, selv om det tok tid før det ble gjennomført.

Men Stortinget ble fortsatt stående helt på sidelinja når kongen gjorde avtaler med andre stater. Fordi de svenske regjeringsprotokollene var hemmelige, var Stortingets kontrollmulighet nesten illusorisk.²² De norske folkevalgte prøvde å bruke Grunnlovens § 75g som sier at Stortinget har rett til bli informert om de avtalene Kongen inngår med andre stater.²³

Konflikten ble skarp. Stortinget oppnevnte en traktatkomite som ikke nøyde seg med å kreve innsyn. Den krevde også rett til nøye granskning av innholdet i hver avtale.²⁴ Ja, komiteen mente at selv Kongens traktater var laget av mennesker og at de derfor kunne bli forbedret om flere fikk se på dem.²⁵ Karl Johan så dette som et utidig angrep på hans utøvende makt. Han sa klart i fra at viss Stortinget innlot seg på å diskutere innholdet i slike avtaler, så ville ingen avtaler bli oversendt i framtida. De ville bare bli meddelt «ad pressens vei».²⁶ Og slik ble det i flere år.²⁷

Kampen for at Stortinget skulle få innsynsrett i mellomstatlige avtaler, var en del av den statsbyggende prosessen som fortsatte til godt inn i det 20. hundreåret.

Nyliberal revansj to dager etter folkets NEI i 1994

Nedringa av denne delen av det nasjonale og demokratiske byggverket skjøt for alvor fart på 1990-tallet. Initiativet kom fra over-

!

– Vi får ikke lov

å ha strengere

lovverk enn EU

pålegger oss.

Valgerd

Svarstad Haugland i

Dagsrevyen

23. februar 2005

nasjonale krefter. Både USA og EU hadde i flere år arbeidet for å lage et nytt overnasjonalt regelverk for handel og økonomisk samkvem. Den nye avtalen om Verdens Handelsorganisasjon (WTO) ble ferdigforhandla i Marrakesh i april 1994. Avtalen har bestemmelser om en overstatlig instans med domstolsmyndighet. Det er en tvisteløsningsmekanisme som kan beslutte økonomiske straffetiltak mot stater som bryter avtalen. Motvillige stater kan tvinges til å åpne både sine offentlige sektorer og innenlandske markeder for konkurranse fra de flernasjonale selskapene.

Ap-regjeringa sa raskt JA til denne avtalen. Norge var da prega av EU-debatten, som bl.a. handla om en Europautgave av omtrent de samme fri flyt-prinsippa. Stortingets presidentskap bestemte at Stortinget skulle ta standpunkt til WTO-avtalen 30. november 2004, to dager etter folkeavstemminga om EU-medlemskap.

Folkeflertallets NEI mandag 28. oktober 1994 ble en nedtur for markedliberalistene i og utafør Stortinget. Men to dager seinere fikk de en strålende revansj. Mot 3 stemmer (RV og to utbrytere fra SV) vedtok Stortinget å si JA til Avtalen om verdens handelsorganisasjon (WTO) og tre andre avtaler med liknende innhold.

SVs Paul Chaffey anbefalte å stemme ja til WTO «i erkjennelsen av at valgmulighetene er små, og i erkjennelsen av at denne avtalen bør bli en plattform for krav om reformer i det internasjonale handelsregimet».²⁸ Det var samme argumentasjon som Ap hadde brukt før folkeavstemminga, og fortsatt bruker, for å bli med i Europaunionen. Norge må bli med for å forandre innafra. SVs parlamentariske leder Kjellbjørg Lunde sa det med litt andre ord:

...vi i SV er svært nøgde med resultatet av folkeavstemminga på måndag. Men no er vi tilbake i den politiske kvardagen, og nye krav blir stilte til oss alle. Det er no vi skal utnytte det beste i det nei som ble gitt på måndag.²⁹

Og så oppfordret hun SVs gruppe til å stemme JA til avtalen som gir flernasjonale selskaper rett og mulighet til å tvinge seg inn på nye markeder i motvillige stater.

Det var trist å sitte i stortingssalen to dager etter seieren i folkeavstemminga og høre på hvordan JA-talere fra Ap, Høyre og Frp – med dårlig skjult skadefryd konstaterte at de store NEI-partiene

WTO kan vedta økonomisk straff mot stater som bryter WTOs vedtak.

Trist å se at ålreite stortingspolitikere lot seg styre av systemlojale partiledere.

hadde vendt tilbake til den «politiske kvardagen». Særlig blant Sp-representantene var det flere som så ned eller vekk. Noen holdt seg helt borte fra Stortinget den dagen. Det var trist å se motløsheta og rådvillheta hos ålreite stortingspolitikere som lot seg styre av systemlojale partiledere.

Dette Stortingsvedtaket betydde også at Norge ble en del av avtalen om Immaterielle rettigheter (TRIPS), som blant annet er i strid med FN's konvensjon om Biologisk Mangfold. I tillegg ble Norge med i GATS (Generalavtalen om handel med tjenester). Forhandlingene mellom statene er hemmelige. Stortingsflertallet innførte altså ei ordning der viktige mellomstatlige og overstatlige avtaler behandles i hemmelighet og der Stortinget og folket ikke har rett til å få vite hvilke krav som reises verken fra norsk side eller fra motpartene.

Mange aktivister og lokalpolitikere i Ap, SV og Sp som de siste åra har argumentert både mot innholdet i GATS-avtalen og mot at både Norges og andre staters krav holdes hemmelig, veit kanskje ikke at deres egne partier stemte for å innføre slike tilstander. Da Sp og SV mange år seinere fremmet forslag om åpenhet rundt forhandlingskravene, stemte Ap for for å fortsette hemmeligholdet.

Brekkestang mot demokrati

Siden 1994 har skiftende regjeringer brukt EØS- og WTO-avtalene som brekkstang. De hevder at nyliberal politikk er en uunngåelig nødvendighet, eller en forpliktelse i henhold til internasjonale avtaler. De stoler fortsatt ikke på at de vil få flertall viss overnasjonal nyliberalisme gjøres til tema i demokratiske valg.

Når det gjelder forhandlinger om handelsavtaler med andre land er vi derfor tilbake i en situasjon som likner på tida før 1835. Da WTOs hovedråd hadde møte i Geneve i juli 2004 fikk vi en demonstrasjon av hva dette betyr i praksis. Her opptrådte utenriksminister Jan Petersen med omtrent de samme fullmakter som Karl Johan påberopte seg før 1835.

Beslutningsprosessene i WTO er uoversiktlige og uformelle. De største snakker sammen og avklarer de store spørsmålene uformelt. Men det lykkes ikke alltid. I WTOs ledelse var det en viss krises-

Jan Pedersen opptrer i WTO med de samme fullmakter som Karl Johan påberopte seg før 1835.

temning etter toppmøtet i Cancun i 2003. Der hadde nemlig østafrikanske parlamentarikere opptrådt så utradisjonelt og effektivt at de hindra WTO- toppmøtet i å vedta nyordninger som ville slå svært uheldig ut for de 90 svakeste statene. For de fattigste statene var seieren viktig. For WTO-ledelsen og USA ville det vært katastrofe om dagsordenen var blitt satt slik at fattigdomstemaet kom på topp og WTO-reglene ble mer rettferdige. Derfor avsluttet WTO-ledelsen møtet i Cancun.

Formelt var det bare hovedrådet i WTO som skulle møtes i Geneve i juli 2004, dvs. et møte av ambassadører. De dyktige østafrikanske parlamentarikerne var derfor ikke der. Men alle innvidde visste at man forberedte sammenkalling til ministerrådsmøte på kort varsel, for å kunne ta bindende beslutninger. Utenriksminister Jan Petersen var varsla om at han kanskje måtte avbryte ferien, noe han også gjorde. Ministrene møttes og fant en metode for å nulle ut det nederlaget de flernasjonale selskapene og de rikeste staten hadde blitt påført i Cancun året før.

Etter møtet oppsummerte Helene Bank virkningen av WTOs Genevebeslutninger slik:

Stortingets utenrikskomité var ikke informert, de parlamentariske ledere var ikke informert. Da utenriksministeren plutselig var i Genève var det for sent. (...) Rammeverket for de nye forhandlingene er nå vedtatt. Det legger styring på vår jordbrukspolitik, miljøpolitikk, distriktpolitikk og næringspolitikk. Det legger også styring på tilsvarende politikk i de utviklingsland som hele tiden har bedt om mer politisk handlingsrom, ikke mindre.³⁰

Men det er, som Helene Bank også har påpekt, en viktig forskjell fra den gangen svenskekongen dikterte: «Denne gangen har Stortinget selv valgt å ikke ha kontroll eller innsyn i utenrikspolitikken.»³¹

– Denne gangen har Stortinget selv valgt å ikke ha kontroll eller innsyn i utenrikspolitikken.

Helene Bank,
seniorrådgiver i
Stiftelsen IGNIS.

Noter

¹ Grunnlovens § 110 som fortsatt ikke er oppheva.

² Klassekampen 5. april 2004.

³ De daværende kommisjonsmedlemmene Etienne Davignon og Fracois Xavier Ortoli ble senere medlemmer av ERT.

⁴ Hjemmesida til EU-kommisjonens Oslo-kontor:
www.europakommisjonen.no/comments/indremarked.htm

- ⁵ Brev av 13. juni 1988 fra statsminister Gro Harlem Brundtland til departementene.
- ⁶ Aftenposten 24. august 1989. EF-bredside fra Brundtland mot Sp av Morten Fyhn.
- ⁷ Intervju i Aftenposten 28. august 1993.
- ⁸ EØS-avtalen ble først vedtatt i Stortinget 16. oktober 1992 med 131 mot 34 stemmer (Sp, SV, tre fra Krf, to fra Frp og en fra Ap), men avtalen måtte endres fordi folkeavstemminga i Sveits 6. desember 1992 sa nei til EØS. Den endrede EØS-avtalen ble behandla i Stortinget 29. april 1993.
- ⁹ Sttingsproposisjon nr. 100 (1991-92).
- ¹⁰ Innst. S. nr. 248 (1991-92).
- ¹¹ Stortingets behandling 29. april 1993 av St.prp. nr. 53 (1992-93). Stortingstidende side 3497.
- ¹² Stortingsreferat 21. oktober 1993, side 244.
- ¹³ Stortingsreferat 21. oktober 1993, side 240.
- ¹⁴ Stemmetallene var 40 for og 111 mot forslaget. EØS-tilhengerne hadde 2 stemmer for lite til $\frac{3}{4}$ flertall.
- ¹⁵ Sitatene i dette og i forrige avsnitt er fra stortingsreferat 13. juni 1995, sidene 4022-4025.
- ¹⁶ Jaglands tale på NNN-landsmøtet. Her sitert etter Klassekampen 17.04.97 side 376 i St. prp. nr. 100 (1991-92).
- ¹⁸ Odelstingsproposisjon nr. 26 (1994-95).
- ¹⁹ Stangeland er fortsatt en allsidig forretningsmann. Han er administrerende direktør i 5 selskaper, styreleder i 13 og styremedlem i 21.
- ²⁰ Odelstingsreferat 28. mars 1995, side 463.
- ²¹ SV og Sp har aldri sagt åpent at dette var feilaktig av dem, men i liknende saker seinere i samme stortingsperiode fulgte de flere ganger RVs standpunkt.
- ²² Side 267 i Norsk utenrikspolitisk historie, Bind I Selvtendighet og union. Fra middelalderen til 1905. Universitetsforlaget 1995.
- ²³ § 75g sier at Stortinget har rett til «at lade sig meddele de Forbund og Traktater, som Kongen paa Statens Vegne har indgaaet med fremmede Magter».
- ²⁴ I begrunnelsen for Stortingets granskingsrett skrev komiteen at traktatenes «nøiaktige gjennomgaaelse, kan forutsettes at medføre nogen nytte. « Bind I av Norsk Utenrikspolitisk historie side 269.
- ²⁵ Traktatkomiteen mente at også kongens traktater «maatte bære de menneskelige arbeiders felles præg»
- ²⁶ Side 53 i Sverre Steen: Det frie Norge, bind 5 Konge og Storting.
- ²⁷ Side 269 i Norsk utenrikspolitisk historie, Bind I.
- ²⁸ Forhandlinger i Stortinget 30. november 1994, side 1488.
- ²⁹ Forhandlinger i Stortinget 30. november 1994, side 1500.
- ³⁰ Nasjonalforsamlingenes fallitt. Artikkel i Klassekampen 2. august 2004.
- ³¹ Hundre år og allting glemt? Artikkel i Klassekampen 17. januar 2005.

EØS fullførte ødelegginga av Husbanken

Det geniale ved den norske boligpolitikken med husbankfinansiering, var at den la til rette for selveierskap og kooperativt eierskap også for arbeiderklassen. I de første tiåra etter andre verdenskrig hadde Norge verdens billigste og mest effektive boligpolitikk.

Mange ungdommer som i dag må stifte milliongjeld for å få seg et lite krypinn, vet ikke at vi for få tiår sia hadde en helt annen boligpolitisk virkelighet. Da var spillerrommet sterkt begrensa for både bank og gårdeier.

Husbanken ble oppretta i 1946 for at staten skulle gi så billige lån at personer med vanlig arbeiderinntekt skulle få mulighet til å bygge og eie egen bolig, enten i borettslag eller enebolig. Renta ble satt til 2,5 prosent. Avdragstida tilsvarte boligens antatte levetid, 100 år for murhus og 70 år for trehus. Husbanken ga hele lånet som trengtes for å bygge boligen. Folk med lav inntekt kunne få 20 prosent av byggekostnaden som tilskudd. Det ble kalt nedskrivingsbidrag.

Tanken var like enkel som den var solidarisk: Det er kostbart å bygge gode boliger, og ekstra dyrt i et land med kaldt klima. Det er en menneskerett å ha en bolig med god, men nøktern standard. Statens skattepenger skal derfor brukes til å dekke en del av byggekostnadene slik at alle har råd til en bolig med nøktern standard, og slik at de private bankene ikke blir et fordyrende mellomledd.

Tildeling av husbanklån var ikke forbeholdt de som hadde minst penger. Husbanken var ei allmenn ordning som var åpen for alle som godtok de fastsatte standardgrensene. De som ville bygge stort og flott, måtte gå til en av de private bankene.

Husbanken ble hvert år brukt til å bygge tusentalls og etter hvert titusentalls boliger som ikke skulle omsettes i et boligmarked. Husbanken finansierte 53 prosent av boligbygginga fra slutten av andre verdenskrig til 1957¹. For banknæringa var dette selvsagt en uønska situasjon. Billige statslån til å finansiere noe så dyrt og så viktig som boliger, reduserte bankenes fortjenestemuligheter.

Tilskudd og billige lån fra staten reduserte bankenes fortjenestemuligheter.

Utover 1970-tallet ble husbankens rolle gradvis redusert og låna ble stadig dyrere. Men da drabantbyen Romsås i Groruddalen ble bygd, var det fortsatt en stortingsvedtatt norm at bokostnaden i en ny treroms leilighet ikke skulle være mer enn 20 prosent av ei gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Om en regner om til dagens lønnsnivå, vil det bety at renter, avdrag og husleie for en nybygd tre-roms ikke skal utgjøre mer enn 5 000 kroner i måneden.

Boutgifta i en ny treroms skulle ikke være mer enn 20 % av industriarbeiderlønn.

Boligkooperasjonen frikjente ikke Arbeiderpartiet

I regjeringa Harlem Brundtlands boligmelding i 1981², som ble skrevet samtidig som Oslo-gruppen utarbeidet sitt nyliberale politiske program, kom det klare signaler om at markedskreftene skulle få innpass på boligmarkedet. Og statens økonomiske innsats på boligsektoren skulle ikke lenger være for alle som trengte bolig. Den skulle bli selektiv. Det siste betydde starten på det som i dag kalles treffsikre ordninger. Det betyr at offentlige støtteordninger er strengt behovsprøvd og bare er for de som er aller dårligst stilt økonomisk³. Willochs regjering som overtok i oktober 1981, økte tempoet på en ny kurs som allerede var staket ut. Erling Annaniassen som har skrevet trebindsverket *Boligsamvirkets historie i Norge*, sier at «den nye regjeringen Willoch fulgte med forøket styrke opp Brundtland-regjeringens boligpolitiske linje.» Sjøl om ledelsen i boligsamvirket «naturlig nok skjerpet tonen med Høyre i ansvarlig posisjon» påpeker han at det «finnes lite grunnlag for å hevde at bevegelsens tillitsmenn på noen måte frikjente Arbeiderpartiet og dets regjeringer for medansvar i den negative utviklingen».⁴ Willoch har kanskje i større grad enn fortjent fått æra – eller skylda – for å slippe markedskreftene løs der det en del år tidligere hadde vært en sosial boligpolitikk for alle. Seinere sørga skiftende regjeringer for at hele boligsektoren ble markedsstyrt. Husbanken kom lenger og lenger bort fra sin opprinnelige målsetting.

På begynnelsen av 1990-tallet var det likevel litt igjen av Husbanken. Bankforeningen pressa derfor på for å fjerne siste spor av en billig boligbank for alle, og brukte EØS-avtalens fri flyt-bestemmelser som brekkstang. Høsten 1995 gjorde Harlem Brundtlands regjering det bankforeningen ba om. Husbanken ble

omgjort til en bank med markedsstyrt rente og markedstyrte lånevilkår.

Før dette ble vedtatt hadde for øvrig stortingsflertallet sørga for at husbankrenta lå så høyt at enkelte lånetyper faktisk fikk litt lavere rente rett etter omlegginga! Om ikke annet var det et snedig trekk for å tilsløre det prinsipielle innholdet i vedtaket.

Husbanken mangla ikke forsvarere, men de var uten makt. Forbundsstyret i Fellesforbundet slo fast at regjeringa Harlem Brundtland «gjennom sitt opplegg for Husbanken undergraver (...) den sosiale boligpolitikken som har vært ført i etterkrigstida. Resultatet er at markedskreftene overlates styringa av boligpolitikken».

I Stortinget fremma RV forslag om å «stanse avviklinga av Husbanken som en boligbank for folk flest. Husbanken skal finansiere boliger av alminnelig standard. Lånevilkåra skal være slik at at bokostnadene for et nytt treroms husvære ikke overstiger 25 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn».⁵ Forslaget fikk 13 stemmer. Arbeiderpartiet stod sammen med de erklært borgerlige partiene.

I stedet for en statsbank med oppgave å sikre sosial boligbygging for alle som syns husbankstandard er øk, har vi fått et statlig kontor som administrerer behovsprøvde tilskudd nærmest som et sosialkontor for de vanskeligst stilte. 30. november 1995 ble Husbankens dødsdag. Da fullførte statsminister Gro Harlem Brundtland nedringa av det boligpolitiske byggverket fra 1946. – Men rivegjengen i regjeringa var ikke snauere enn at de 1. mars 1996 arrangerte en storstilt 50-årsfest for Husbanken på Oslo Plaza.

Derfor har de private bankene inntil videre en sikker rolle som långiver og fordyrende mellomledd for alle som må låne for å skaffe seg bolig.

Fellesforbundet påpekte at Ap-regjeringa undergravde den sosiale boligpolitikken som hadde vært ført i etterkrigstida.

Noter

- ¹ Stortingsmelding nr.6 – 1957. Jfr. Erling Annaniassen: Boligsamvirkets historie, bind 2, side 119
- ² Stortingsmelding nr. 12 (1981-82).
- ³ Mer om dette på side 27.
- ⁴ Side 49 i Erling Annaniassen: Tidene skifter. Bind 2 i Boligsamvirkets historie i Norge.
- ⁵ Stortingsreferat 30. november 1995, side 1511.

Sp-statsråd laga i 1990 Europas mest liberale energilov

Den rikelige tilgangen på vasskraft stiller Norge i en særklasse i Europa. Elvene og fossefalla er en evigvarende energikilde som ikke forurenser. Norske kraftverk produserer 118 TWh i et normalår. Det er omtrent halvparten av vasskrafta i Europa, og den har en salgsverdi på 200-250 milliarder kroner, mer enn all norsk landbasert industri til sammen.

11. juni 1990 fikk Norge den mest markedsliberale energiloven i Europa. Senterpartiets Eyvind Reiten som var energiminister i Jan P. Syses regjering, førte an. Han viste regjeringene i EU hvordan et virkelig markedsliberalt lovverk skal være. Stortingsdebatten varte i mange timer. Klokka var ni om kvelden før de folkevalgte skulle avgjøre en sak med store følger for nasjonens og folkets framtid. Da presidenten i Odelstinget tok den nye loven opp til avstemning, ble nok enkelte tilhørere forundra. Debatten hadde jo vært skarp. Men hvor var det nå blitt av de store uenighetene?

La oss derfor se på hva det til sjuende og sist var uenighet om. SV hadde to tilføyelser i formålsparagrafen. De andre partiene foreslo at «Loven skal sikre at produksjon, omforming, overføring, omsetning og fordeling av energi foregår på en samfunnsmessig rasjonell måte.» Før det siste ordet foreslo SV ordene og **miljømessig forsvarlig**. SVs andre tilføyelse i formålsparagrafen var ikke mindre fornuftig: «**I den sammenheng skal det legges til rette for energiøkonomisering som et nødvendig grunnlag**».¹ Forslagene fikk 12 stemmer. Heller ikke Ap stemte for disse to endringene i lovens formål.

I paragrafen om konsesjonsvilkår hadde Ap og SV et felles forslag om at departementet *kan* stille strengere konsesjonsvilkår enn regjeringa foreslo. Dette forslaget ble nedstemt med 51 mot 48 stemmer. Noen annen uenighet om lovens ordlyd var det ikke mellom de borgerlige partiene regjeringspartiene og Ap/SV. Men Fremskrittspartiet stemte i mot regjeringas forslag på tre punkter. Partiet mente åpenbart at loven ikke var liberal nok.

Sp-statsråden viste EU-regjeringene hvordan et markedsliberalt lovverk skal være.

Forøvrig ble hver enkelt paragraf i Europas mest liberale energilov enstemmig vedtatt i Odelstinget 11. juni 1990. Vanlig framgangsmåte ved behandling av en ny lov, er at presidenten til slutt sier: «Det voteres så over lovens overskrift og loven i sin helhet».

De partiene som er uenige i viktige deler av en lov, viser da uenigheten ved at de stemmer i mot ved denne endelige voteringa. Men 11. juni 1990 var det ingen som til slutt stemte i mot. Presidenten oppsummerte: «Lovens overskrift og loven i sin helhet bifaltes enstemmig.»²

Arbeiderpartiets stemmegiving er logisk. Året før hadde Ap-regjeringa sjøl foreslått en ny og mer markedsretta energilov (Ot. prp. nr 73 fra 1988-89). Syse-regjeringa som hadde overtatt høsten 1989 laget eitt eget lovforslag som gikk litt lenger i liberal retning enn Arbeiderpartiet. Forskjellen var ikke stor. Det kan nesten virke som Syse-regjeringa hadde behov for å vise at den var litt mer pågående markedsliberalister enn Ap.

Det er SVs tilslutning til energiloven fra 1990 som gir mest grunn til ettertanke.

Nå er utenlandske selskaper på veg inn. I Oslo har Høyre-byrådet betalt advokatregninger for mange millioner i sitt strev for å klargjøre kommunens kraftaksjer for salg. Hittil har de strevd forgjeves. Men i andre fylker har utsalget alt kommet i gang. Det fylkeseide Østfold Energinett AS finnes ikke lenger. Da Østfold Fylkesting solgte selskapet til det finske Fortum-konsernet, var det bred enighet fra Frp. til SV. Anne Steinsland (RV) var den eneste som stemte for å beholde offentlig, norsk eierskap. I dag heter selskapet Fortum Distribution AS. De finske eierne henta i 2003 ut et konsernbidrag på 47,7 millioner kr, eller nær 10 prosent av omsetninga. Fortum eier ellers 49 prosent både i Fredrikstad Energi AS og i Ishavskraft AS i Alta.

Tidligere Østfold Energinett AS heter i dag Fortum Distribution AS.

Noter

¹ Forslagene og hele lovens ordlyd er gjengitt på sidene 394 – 401 i Odelstingsreferat fra 11. juni 1990.

² Side 401 i Odelstingsreferat fra 11. juni 1990.

Reformen som gjorde Norge til skatteparadis for de rikeste

Velferdsstat og nyliberal økonomisk politikk er som ild og vann. Velferdsstaten forutsetter at de som har størst inntekter, betaler høyere skatt enn de som tjener lite. Og de som har mest bruk for tjenester fra det offentlige, skal til en viss grad få dette ut fra de behovene de har. Nyliberalismen krever at velferdstjenester skal prises og selges i et marked.

Blir du kreftssyk skal du få den beste behandlingen sykehuset kan gi, uten at helsepersonell spør etter pengene dine. Trenger ungen din ekstra hjelp i skolen med tall og bokstaver, så skal skolen sørge for det. Uten at det kreves ekstra penger av deg for dette. Viss folk opplever at systemet virker slik i praksis, vil de trolig også se en mening i å betale skatt. Ett av de store problemene er at skattereformen i 1992 førte oss vekk fra et slikt system. Og den siste skattereformen som Stortinget vedtok i desember 2004, har ifølge professor Ole Gjems Onstad åpna ei ny låvedør for skattefritak for de rikeste.

På 1980-tallet var de rike nullskattyterne et årlig irritasjonsmoment. Skattesutringa fra overklassen var ikke troverdig, når alle visste at så mange av de som beklaget seg, ikke betalte skatt sjøl. Oslo-gruppens argumenter for lavere skatter for de rike, fikk ingen bred tilslutning i 1981.

Lønnstakere og pensjonister som lojalt betalte skatten sin ble provosert når mange av de rikeste hvert år sto oppført i skattelistene med null inntekt og null skatt. Ett av Ap-regjeringas erklærte mål med den store skattereformen som ble vedtatt i 1991, var derfor å få bort nullskattyterne. Og dette har de lyktes med – på papiret. I dag er det bare unntaksvis at svært rike kapitalister står med null i skattbar inntekt. Ett slikt unntak i 2001 var milliardæren Kjell Inge Røkke. Han endte opp med null i skattbar inntekt det året. Derfor fikk han også 17 millioner kroner i rabatt på formuesskatten. Samme året kjøpte Bjørn Rune Gjelsten en villa til 60 millioner på Bygdøy. Samtidig hadde han null i inntekt og null i formue. Disse eksemplene viser at de aller rikeste fortsatt *kan* bli

Et av Ap-regjeringas mål var å få bort nullskattyterne.

stående uten skattbar inntekt. De som bruker de dyreste skatteju-
ristene får gjerne det resultatet de vil.

Grepet som gjorde de rikeste til skatteliste-vinnere

Skatten på aksjeselskapenes overskudd ble kraftig redusert fra 1992, fra 50,8 % til 28 %. Samtidig førte andre lovendringer til at nesten alle personlige nullskattytere forsvant. De personene som har høyest inntekt, får høyest skatt og topper skattelistene. Disse listene som kommer i avisene en gang i året, blir oppfatta som et riktig uttrykk for hvor mye hver skattyter betaler inn til fellesska-
pet. Oslos skatteliste viser for eksempel at de sju største skattyterne i 2002 betalte over 50 millioner kroner hver i skatt. Til sammen bidro de sju personene med 917,5 millioner kroner til stats- og by-
kassa. Alle kunne se det. Riktignok er de rike, men så betaler de sannelig skatt så det monner:

Tabell: Oslos 7 største skattytere i 2002, ifølge skattelistene.

	Formue	Inntekt	Skatt
Stein Erik Hagen	924.817.000	1.010.268.400	293.626.019
Olav Nils Sunde	258.191.000	877.495.400	249.532.258
Trygve Hegnar	470.470.000	456.541.100	133.014.411
Hermine E Midelfart	256.748.000	244.530.000	71.288.590
Celina Midelfart	235.893.000	216.104.500	63.101.277
Joakim Varner	209.809.000	187.415.200	54.796.454
Tove E Kvammen	218.493.000	177.869.900	52.196.641

Aftenposten, som har en av landets største økonomiredaksjoner, beskrev situasjonen for hver enkelt av disse nokså inngående:

«Rimi-Hagen er også den som betalte mest i skatt, han punget ut med 293,6 millioner kroner til skattefuten. Det tilsvarer 115 324 kroner i timen, hver eneste time døgnet rundt i hele 2002.» Olav Nils Sunde som bl.a. eier Color Line, var en god nummer to: «Sunde betalte nesten 250 millioner i skatt». På tredjeplass kom Trygve Hegnar. Aftenposten skrev at han «måtte punge ut med 133 millioner»¹.

Aftenpostens lesere fikk detaljene om hvordan disse rikingene måtte punge ut til beste for fellesskapet, hver eneste time døgnet rundt i hele 2002. Det var ingen tvil om hvilken veg pengestrømmen gikk.

Aftenposten fortalte even-
tyr om at Rimi-
Hagen punget
ut med 115.324
kroner i skatt
hver time døg-
net rundt i hele
2002.

Sminke på de nye skattereglene?

Men dessverre: Aftenpostens skattereportasje 10. oktober 2003 var rent oppspinn. Ingen av disse sju personene betalte skatt i nærheten av de summene det er snakk om. Ja, det er et åpent spørsmål om de i det hele tatt betalte inntektsskatt. Men de opptrådte helt lovlig.

Ifølge skatteloven er aksjeutbytte skattepliktig inntekt. Etter dagens regler skal en person som eier aksjer betale 28 % skatt av mottatt aksjeutbytte. Men i neste paragraf står det at staten skal utbetale et bidrag² til skattyteren som er akkurat like stort som skatten, så sant aksjeselskapet er skattepliktig i Norge. (Se faksimile.) Dette bidraget utdeles automatisk, uten søknad. Dermed blir sluttresultatet null skatt på aksjeutbytte.

For å skjule dette bidrags-bedraget, har skiftende finansministre fra Ap, Høyre og Senterpartiet siden 1992 pålagt likningskon-

Lov om skatt av formue og inntekt (skatteloven)

§ 10-11. Skatteplikt for utbytte

(1) Utbytte fra selskaper som omfattes av § 10-1, regnes som skattepliktig inntekt, jf. §§ 5-20 og 5-30.

§ 10-12. Fradrag i utlignet skatt for godtgjørelse

(1) Med godtgjørelse menes mottatt utbytte multiplisert med aksjonærens skattesats for alminnelig inntekt.

(2) Skattyter som har alminnelig skatteplikt til Norge for mottatt utbytte, gis fradrag for godtgjørelse i utlignet skatt av alminnelig inntekt. Dette gjelder bare dersom det utdelende selskapet er skattepliktig til Norge for hele sitt overskudd, og utbyttet er lovlig utdelt fra selskapet. Utdeling fra obligasjonsfond gir ikke rett til fradrag for godtgjørelse.

(3) Dersom godtgjørelsen overstiger utlignet skatt av alminnelig inntekt i ligningsåret, fremføres det overskytende til fradrag i skatt av alminnelig inntekt i senere år.

Den øverste paragrafen sier at aksjeutbytte er skattepliktig. Derfor står de som mottar mange millioner i aksjeutbytte, hvert år øverst på skattematrisene. Den nederste paragrafen sier at de som mottar utbytte fra et selskap som er skattepliktig i Norge, skal ha et skattelettebidrag (godtgjørelse) som er like stort som skatten. Og det aller

torene å føre skattelister som om skatten på aksjeutbytte virkelig blir innkrevd!

Mange likningsfunksjonærer har mislikt den jobben de er pålagt å utføre. De har jo vært nødt til å lage falske skattelister hvert år. En av dem, likningssjef Svein Røynesdal i Bergen, sa det rett ut til Bergens Tidende da skattelister for 2003 ble offentliggjort:

Arbeiderpartiet (åpnet) under skattereformen i 1992 for så store skattelettelser for de rikeste at de bevisst ønsket å villedde folk flest. – Arbeiderpartiet gjorde dette for å sminke de nye skattereglene. Dermed ble de mer spiselige for venstresiden i eget parti. I det samme intervjuet kom han også inn på årsaken til at han ikke hadde sagt noe til offentligheten før: – Dette kan jeg si nå, fordi jeg ved årsskiftet blir pensjonist. Derfor er det vel ikke så aktuelt å kaste meg nå.³

De sju som toppet skattelister i Oslo, mottok i 2002 omtrent like mye i skattelettebidrag som kommunen brukte til sosialhjelp det året.⁴ En av forskjellene er at de 19 455 som fikk sosialhjelp, måtte skrive detaljert søknad i hvert enkelt tilfelle.

En lykke å være bystyrets største skattebetaler

Blant de som soler seg i medieglansen av en skatt de ikke betaler, er det også rike politikere. Bergens ordfører Herman Friele kommer alltid høyt på skattelister. I 2002 sto han oppført med 5,6 millioner kroner i skatt. Skattelista forteller ikke hvor mange millioner

LYKKEGARDEN

Bystyrets største skattyter

1,5 millioner av penge-
bystyret bestem-
er over, har de selv
falt inn. Men betaler
årlige Christian
ikke. Hans 1,6 mil-
liarder skattekrone
ligger 4,5 sykkehjem-
kasser i drift.

Jenssen (5) ble ikke ordfø-
rer, så han dro til Oslo og ble
statssekretær i saker. Slik
kom Jenssens venn, Christian
Lykke, inn i bystyret. Der-
med betaler bystyret til sam-
men veldig mye mer skatt i
den betalte bystyrets man-
skatt og kvitterer 11,5 millioner i
Lykke 1,6 millioner. Mye
penger for de mange alene.

– Hvordan føles det å ikke
miste pengene helt av seg,
men i stedet kunne følge dem
opp som bystyrepolitiker?
– Jeg er jo i opposisjon, så
jeg har ikke så mye jeg skulle
ha sagt, sier Lykke. – men
laansett parti, jeg ønsker ikke i
politikken fordi jeg har pen-
ger. De 19 sakkene har ikke
nå med hverandre å gjens-
sier Lykke seg til troen, ut-

føre fortredes forpor
– Men da ble altså ikke po-
litiker fordi du har se tviler,
holdt til alle skattepengene du
betaler?
– Nei, sånn har jeg aldri
tenkt på det. Pengene betaler
jeg til felleskapet. Ikke har
jeg noe men å betale skatt
heller.

En lykke for bystyret

nye for meg, men det kan
siere det for andre.
–200 000 kroner nei, men
du betaler like 1,6 millioner i
skatt. Det er mye penger?
– Ja, men så tjener jeg
nye også og har nye i for-
me.
– Men som bystyrepræ-
sentant: Hva mener du skat-
tepengene skal gå til?
– Men til samfunnet. Vi

gull. Hvis jeg skulle bruke de
1,6 millionene jeg selv be-
taler i skatt som jeg selv
hakk villet? Nei, da var jeg
ikke. For det er ikke så mye
penge i det mine svenner-
barnen. Hadde ikke fått så
mange møter motorveit for
den prisen.
– Men som sykkehjempluss
koster 150 000 kroner. Erne
skattepengene, like mye som

Fred
Bysty-
Ukre-
Det
lyst-
med

... men hvor
mye skatt be-
talte Christian
Lykke i virkelig-
heten?

Faksimile fra
Adresseavisen
3.11.2003

han mottok i skattelettebidrag. Men bare det utbyttet han i 2002 hentet ut fra Kaffehuset Friele AS, var nok til å sikre han et bidrag på 2,5 millioner kroner⁵.

Christian Lykke er bystyrepolitiker i Trondheim og var i 2002 bystyrets største skattebetaler med 1,6 millioner skattekrone. Han eier 22,1 % av aksjene i familieselskapet I K Lykke AS og svarte slik da Adresseavisen spurte om han betalte skatt med glede:

Ja, for fellesskapet drives ikke gratis, og de av oss som tjener godt betaler slett ikke for mye skatt. (...) Pengene betaler jeg til fellesskapet. Ikke har jeg noe i mot å betale skatt heller.

Da Adresseavisen fortalte at en sykehjemsplass kostet 350 000 kroner i året, gledet Christian Lykke seg over at skattepengene hans kanskje ble brukt til sykehjemsdrift: «Ja, det blir nesten fem plasser det. Vet du, det var en hyggelig tanke.»⁶

Verken Adresseavisen eller politikeren Christian Lykke fortalte hvor mye skatt han virkelig betalte i 2002. Ifølge skatteleista hadde han ei inntekt på 4,8 millioner. Familieselskapet betalte ut utbytte til aksjonærene med 21 millioner kroner dette året. Christian Lykkes andel av dette ble drøyt 4,6 millioner⁷. 28 % skatt av dette utbyttet ble 1,3 millioner, som så ble redusert til null med det skat-

Til sammen hadde de som eier aksjer i norske selskaper, mottatt skattelettebidrag med 68, milliarder kroner i løpet av elleve år. Beløpet er omregna til 2003-kroner.

Årlig skattelettebidrag til personer som mottok utbytte fra norske aksjeselskaper i 1993 - 2003

telettebidraget Christian Lykke fikk fra fellesskapet. Med en formue på 22 millioner kom han nok ikke unna en formuesskatt på drøyt 150 000 kroner. Men da er virkeligheta at han som ble kåret til den største skattyteren i Trondheim bystyre, kanskje betalte en inntektsskatt på rundt 200 000 kroner i 2002, viss han da ikke mottok utbytte fra flere aksjeselskaper med tilhørende bidrag.

68 727 millioner i ubetalt skatt

Det er ikke småsummer det handler om. Siden skattereformen har skattelisteene gitt oss usanne opplysninger om at aksjeeiere har betalt 68 727 millioner kroner i inntektsskatt av mottatt utbytte. I gjennomsnitt blir det 6 248 millioner som hvert år har stått i skattelisteene uten å bli innkrevd. Så kostbar er sminken på skattereglene fra 1992, for å bruke uttrykket til likningssjefen i Bergen.

Disse systematiske feilene fører også til at skattelisteene viser en skatteinngang i kommunene som er høyere enn den virkelige. For Oslos del betydde dette for eksempel at det i skattelisteene for 2002 sto 3 700 millioner som ikke ble betalt. Hadde de pengene funnet vegen til bykassa ville det ikke vært behov for å kutte verken i skolen eller hjemmetjenestene. Og de sju som toppet skattelisteene det året, ville ha fortjent den positive medieomtalen de fikk.

Når skatten blir en inntektspost

Rederiforbundet bruker en del penger på å bearbeide Stortinget. Det skapte strid innad i Ap, da det i begynnelsen av 1996 ble kjent at handelsminister Grethe Knudsen ville gå enda litt lenger enn finansminister Sigbjørn Johnsen i spørsmålet om skattelette for rederne.

Men Rederiforbundet ville ha enda mer, og satte inn en skikkelig sjarmoffensiv mot sine beste medspillere i Stortinget. Folkevalgte redervenner ble invitert på skattestudietur til Rotterdam og St. Petersburg. Resultatet lot ikke vente på seg. Sp, Høyre, Krf, V og Frp klarte å lage et skatteopplegg som var enda mer redervennlig enn forslaget fra regjeringa. Under stortingsdebatten var det lett å se at finansminister Sigbjørn Johnsen var godt fornøyd med at han kunne markere seg mot de borgerliges skatteletteiver, i stedet for å

forsvare Aps linje som var nesten den samme. Hva stortingsvedtakene virkelig betydde, var det mindre snakk om.

Styret i Bergesen-gruppen, som ble en av vinnerne i denne saken, oppsummerte senere at «det gledeligste som skjedde i 1996 var utvilsomt vedtagelsen av et nytt skatteregime for norsk skipsfart». Styret skrev til aksjonærene at dette «har som konsekvens at utsatt skatt reduseres vesentlig». Utsatt skatt er jo et fremmedord for de fleste. I denne sammenhengen handla det om skatt som selskapet skulle ha betalt, men som de etter innflokke regler hadde fått utsettelse med. Det gledeligste som skjedde i 1996 var at Stortinget endra lovene slik at rederiene kunne putte den utsatte skatten rett i egen kasse! Stortingsflertallet hadde funnet opp en ny type skattelettebidrag. Utslagene varierte sjølsagt fra rederi til rederi. For Bergesens del betydde dette at 1 224 skattemillioner kroner i 1996 havnet i rederikassa, i stedet for i statskassa!

For å si det med Bergesen-styrets egne ord:

Etter inntektsføring av utsatt skatt fremkommer en netto skatteinntekt i perioden på kr. 1.224 mill. og et resultat etter skatt på 1.603 mill.⁹

Dette er altså ikke bare nullskatt. I 1996 ble skatt en milliardinntekt for Bergesen-rederiet! Rederiets styremedlem Petter C.G. Sundt, som hadde gjort forarbeide i ledelsen av Oslo-gruppen allerede i 1981 og krevd «lave skatter», hadde dermed fått større gjennomslag enn han kunne ha drømt om. Han og de øvrige Bergesen-aksjonærene hadde grunn til å sende vennlige tanker til Magnhild Meltveit Kleppa (Sp), Carl I. Hagen (Frp), Einar Steensnæs (Krf), Lars Sponheim (V) og Per Kristian Foss (H) som løste skatteflokken på denne måten.

Bergesenrederiets egen regnskapsoppstilling for 1996 er slik:

Resultat før skatt	379 mill.
Skatter	1 224 mill.
Resultat etter skatt ¹⁰	1 603 mill.

Dette var en engangsforeteelse. Sjøl overfor redere er det vanskelig å ettergi samme skatt mer enn en gang. Men en milliardgave merkes jo, sjøl om det bare er en gang. Til sammenlikning blir

Stortinget flyttet 1 224 millioner skattekroner fra statskassa til redernes lomme.

Rederiforbundets økonomiske støtte til noen av de vennligste partiene ikke stort mer enn som lommerusk å regne.

Bondeviks skattelettelspolitik er ikke for deg.

Den skattelettelpolitikken som Bondevik II-regjeringa har ført de siste åra, har ikke gitt lavere skatt for de som har vanlige inntekter. Aftenposten omtalte i mars 2005 en rapport fra OECD som gir klar beskjed:

Inntekter rundt gjennomsnittet har hatt konstant inntektsskatt under Bondevik II-regjeringen. Samlede skattelettelser på rundt 20 milliarder kroner for næringsliv og personer kommer ikke til syne i de skatteprosentene for inntektsskatten som Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) nettopp har regnet ut.

Rapporten fra OECD viser at inntektsskatten for en singel person uten barn i praksis har holdt seg uendret fra 2001 til 2004. Fallet er skarve 0,1 prosentpoeng. Det er forutsatt at personen har en gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Siden 1996 er fallet i skatteprosent 1,0 prosentpoeng, ifølge OECDs tall.

Skatteprosenten har heller ikke falt for en familie med to nærmere spesifiserte inntekter og to barn. Den har tvert imot økt med 0,5 prosentpoeng fra 2001 til 2004. Siden 1996 har den økt med 1,6 prosentpoeng for en slik familie.¹¹

Denne rapporten fra OECD forteller også at skattenivået for vanlige lønninger i Norge er nokså midt på treet i forhold resten av Vest-Europa.¹²

Den siste skattereformen.

Den skattereformen som Stortinget vedtok høsten 2004, er presentert som innføring av skatt på aksjeutbytte. Dette skal gjelde fra 2006. Da skal aksjeeier betale skatt av utbytte som er over en viss prosentsats. Men det er sannsynlig at også mye av denne reformen er «sminke» på et system som er bra for de svært rike. Forskjellen er at denne gangen er det en finansminister fra Høyre som svinger sminkekosten.

Professor og skatteekspert Terje Hansen ved Handelshøyskolen i Bergen, har i flere intervjuer forklart hvorfor de nye reglene neppe fører til at de rikeste begynner å betale skatt på aksjeutbytte.

Denne gangen er det en finansminister fra Høyre som svinger sminkekosten.

Han påpeker at reformen med skatt på aksjeutbytte har vært varslet så lenge at de virkelig rike i Norge for lengst har tilpasset seg. Å «tilpasse seg» betyr at rike personer gjør noen juridiske eller regnskapstekniske grep slik at de ikke blir ramma av nye skatteregler. Hansen nevner at de virkelig rike bare behøver å gjøre noen disposisjoner i sine personlige aksjeselskaper. Det vil i praksis bety at de i de neste 10 – 15 åra ikke trenger å ta ut aksjeutbytte som er skattepliktig. Ett eksempel på en slik disposisjon er de mange som nå har tatt ut ekstraordinært store aksjeutbytter fra selskapene sine og så har lånt ut pengene til sitt eget selskap. Dersom de har behov for midler utover det aksjeutbyttet som fortsatt er skattefritt og den skattefrie renten de mottar på det innskutte lånet, kan jo selskapet helt eller delvis betale lånet tilbake. Så enkelt kan det gjøres.

Odd Reitan og sønnene hans gjør det på den måten. De eier Reitangruppen AS og nær 80 datterselskaper som bl.a. omfatter Rema-kjeden. Året 2004 ga et overskudd på 456 millioner kroner. Finansavisen forteller at far og to sønner «tar et utbytte på 1,2 milliarder kroner til tross for at resultatene er noe svakere enn i fjor».¹³

Ikke sannsynlig at Storebrand vil betale skatt ...

Den detaljrike reformen som Stortinget vedtok i desember 2004, inneholdt flere gladnyheter for de største og rikeste. Konsernsjef Idar Kreutzer i Storebrand, som fra 1986 var heltidspolitiker for Oslos første Høyre-byråd, var særdeles fornøyd da han i februar la fram konsernets 2004-resultat. Aftenposten presenterte tallene slik, under overskrifta Milliardgevinst på skattefritak:

Odd Reitan og sønnene hans har sikra seg mot framtidig skatt på aksjeutbytte ved å ta ut et utbytte for 2004 som er mer enn det dobbelte av Reitan-gruppens overskudd. Faksimile fra Finansavisen

Skattereformen gir Storebrand en gevinst på 958 millioner kroner, ifølge selskapets egne beregninger. Etter et kanonresultat i fjor deler selskapet ut 1,8 milliarder kroner i utbytte.

- Sånn som vi ser det nå, er det i overskuelig fremtid ikke sannsynlig at Storebrand vil betale skatt, sa konserndirektør Odd A. Grefstad.¹⁴

Samme dag ble det kjent at en av landets rikeste menn, Olav Thon, nå tar ut et uvanlig stort aksjeutbytte fra sine aksjeselskaper: 107 millioner kroner. Det kan være enda et eksempel på den type tilpasning til skattereformen som professor Terje Hansen har omtalt. Hansen regner med

at alle med formuer over hundre millioner kroner har tilpasset seg det lenge varslede skattesystemet, og jeg har vanskelig for å tro at noen av disse vil komme til å betale noe særlig utbytteskatt.

Denne delen av reformen fikk enstemmig tilslutning i Stortinget. Men professor Hansen mer enn antyder at noen har forregnet seg:

- Den politiske venstresiden har nok forventninger om at aksjonærmodellen skal beskatte kapitalinntektene til de virkelig rike. De vil nok i stedet oppleve århundrets skattemessige illusjon, tror Hansen.¹⁵

Ei låvedør for skattefritak.

Ett punkt i den siste skattereformen som er lite omtalt offentlig, betyr at aksjer som er eid av et aksjeselskap, kan selges uten at salgsgevinsten skal skattelegges. Professor Ole Gjems Onstad, har stilt spørsmålet om stortingets finanskomite har skjønnt hva de har gjort:

Norge får et av verdens frieste regelsett om at aksjer kan selges skattefritt fra selskaper. Det spiller ingen rolle om det dreier

Det er et uttrykk som er mer dekkende enn noe annet, og det er pay-back time, sa SVs partisekretær Bård Vegar Solhjell til VG 14. april 2005. Han nevnte ikke at et enstemmig Storting stemte for den nye fritaksregelen som ifølge VG ga Hagen-familien skattelette med rundt 1,75 milliarder kroner. Faksimile fra VG

seg om mindre aksjeposter og ren daytrading med aksjer som har vært eiet kort tid.

I Stortingets finanskomite var det bred enighet om å innføre denne nye fritaksmetoden, fra Sosialistisk Venstreparti til Høyre¹⁶. Salgsgevinst som oppnås gjennom kortsiktig, spekulativ aksjehandel blir skattefri. De advarslene finanskomiteen fikk fra skattekyndige mens den arbeidet med saken, hadde ifølge Gjems Onstad ingen virkning. Stortingets finanskomite stoler gjerne på finansdepartementet.

Professor Gjems Onstad ser for seg hva dette kan føre til om få år:

En journalist finner ut at en av Norges kjente investorer har tjent 100 millioner kroner i aksjegevinster siste år. Journalisten ser også at handelen har skjedd gjennom et aksjeselskap og at skatten dermed er blitt null kroner. En av mange stortingsrepresentanter uttaler: 'Dette er et smutthull'. Han forstår ikke at det dreier seg om den låvedøra han selv har åpnet, tross mange advarsler.¹⁷

Et enstemmig Stortinget besluttet at denne fritaksregelen skulle ha tilbakevirkende kraft og gjelde fra 26. mars 2004. Det er en detalj Stein Erik Hagen og hans familie kan glede seg over. De solgte i oktober 2004 sin 20 prosents andel i ICA-konsernet. Salgsgevinsten på flere milliarder kroner ble dermed skattefri.¹⁸

Norge vil også i 2006 være et skatteparadis for de svært rike. Og så lenge Per Kristian Foss er finansminister vil han nok fortsette å snakke som om han har senket skatten for arbeidsfolk med vanlige lønnsinntekter.

– De vil nok oppleve århundrets skattemessige illusjon

Professor Terje Hansen.

Noter

- ¹ Reportasje i Aftenposten 10. oktober 2003.
- ² I skatteloven kalles bidraget *godtgjørelse*.
- ³ Bergens Tidende 9. oktober 2004.
- ⁴ Oslos nettoutgift til sosialhjelp var 881 mill. i 2002. Statistisk årbok for Oslo 2004. Tabell 9.13.
- ⁵ Opplysning fra Foretaksregisteret i Brønnøysund.
- ⁶ Begge sitatene er fra intervjuet i Adresseavisen 3. november 2003.
- ⁷ Opplysningene er hentet fra Foretaksregisteret i Brønnøysund.
- ⁸ Kilde: Statistisk sentralbyrås skattestatistikk. Beløpene er omregnet til faste 2003 priser ved hjelp av den månedlige konsumprisindeksen. Fra 5. september 2000 til utgangen av 2001 var skattelettebidraget lavere enn skatten, slik at det tilsvarte 11 prosent skatt på aksjeutbytte.
- ⁹ Årsrapport 1996 fra Bergesen d.y.-gruppen, side 5.
- ¹⁰ Samme kilde, side 13.
- ¹¹ Aftenpostens morgenummer 13. mars 2005.
- ¹² Samme kilde.
- ¹³ side 8 og 9 i Finansavisen 7. april 2005.
- ¹⁴ Aftenpostens morgenummer 17. februar 2005.
- ¹⁵ Bergens Tidende 24. desember 2004.
- ¹⁶ Pkt. 6.1.2 i Innst.O.nr.10 (2004-2005) Innstilling fra finanskomiteen om skatte- og avgiftsopplegget 2005 – lovendringer.
- ¹⁷ Ole Gjems Onstad på side 34 i Økonomisk Rapport nr. 21/2004.
- ¹⁸ Hagenfamiliens Canica AS var selger. VG skriver 14. april 2005 at salgsgevinsten var 6,3 milliarder.

Stortingsvedtak i 1991 åpna Norge for Veolia-konsernet.¹

Visste du at de fleste bussjåførene i Rogaland, i Akershus og i Finnmark har Veolia-konsernet som arbeidsgiver? Det «norske» Connex Norge AS, som allerede eier en rekke kollektivtrafikkselskaper, er en liten del av transportdivisjonen i Veolia Environment, som har virksomhet i omtrent 100 land. Dette selskapet er så igjen en del av Veolia, et verdensomspennende konsern med base i Frankrike.

Tidligere het konsernet Vivendi, men det navnet ble en belastning etter en økonomisk nedtur og opprulling av flere store korrupsjonsaker.

Her hjemme starta forarbeidet forsiktig. Det mangla ikke på forsikringer om de beste hensikter da regjeringa i 1989 forberedte ei endring av Samferdselslova slik at fylkene kunne legge kollektivruter ut på anbud. Statsminister Gro Harlem Brundtland (A) ble høsten 1989 avløst av Jan Peder Syse (H) som styrte landet i 13 måneder, før Harlem Brundtland kom tilbake. Men begge var for anbud i kollektivtrafikken.

Fem fagforeninger i Kommuneforbundet (i dag: Fagforbundet) skjønnte hva som var i emning. De samla dokumentasjon om hvordan anbud har virka i andre land. De forklarte uvitende politikere hva som var på gang. I ei vitbok konkluderte de med at anbud ikke egner seg for kollektivtrafikken, og at det ville gå hardt ut over lønns- og arbeidsvilkårene.

Da Stortinget behandla lovendringa i 1991, foreslo Sp og SV først å sende saken tilbake til regjeringa. Da dette var nedstemt, stemte de for regjeringas forslag som dermed ble vedtatt. H og Frp. foreslo å gå enda lenger og pålegge fylkene å bruke anbud.² I debatten gjorde Høyres Anders C. Sjaastad et poeng av at «det eneste fylket hvor man har innført prøveanbud, er i Nordland fylke, som er sosialistisk styrt.» SVs Inge Myrvoll, som litt seinere stemte for regjeringas forslag, svarte at partiet var mot å åpne for anbudssystem i kollektivtrafikken, «selv om det faktisk er en SV-er som er

–Jeg får vel følge dem på færden, men protesterer for alværden!

Herr Trumpeterstråle i Peer Gynt

leder for samferdselsnemnda i Nordland fylke som har jobbet med å få anbudssystemet og har prøvd det ut på godstrafikk.»³ Med andre ord: Fullt samsvar mellom partiets ja til anbud i Nordland og ved avstemninga i Stortinget, sjøl om Inge Myrvoll sa at SV var mot anbud.

Samferdselsminister Kjell Opseth (A) sendte ut forskriftene om anbud våren 1994. Den høsten ble de første rutene lagt ut på anbud i Oppland.

Den første streiken mot sosial dumping

Samtidig ble «tariffhopping» et kjent fenomen. Bystyret i Trondheim vedtok i 1985 å omgjøre det kommunale Trondheim Trafikkselskap til aksjeselskap. Så meldte aksjeselskapet seg ut av Kommunenes Sentralforbund og inn i NHO. Målet var å redusere kostnadene ved å komme vekk fra den kommunale tariffavtalen og over til den billigere avtalen hos NHOs medlemsbedrifter. Bussjåførene i Trondheim svarte med streik i sjølforsvar. Den ni dager lange streiken ble erklært tariffstridig, sjøl om det handla om å forsvare egne lønns- og pensjonsvilkår. Sjåførene tapte. De fikk et lønnsnedslag på ca 15 000 kr hver, og mista mange rettigheter. Men de berga den kommunale pensjonsavtalen på 66 prosent. Dette var den første streiken mot sosial dumping i Norge.

Fagforeningene som tok opp kampen helt fra lovendringa ble varsla i 1989, fikk i de første åra liten støtte både i eget fagforbund og i resten av LO. Ole Roger Berg, leder av Buss- og Sporvegsbetjeningens Forening i Trondheim, mener både fagforbundene og LO har svikta sine medlemmer totalt i denne saken. De har tillatt at medlemmene har blitt utsatt for ren sosial dumping. Hovedavtalen mellom LO og NHO påskynder fortsatt tariffhopping. Etter at kommunen solgte selskapet, heter det Team Trafikk AS.

Ved tariffoppgjøret 2004 klarte ikke LO å forsvare eksisterende pensjonsrettigheter. De ansatte i kollektivtrafikken i Trondheim, som berga 66 prosent pensjon gjennom den tariffstridige streiken i 1993, fikk nå tredd den private sektorens pensjonsordning på 63 prosent ned over hodet.

! Fagforbunda og LO har svikta medlemmene sine totalt i denne saken.

Nå er nesten en fjerdedel av busstrafikken i Norge lagt ut på anbud. Enn så lenge er det tre aktører som er store: Nettbuss AS (som tidligere het NSB Biltrafikk AS) med drøyt 30 datterselskaper er størst og har omtrent en fjerdedel av bussmarkedet. Nettbuss AS er fortsatt statseid gjennom NSB AS. Privateide Norgesbuss AS har ni datterselskaper og rundt 1200 ansatte. Connex Norge AS hadde med sine seks datterselskaper omtrent 1300 ansatte i Norge i begynnelsen av 2005. Men både antall ansatte og markedsandelene vil øke. Connex er i gang med oppkjøp av Helgelandske AS som har 300 ansatte, en stor busspark og en omsetning i 2004 på i underkant av en halv milliard kroner.

Gjøvikbanen og Jernbaneverket

Connex Norge AS ble oppretta i 1999. To franskmenn utgjør flertall i styret. Styreleder er Jerome Maurice Jeauffroy. Selskapet eies av Connex Transport AB som er registrert i Sverige. Dette selskapet eies og styres av Veolia-konsernet. Connex er en divisjon innenfor Veolia Environment som har 310 000 ansatte i rundt 100 land.

Connex omorganiserer styringa av kollektivtrafikkselskapene i takt med egen vekst. Fra 1. september 2005 innføres en ny organisasjon med to hovedkontor, ett i Stockholm og ett i Berlin. Cyril-Hervé Carniel, som har vært sjef for Connex i Polen og Tsjekkia, kommer til å få ansvaret for Sverige, Norge, Finland, Danmark, Island, Irland, Storbritannia, Belgia, Holland, Luxemburg, Estland, Latvia og Russland.

Connex har også signalisert interesse for å drive t-banen i Oslo. De har for lengst overtatt t-banen i Stockholm, og er inne i drift av forstadsbaner og jernbaner over hele verden, blant annet i Boston og Los Angeles i USA.

– Vi legger bare inn anbud der vi tror det er noe å hente økonomisk, svarte direktør Kjetil Førsvoll i Connex Norge AS, da NTB spurte hvordan selskapet har tenkt å tjene penger på Gjøvikbanen.⁴

Bondevikregjeringa har starta anbud på jernbanen med å legge ut Gjøvikbanen, og har varsla nye anbud for Bergensbanen og Sørlandsbanen. Regjeringas plan er at Gjøvikbanen skal drives på anbud fra juni 2006 og med en ti års anbudsperiode.

– Vi legger bare inn anbud der vi tror det er noe å hente økonomisk.

Direktør Kjetil Førsvoll i Connex Norge.

Anbudsvinneren skal innenfor visse rammer fastsette billettprisene. Staten gir to tilskudd. Det ene er et fast årlig beløp. Det andre er avhengig av passasjertallet.

Samtidig har Stortinget vedtatt delvis privatisering av Jernbaneverket. Tusen stillinger er trua. Opp mot dette har både de fagorganiserte i Norsk Jernbaneforbund og Konferansen for LOs lokalorganisasjoner som var samla 16. april, krevd tilbaketrekking av anbudet på Gjøvikbanen og omgjøring av privatiseringsvedtaket. For å støtte en rød-grønn regjering etter valget, stiller de som vilkår at partiene lover å legge fram forslag som reverserer privatiseringa av Jernbaneverkets driftsoppgaver.

Anbud gjør noe med omdømme og kompetanse.

FAFO utarbeidet en rapport etter å ha undersøkt det som skjedde da Nettbuss Lillestrøm AS tapte anbudet på Nedre Romerike. 80 ansatte ble berørt da selskapets avdeling på Bjørkelangen fikk en avviklingsperiode på sju måneder. De menneskelige kostnadene ble store. Utviklinga i overtid og fravær viser hvordan ansatte opplever å tape anbud. Overtida økte med om lag 50 prosent i avviklingsperioden sammenligna med samme periode året før. Sykefraværet økte fra fem prosent i første halvår 2001 til 14 prosent i første halvår 2002. I februar og mars var fraværet over 20 prosent. Mange fikk motivasjonsproblemer, og en femtedel av de ansatte slutta før utløpet av avviklingsperioden. Rapporten beskriver redusert innflytelse på egen jobb, økt arbeidsbyrde og svekka jobbsikkerhet. Svekka yrkesstolthet og dårligere sosialt miljø er andre konsekvenser.

Ole Roger Berg som leder Buss- og Sporvegsbetjeningens forening i Trondheim, sier at det er en nær sammenheng mellom «det gode arbeidet», godt arbeidsmiljø og muligheten for overføring av erfaringskompetanse. Han mener anbud er en fare for næringsens mulighet til å gjøre en god jobb i framtida, fordi man er avhengig av motiverte og kompetente sjåfører for å få til vekst i næringen⁵.

! Sykefraværet økte fra 5 til 14 prosent på ett år.

Noter

- ¹ Mange opplysninger er henta fra Ole Roger Berg: Historien om kampen mot anbud i Kollektivtrafikken.
- ² Avstemningene er på sidene 673 og 674 i referat fra Odelstinget 13. juni 1991
- ³ Referat fra Odelstinget 13. juni 1991.
- ⁴ NTB-melding om Connex, fra Stavanger Aftenblads nettutgave 6. februar 2005.
- ⁵ Innledning på Trondheimskonferansen januar 2005.

NSB, Posten og Televerket – bærebjelker som ble ødelagt

Gjennom Norges 85 første år som sjølstendig stat ble mye av samfunnet bygd opp rundt Postverket, Televerket og NSB. Disse institusjonene ble bærebjelker i samfunnets infrastruktur. Det ligna den rollen folketrygda fortsatt har som bærebjelke i velferdsstaten. Alt var samfunnseid og bygd opp gjennom bruk av befolkningas skattepenger i flere generasjoner.

Tidlig på 1980-tallet virka det utenkelig at disse samfunnsbedriftene skulle bli kommersielle selskaper med bedriftsøkonomisk overskudd som viktigste resultatmål.

Portoen for et brev eller ei postpakke til bestemor var den samme, uansett hvor i Norge hun bodde. Ville du ha telefon installert i boligen, så kosta det like mye, enten du bodde i Oslo, Stavanger eller på landsbygda mange kilometer fra nærmeste nabo. Strømprisen varierte fra kraftverk til kraftverk, men det var en rettighet å få strøm tilkoplta huset der du bodde. De som bodde mest avsides, var de siste som fikk strøm og telefon, men det var enighet om at utbygginga av ledningsnettene var en oppgave som samfunnet betalte i fellesskap.

Postverket, Televerket og NSB var statlige forvaltningsbedrifter. De skulle dekke samfunnsmessige behov. Stortinget vedtok budsjettene. Tradisjonell bedriftsøkonomisk avkastning var ikke et aktuelt tema. Men direktørsjiktet i disse bedriftene hadde stor makt, og mange erfarte at de ikke akkurat opptrådte som folkets tjenere.

Den nyliberale omdanninga har ikke kommet like langt i alle disse bedriftene. De innbyrdes forskjellene er store. Noen vil derfor være vanskeligere å ta tilbake i befolkningas felleseie enn andre. Men ser vi tilbake på de siste 20 åra, er fellestrekkene lett synlige i den trinnvise, nyliberale strategien som ulike regjeringer har fulgt.

Først tok de Televerket

Televerket ble omorganisert først. Allerede i 1986, tre år etter at ERT vedtok at EUs indre marked skulle opprettes i løpet av ti år,

Utbygginga av ledningsnettene var en oppgave samfunnet betalte i fellesskap.

ble de forvaltningsmessige oppgavene skilt ut fra Televerket og lagt til det nyoppretteta Statens Teleforvaltning. Dette var tidlig tilpasning til det som seinere ble reglene i EUs indre marked. I 1988 mista Televerket eneretten på å selge telefonapparat, ei omlegging som det neppe er grunn til å beklage. Det lengste steget ble tatt sommeren 1994. Da vedtok Stortinget, mot stemmene til Sp, SV og RV, forslaget fra Ap-regjeringa om å omdanne forvaltningsbedrifta Televerket til statsaksjeselskap fra 1. november.¹ Nå argumenterte regjeringa med at Norge i alle fall måtte innrette seg etter det som kom til å bli beslutta i Europaunionen. I virkeligheta la regjeringa opp til å gå enda raskere fram enn Norge var forplikta til etter EØS-avtalen.

Sentrale tillitsvalgte i LO spilte en viktig, ja kanskje en avgjørende rolle for å dempe de ansattes motstand mot omdanninga. En kan i ettertid spørre seg om ei Høyre-regjering ville fått samme drahjelp i LO-systemet om den hadde foreslått det samme.

For å markere det nye skifta statsaksjeselskapet navn til Telenor AS fra 1. januar 1995. Fra nå av gikk det fort. I løpet av det første året fikk Telenor kontrakt på å bygge ut satellittnettverk i Tsjekkia, og kjøpte seg samtidig inn som en stor eier i Northwest GSM, som åpna virksomhet i St. Petersburg. Under ledelse av direktør Tormod Hermansen, tidligere statssekretær for Arbeiderpartiet, var Telenor nå på veg ut i verden. Mens Aps samferdselsminister Kjell Opseth understreka at omdanninga var en suksess samtidig som man beholdt ei overordna samfunnsmessig styring. Ett år etter danninga av Telenor AS sa han at «omdanninga til eit statleg aksjeselskap har sikra at vi også i framtida vil ha eit sterkt nasjonalt teleselskap som gir oss ei overordna samfunnsmessig styring av telesektoren».² I 1996 starta Telenor bygging av GSM-nettverk i Montenegro og Bangladesh.

I mai 1999 foreslo Jens Stoltenbergs regjering å delprivatisere Telenor³. Bare SV stemte i mot dette. Ap-regjeringa reduserte i første omgang statens eierandel til 77,7 prosent. Telenor utvida samtidig virksomheta i utlandet, og kjøpte bl.a. en tredjedel av det dominerende teleselskapet i Thailand. Det foretaket som var bygd opp i fellesskap i Norge, ble nå brukt til å erobre markedsandeler i land

!
Regjeringa gikk raskere fram enn det EØS-avtalen krevde.

etter land. Kjøp og salg av andre selskaper ble en økende del av Telenors bisnis. I 2001 solgte Telenor sine eierandeler i teleselskaper i Irland og Tyskland. Salgsgevinsten var 21 milliarder kroner, ifølge Telenor. Samme år ble hele Pannon GSM i Ungarn og 61 prosent av Digi i Malaysia kjøpt. Telenor ble eneeier av Canal Digital og ble verdens største operatør for mobile satelittjenester etter å ha kjøpt Comsat Mobile Communications fra Lockheed. Telenor eier i dag også selskaper i Pakistan, Montenegro, Ukraina, Østerrike og Danmark.

Lillehammer etter OL i 1994

Tross den kommersielle suksessen ute i verden, var det fortsatt noen her hjemme som var mest opptatt av lokale samfunnsmessige behov. Stortingsrepresentant Tørstein Rudihagen (A) stilte i 2002 spørsmål til næringsminister Ansgar Gabrielsen (H) om hvorfor kommunen og næringslivet på Lillehammer ikke fikk gjøre seg nytte av det store fibernettverket for telekommunikasjon som Televerket bygde ut til OL i 1994.

På tross av flere henvendelser fra kommunen til Telenor, hadde disse aktørene ikke fått tilgang på nettet, påpekte Rudihagen. Han spurte hva næringsministeren ville gjøre slik at denne infrastrukturen kunne bli til nytte for regionen.

Statsrådets svar var kort og enkelt at dette hadde da ikke han, eller for den saks skyld noen annen statsråd, noe med:

Innenfor de rammer som reguleringsmyndighetene setter vil det være opp til selskapets administrasjon og styre å disponere selskapets aktiva i ordinær forretningsmessig virksomhet.⁴

Svaret betyr at det som er bygd opp av samfunnsmessig infrastruktur i telesektoren – tilmed i tida før Televerket ble Telenor AS – nå bare skal betraktes som del av de forretningsmessige eiendelene i et kommersielt selskap.

Nå i 2005 eier staten bare 54 prosent av aksjene i hovedselskapet som heter Telenor ASA. I Brønnøysundregistrene fins det 205 aksjeselskap som er registrert som datter- eller datterdatterselskap. De har virksomhet over hele verden.

Utbyttet til Telenor-aksjonærene for 2004 ble på vel 2,6 milli-

arder kroner. 1,2 milliarder blir utbetalt til de private aksjonærene. De største av dem er State Street Bank & Trust Co og JP Morgan Chase Bank⁵.

Postverket og Postbanken

Stortinget vedtok i 1996 å omgjøre forvaltningsbedrifta Postverket til Posten Norge BA. Dette var ei ny selskapsform. BA betyr Begrenset Ansvar. Dette uttrykket fikk et dobbelt innhold etter hvert som postkontor i hundretall og arbeidsplasser i tusentall ble avvikla. I praksis var BA tilnærma det samme som aksjeselskap, men Stortinget vedtok en egen lov om selskapet - Postselskapsloven. Nok en gang var det ei arbeiderpartiregjering som gikk i bresjen for å avvikle ei forvaltningsbedrift. SV støtta regjeringas forslag, mens Sp og RV ønska å opprettholde Postverket som forvaltningsbedrift⁶. Motstanden blant postansatte var stor, og Ap-lojale ledere i LO og LO-tilknyttta forbund gjorde også her en viktig jobb for å dempe misnøyen. Postbanken ble samtidig omdanna til Postbanken BA.

Før Postbanken fikk den nyskapte selskapsforma BA kort levetid. Bondevik I-regjeringa fikk sommeren 1999 Arbeiderpartiets støtte til å omgjøre Postbanken BA til aksjeselskap⁷. Bare SV stemte i mot dette. Noen måneder seinere ble Postbanken innlemma i Den Norske Bank⁸. Seinere har det blitt flere sammenslåinger. I dag heter konsernets hovedselskap DNB NOR ASA. Her eier staten 31,4 prosent av aksjene, men staten blander seg sjølsagt ikke opp i hvordan administrerende direktør Svein Aaser utvikler DNB NOR ASA-konsernet.

I juni 2002 vedtok Stortinget enstemmig at Posten Norge BA skulle omdannes til aksjeselskapet Posten Norge AS.⁹ Dette er et vanlig, kommersielt aksjeselskap, som foreløpig er heleid av staten, slik Telenor var i noen år. Overskuddet i 2003 var 402 millioner kroner. 121 millioner av dette ble betalt til staten som utbytte. Selskapet har nå 30 datterselskaper i Norge, Sverige og Danmark.

NSB skal bort

NSB har fulgt samme utvikling som Postverket. Første etappe var å omdanne forvaltningsbedrifta NSB til Norges Statsbaner

! Ap-lojale ledere i LO dempa ansattes misnøye.

BA. Stortinget vedtok dette i 1996, mot stemmene til Sp og RV. Virksomheta ble delt i to atskilte enheter, med Jernbaneverket som eier av skinnegangen og NSB BA som eier av vognmateriell og alt som har å gjøre med drift av tog. Også her gjorde Ap-lojale LO-til-litsvalgte en ivrig innsats for å selge inn Arbeiderpartiets omdanningsplan blant de fagorganiserte. BA betydde fortsatt begrenset ansvar. Og på nytt viste det seg at denne oppskrytete selskapsforma fikk kort levetid. Den var ikke stort mer enn midlertidig sminke på den nyliberale omdanninga. Og da NSB BA i juni 2002 ble omdannet til NSB AS, var det full enighet blant stortingspartia.

NSB AS er fortsatt heleid av staten, og har 51 datterselskaper¹⁰ som alle er organisert som AS-er. De siste åra er det nærmest drevet kampanje for å fjerne forkortelsen NSB fra selskapsnavna. Det tidligere NSB Gods AS er innlemma i Cargonet AS der staten eier 55 prosent. NSB Gardermobanen AS er omdøpt til Flytoget AS. Tidligere NSB Biltrafikk AS er blitt Nettbuss AS. NSB Forsikring AS heter nå Finse Forsikring AS. NSB Eiendomsutvikling AS er omdøpt til ROM Eiendomsutvikling AS. Og det som var NSB Reisebyrå AS, drives under selskapsnavnet Via Flyspesialisten Sentrum AS. Det kan se ut som om noen mener at ut salg og privatisering av hvert selskap vil være enklere etter at navnelikheten med NSB er borte.

Mens det i 1994 var tre parti (Sp, SV og RV) som stemte mot å omdanne Televerket til aksjeselskap, var det åtte år seinere full enighet i Stortinget (RV var ikke der) om at Posten og NSB skulle bli aksjeselskap. De kreftene som mener at markedsstyring er den eneste framtida, har altså styrka seg kraftig i stortingsmiljøet, samtidig som meningsmålinger viser at den folkelige motviljen mot privatisering øker.

Men ettersom både Posten Norge AS og NSB AS fortsatt er 100 prosent stats eid, vil omgjøring til en framtidsretta type statlige forvaltningsbedrifter fortsatt være en handterbar oppgave.

Omgjøring til framtidsretta, statlige forvaltningsbedrifter er en handterbar oppgave.

Noter

¹ Innst. O. nr. 58 (1993-94) side 2. Vedtatt i Odelstinget 7. juni 1994.

² Samferdselsminister Kjell Opseth i pressemelding fra Samferdselsdepartementet 15. desember 1995.

³ St. prp. nr. 66 (1999-2000) Om Telenor ble behandla i Stortinget 14. juni 2000.

⁴ Skriftlig spørsmål fra Torstein Rudihagen (A) 16. september 2002. Besvart 20. september 2002 av nærings- og handelsminister Ansgar Gabrielsen (H).

⁵ Opplysninger fra Telenors heimeside:

http://www.telenor.no/om/ir/aksje_info/aksjesam/.

⁶ Stortinget fatta vedtak 14. november 1996.

⁷ Vedtatt i Odelstinget 1. juni 1999.

⁸ Finansdepartementets tillatelse til fusjon ble kunngjort 14. oktober 1999.

⁹ Enstemmig innstilling fra Samferdselskomiteen ble vedtatt i Stortinget 11. juni 2002.

¹⁰ Datterselskap nr. 51 er NSB Anbud AS som formelt ble oppretta 28. januar 2005.

Den nyliberale offensiven mot kommunene

Siden 1990 har de fleste kommunene blitt stadig mindre i stand til å dekke befolkningas behov for velferdstjenester. Det skyldes verken naturkatastrofe eller offentlig pengemangel. Det er den nyliberale revolusjonen som har slått beina under deler av virksomheta og tjenesteytinga i kommune-Norge.

! Befolkning, fagfolk og lokalpolitikere var vant til at folks behov var viktig.

Stramt statsbudsjett, slik Milton Friedman alltid har anbefalt, og lovendringer er de to hovedmetodene som regjeringa og Stortinget bruker for å omdanne kommunal virksomhet.

Med den lovgivinga Norge hadde på 1980-tallet og med den måten kommunene da var organisert på, var det svært vanskelig å forandre kommunal virksomhet i tråd med den nyliberale bestillinga som Oslo-gruppen formulerte i 1981. Det mislykka framstøtet fra Medinor AS for å overta et kommunalt sykehjemsprosjekt på Smestad i Oslo, er bare ett av eksempla. Både lover og kommunal sedvane var prega av en annen måte å tenke på. Befolkning, fagfolk og lokalpolitikere var vant til at folks behov var viktige. Det var ingen offentlig oppgave å lage til et privat marked for kjøp og salg av sykehjem, hjemmesykepleie eller barnevernstiltak.

Victor D. Norman på jakt etter positivt lada ord – i stedet for privatisering

Svært mye måtte forandres først. Regjeringa til Jan P. Syse (H) satte i gang utredningsarbeid i 1989. To år seinere kom rapporten om *Effektiviseringsmuligheter i offentlig sektor*, ført i pennen av et utvalg ledet av professor Victor D. Norman¹. Her argumenteres det ikke på gammeldags Høyre-vis for å gå rett på privatisering. Man skal i stedet omdanne offentlig sektor slik at den fortsatt er et offentlig ansvar, men slik at hver virksomhet fungerer omtrent som om den er en privat bedrift. Utvalget nevnte noen reformer som pekte seg ut:

- Fristilling av tjenesteproduserende enheter
- Stykkprisfinansiering, helst etter resultater

- Oppmykning av sentralt fastsatte standardkrav
- Konkurransenhetene imellom, ved fritt brukervalg når det gjelder skoler, sykehus o.l.²

Victor Norman forsto nok at begrepet privatisering aldri ville bli populært blant de som var vant med norske velferdsordninger. *Fritt brukervalg* ble lansert i stedet, med håp om at ordet skulle bli forbundet med noe positivt.

I den langvarige omdanningsperioden er det – litt forenkla sagt – bare to felt der kommunale bevilgninger har økt raskere enn oppgavene: Ordfører- og rådmannslønningene og utgiftene til omorganiseringskonsulenter. Hederlige unntak fins, men de er ikke mange.

Det er imidlertid en god del eksempel på omorganisering som er til det bedre. Noen kommuner har samarbeidet med ansatte og tillitsvalgte for å myke opp tilstivna og autoritært byråkrati. Kommuner som vil bruke de ansattes erfaringer og idéer og legge om til en mer demokratisk arbeidsmåte, har store muligheter til å forbedre tjenesteytinga uten å trække på de som gjør jobben. Men altfor mange steder har den nyliberale omdanninga ført til at hverdagene ødelegges for mange av de som trenger gode kommunale tjenester.

Omorganisering til nesten AS

Den nye selskapsforma KF – Kommunalt foretak – ble innført fra 2000. Da Kommuneloven ble forandra for å få til dette, var det ingen i Stortinget som snakka om at lovendringene var en del av den nyliberale omdanningsprosessen. Det var full enighet.

Men går vi tilbake til starten, ser vi at Ap-regjeringa nok visste hva den gjorde. Da kommunalminister Gunnar Berge i 1992 oppretta Kommuneselskapsutvalget, la han ikke skjul på at dette var et nødvendig juridisk forarbeid før ei mer omfattende privatisering kunne settes på dagsordenen. Beskjeden hans til utrederne var tydelig:

Før det eventuelt foretas en bred vurdering av privatisering av kommunale tjenester generelt, vil det være av stor verdi å ha mer rettslige spørsmål om adgang til selskapsorganisering av kommunal virksomhet utredet, slik at dette kan tjene som basis for bredere politiske hensiktsmessighetsvurderinger.³

Fritt brukervalg skulle erstatte det upopulære ordet privatisering.

Utvalget skulle foreslå lovendringer slik at kommunale virksomheter *kan* organiseres på tilnærmet samme måte som aksjeselskaper. Men utvalget skulle ikke uttale seg om hvorvidt kommunene *bør* privatisere. Det spørsmålet skulle *eventuelt* tas opp seinere.

Kommuneselskapsutvalget gjorde sin del av jobben. De laga nye lovregler for selskapsforma som de kalte Kommunalt Foretak (KF). Det er nesten det samme som et aksjeselskap. Viktigste forskjell er at et KF ikke kan gå konkurs.

Ap gir privatiseringsbegrepet nytt innhold

Våren 1996 inviterte Studieselskapet for kommunal planlegging kommunalministeren til å holde en tale om sine visjoner for kommune-Norge på bakgrunn av denne utredninga. Statsråd Gunnar Berge (A) benytta anledningen til å legge fram en ny ideologisk oppfatning av hva privatisering egentlig er. Om en sammenligner med Victor Normans utredning fem år tidligere, kan det kanskje diskuteres om det var ledelsen i Ap som hadde nærmet seg Høyres syn, eller om det var omvendt. Etter å ha henvist til de velferdspolitiske målsettingene, fortsatte Gunnar Berge slik:

Det er ikke sikkert at disse målsettingene ivaretas best ved at selve produksjonen av tjenester utføres av kommunens egne ansatte - skjermet fra konkurranse fra andre.

Det sentrale må være at det foreligger fleksible muligheter til å organisere virksomheten, og at den kommunalpolitiske styring sikres i den grad det er nødvendig.

Dette leder oss inn på spørsmålet om hva privatisering egentlig er for noe. Begrepet privatisering er på ingen måte entydig, og det brukes ofte nokså ukritisk. Når man skal diskutere privatisering må man derfor vite hva man mener med dette uttrykket.

Termen «privatisering» dukket opp i norsk debatt tidlig i 1980-årene, og uttrykte liberalt inspirerte ønsker om å overføre velferdsfunksjoner fra offentlig til privat produksjon.⁴ Debatten gikk primært på det politiske plan, og oppfatningene om privatiseringens fordeler og ulemper fulgte politiske skillelinjer.

Som politisk term har det sitt motstykke i «sosialisering»; overføring av private forpliktelser til det offentlige - som har vært den skandinaviske velferdsstatens bevegelsesretning. Frykten for at

– Begrepet privatisering er på ingen måte entydig.

Kommunalminister
Gunnar Berge (Ap),
1996.

privatisering skulle innebære en reversering av det offentliges velferdsansvar, var lenge drivkraften bak motstanden mot en slik praksis. Men utover i 80-årene ble privatisering stadig oftere oppfattet som en rasjonaliseringsteknikk - en avideologisert framgangsmåte for å øke effekten av hver skattekrone.

Denne tilslutninga til tradisjonell markedsliberal ideologi må ha vært klarert i Arbeiderpartiets ledelse. For statsråd Berges visjon beskrev også markedets nye rolle:

Stat og kommune behøver ikke nødvendigvis selv produsere alle tjenester som finansieres over skatteseddelen, man kan overføre produksjonen til et marked.

Makt flyttes fra folkevalgte til lukka styrerom

Han mente at KF kan være en egna organisasjonsform

i de tilfeller der kommunen ikke ønsker å gå til det skritt å helt ut overlate produksjonen av en tjeneste til privat-eide foretak, men heller vil fristille en kommunalt eid virksomhet og gi den status som markedsaktør.⁵

Han sa ikke noe om hvordan fristillinga skulle anvendes på skoler, sykehjem, barnehager osv. Sannsynligvis mente han at kommunene selv skal avgjøre den slags. Men med denne programlignende talen hadde Ap-statsråden staka ut en nyliberal kurs vekk fra det han selv kalte *den skandinaviske velferdsstatens bevegelsesretning*. Bankdirektør Johan Melander og skipsreder Peter C. G. Sundt i Oslo-gruppen kunne knapt ha sagt det klarere.

Før lovforslaget om KF var ferdig, ble Thorbjørn Jaglands regjering i oktober 1997 avløst av Kjell Magne Bondeviks første regjering. Og da kommunalminister Ragnhild Queseth Haarstad (Sp) la fram lovforslaget for Stortinget⁶, snakka hun særdeles utydelig om hva dette handla om. Hun presiserte at «dei nye organisasjonsformene er eit tilbod til kommunane og fylkeskommunane», og håpa «at lovframlegget vil rydde opp i eit regelverk som fram til no har vore uklart og mangelfullt».⁷

Hun nevnte ikke lovens hovedregel om at styremøtene i et KF skal være lukka. Men hun var helt enig i at foretakets styre bør ha omtrent samme myndighet som styret i et aksjeselskap. Når så mye makt samles i et styre, reduseres de folkevalgtes myndighet til-

– Man kan overføre produksjonen til et marked.

Kommunalminister
Gunnar Berge (Ap),
1996.

svarende. I Oslo er det blitt vanlig at bystyret ikke gjør annet enn å vedta vedtekter og budsjetttramme for et Kommunalt Foretak. Styresammensetninga avgjøres byrådet.

Enighet i Stortinget

Høyre og Frp syntes jo dette var gode nyheter. Særlig Frp har i mange sammenhenger sagt at KF for dem bare er et mellomstadium før man oppretter et vanlig AS. I Stortinget sa Arbeiderpartiet og SV ja takk til denne markedstilpassa selskapsforma, men med en stikk motsatt begrunnelse. De hevda

at selskapsformen kommunalt foretak vil være hensiktsmessig for de fleste virksomheter som kommunen ønsker å skille ut fra ordinær drift, og at en god modell for dette vil demme opp for presset på å etablere kommunale A/S. Dette er viktig for å beholde og forsterke de folkevalgtes ansvar og kontroll med tjenestene.⁸

Den siste setningen er eksempel på at politikere sier de er for det motsatte av det de gjør. Det er også ei videreføring av de samme partias språkbruk fra den gangen de stemte for å gjøre NSB og Postverket til BA-selskap (Begrenset Ansvar), dvs. selskap som var nesten AS.

Hva er det så som har skjedd? I løpet av fem år har mange kommunestyre benytta «tilbudet» og oppretta 200 Kommunale Foretak spredd over hele landet. Her finner du det meste: Brannvesen, kommunale eiendomsselskap, tannhelsetjeneste, hjemmetjeneste, videregående skole, elektrisitetsverk, vannverk, havn, museum, asylmottak, omsorgsboliger, parkeringsselskap og kommunale skoger. Kort sagt: De fleste former for kommunal virksomhet kan organiseres som KF, viss kommunestyret ønsker å skille dem ut fra ordinær drift. Et styre overtar ledelsen, fatter vedtak i lukka møter, og driver etter bedriftsøkonomiske prinsipp, men uten at formell privatisering er gjennomført.

Høyre-styrte Oslo er i tet og har oppretta åtte slike selskape. Ett av dem er Omsorgsbygg Oslo KF, som fra januar 2004 fikk ansvaret for å «eie, forvalte og utvikle kommunens omsorgsbygg, institusjoner og barnehager etter forretningsmessige prinsipper»⁹.

I bystyret forklarte Knut Even Lindsjørn at SV ikke var bekymra

!
Et eksempel på at politikere sier de er for det motsatte av det de gjør.

for å la et kommersielt styrt selskap overta kommunens omsorgsbygg:

SV vil at Oslo kommune skal føre en aktiv og offensiv eiendomspolitikk. (...) Da tror SV at organisering i kommunale foretak kan være fornuftig. Kommunale foretak kan gi både en mer effektiv og selvstendig styring, samtidig som den ansvarsbegrensing som følger av den driftsformen sikrer nødvendig offentlig styring. (...) Det er ikke noe i denne saken som hindrer en eiendomspolitikk basert på SVs premisser.

Opp mot dette synet hevdet RVs Chris Hartmann at

KF, Kommunalt foretak, er og blir en selskapsform som er 'nesten AS'. Selskapsformen er opprettet for at det skal bli lettere for høyrepartiene å innføre markedsstyring. Det var kjernen i begrunnelsen for å opprette denne foretaksformen¹⁰.

Forretningsmessige prinsipper i praksis

Etter at Oslo bystyre, mot Aps og RVs stemmer, hadde oppretta Omsorgsbygg Oslo KF ble resultatene av forretningsmessig drift fort synlige:

– Nordstrand Eldresenter leier lokaler i et kommunalt bygg som for lengst er nedbetalt.

Med innføring av «forretningsmessige prinsipper», økte husleia fra 357 000 i 2003 og til 900 000 kroner i 2004.

– I Bjerke bydel måtte bydelsutvalget våren 2004 si nei til å være med på ombygging av en del av Økern alders- og sykehjem til omsorgsboliger. Bydelen hadde behov for omsorgsboliger, men Omsorgsbygg Oslo KF krevde en husleie som tilmed var hinsides markedspris.

– I Alna bydel blir det slutt på den tradisjonelle bruken av den kommunalt eide Trosterudvillaen, på grunn av uoverkommelige husleiekrav fra Omsorgsbygg Oslo KF.

Eksemplene er mange. Det får store virkninger når barnehager og eldresenter plutselig skal betale «markedsleie» over et driftsbudsjett som ikke er blitt økt i takt med den oppblåste husleia.

Kan man heve seg over habilitetsreglene?

Innføring av det som kalles profesjonelle styrer, har gitt ulike re-

!
Eldresentrets
husleie økte
fra 357 000 til
900 000 på
ett år.

sultat. Byrådet i Oslo satser gjerne på de beste, og fant det naturlig å be Stig L. Bech ta vervet som styreleder i Boligbygg Oslo KF. Han er partner i det velkjente advokatfirmaet BAHR. I løpet av sitt første år som styreleder kom han i Kommunerevisjonens søkelys. Det ene forholdet gjaldt en beslutning om å bestille advokattjenester til Boligbedriften fra advokatfirmaet BAHR i stedet for fra kommunens egen advokat. Boligbedriften prøvde først å påberope seg at styreleder Bech var «unntatt for de generelle regler om habilitet som gjelder for øvrige virksomheter i Oslo kommune».¹¹ Men da Kommuneadvokaten avviste dette, fant man en annen utveg. Saken ble «løst» dels ved at advokat Bech benekta å ha vært med på å foreta bestillinga fra sitt eget firma, og dels ved at Boligbedriftens nye direktør erkjente at forgjengeren «ikke har forholdt seg korrekt til rettsinstruksen» som gjelder i Oslo kommune¹². Det andre forholdet gjaldt ei regning fra advokatfirmaet BAHR for «utlegg for transport til og fra styremøter m.v.»¹³ BAHR plusset på moms for disse utlegga som Stig L. Bech hadde hatt, som om det handla om advokattjenester. Etter at BAHR først leverte et skriftlig svar for denne ulovlige innkrevinga av moms¹⁴, ble saken løst ved at BAHR betalte tilbake den delen av regninga som var uriktig innkrevd moms.

!
 Advokat Stig L. Bech benekta å ha vært med på å foreta bestilling fra sitt eget firma.

Selskapsforma Kommunalt Foretak ble laga for de tilfella der kommunestyret «vil fristille en kommunalt eid virksomhet og gi den status som markedsaktør», for å bruke tidligere kommunalminister Berges beskrivelse.

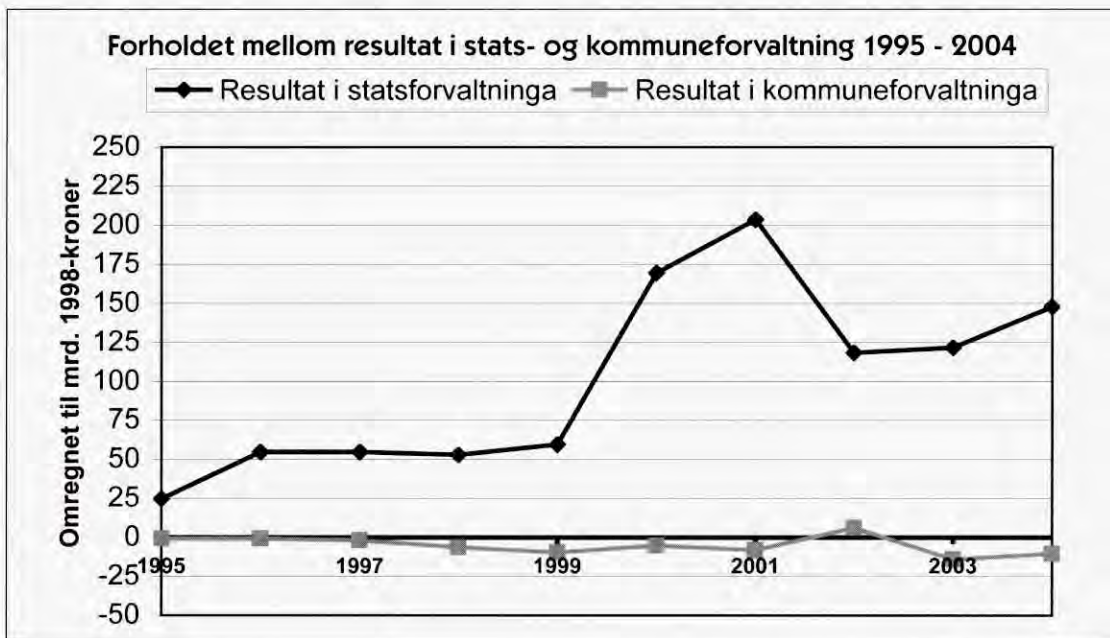
Statsbudsjettet 2005

På ett område er landet vårt ulikt de andre statene som har gjennomført nyliberal omdanning: Norge har hatt en lang periode med store overskudd på statsbudsjettet. Stortinget har likevel gjort det til en vane å pålegge kommunene nye oppgaver uten å sende med penger til de nye utgiftene. Slik ble statsoverskudda enda større på 1990-tallet.

I stedet for å ta på alvor det de har fått vite om befolkningas endra behov, snakker stortingspolitikere om at bevilgningene – eller

overføringene som de gjerne sier – til kommunene er høyere nå enn de var for et par år sia.

Her skal vi begrense oss til å se på Stortingets behandling av

statsbudsjettet for 2005. På grunn av økt gjeld og mange års oppsamla underskudd, var det økonomiske utgangspunktet for norske kommuner dårligere enn noen gang. Likevel tok ikke Stortingspolitikerne utgangspunkt i folks hverdag da de foreslo hva som skulle bevilges til kommunene. Det ser ut som de har en helt særegen virkelighetsoppfatning der folks liv og hverdag ikke teller med annet enn når politikerne snakker i TV-ruta.

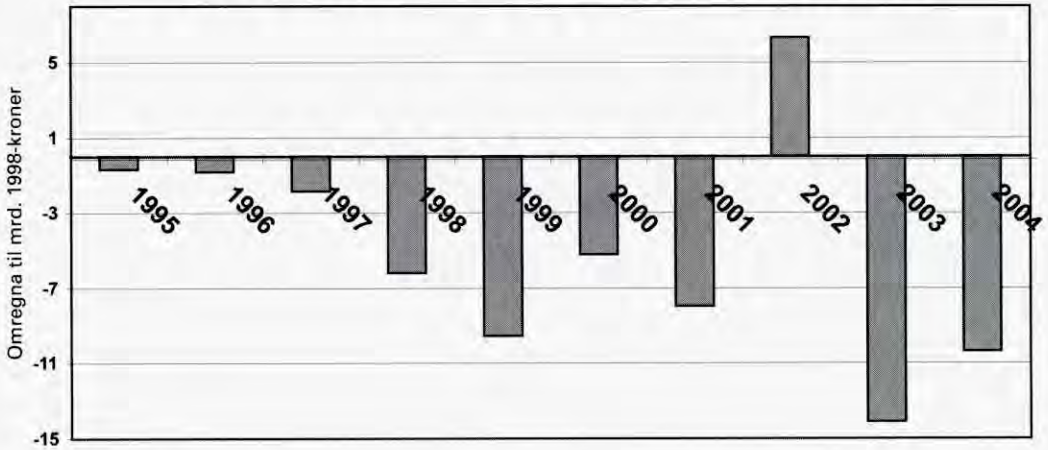
Mange ble provosert av de budsjettkutta Bondevik-regjeringa foreslo høsten 2004. Styret i LO Oslo krevde at Stortinget skulle øke bevilgningene til kommunene med ti milliarder, som et straks-tiltak. Det var et beskjedent forslag, både sett i forhold til kommunenes underskudd og i forhold til statens rikdom. Men hadde det blitt vedtatt i Stortinget, ville kommunestyrene i 2005 verken behøvd å gi kommuneansatte sparken eller legge ned virksomhet som befolkninga har bruk for.

Innholdet i statsbudsjettet for 2005 ble bestemt gjennom et for-

Kommunenes underskudd i ni av de ti siste årene er «små» når en sammenlikner med statens overskudd.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Samla underskudd i kommuner og fylkeskommuner 1995 - 2004

Så lenge Stortinget ikke er villig til å dekke kommuneunderskuddene, ender kommunene opp med å vedta budsjettkutt og økte egenandeler.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

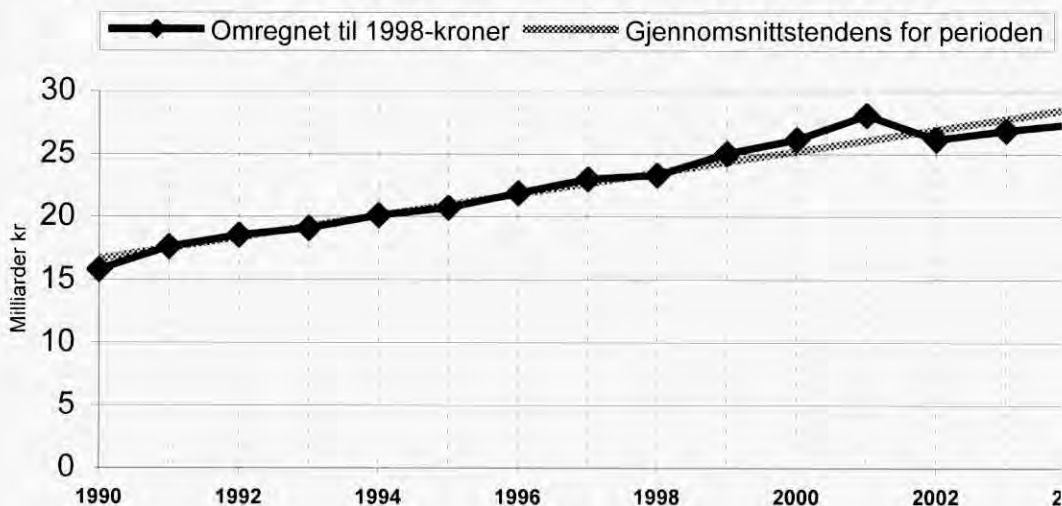
lik mellom Fremskrittspartiet og regjeringspartia. Ingen av dem ønsket å løsne det statlige strupetaket på kommunene. Men med tanke på framtida er det kanskje alvorligere at heller ikke opposisjonspartia fremma forslag i tråd med vedtaket fra LO Oslo. Oslos fagorganiserte fikk dermed liten glede av at to tidligere ledere av LO Oslo sitter på Stortinget.

Verken Bjørgulv Froyn eller Marit Nybakk, som begge er fra Arbeiderpartiet, fremma forslag i samsvar med kravet de fikk fra sine fagforeningskamerater.

2005 blir et brutalt år i mange kommuner, og først og fremst for dem som er avhengig av kommunenes tjenesteyting. Det finnes gledelige unntak, slik som kraftkommunen Bykle med 800 innbyggere, som har full barnehagedekning og solid overskudd. Men en undersøkelse utført av Kommunal Rapport i januar, viser at de fleste kommunene regner med å redusere antall ansatte i 2005. Oslo, som er den største kommunen, får den største nedbemanninga viss hovedstaden skal holde seg innenfor de rammene som Stortinget har vedtatt.

Alle partia i Stortinget godtar at staten bruker økonomisk tvang for å få kommunene til å kutte ned på virksomhet folk har bruk for. Det er ingen som utarbeider budsjettforslag bygd på ei nøktern vur-

Egenandeler og gebyrer innbetalt til kommunene 1990 - 2004 (i mrd. kr)

dering av befolkningas behov. Dette er en av de store seirene som nyliberalismens kampanjeledere har vunnet.

Skal folkevalgte være statens skrankepersonale?

Ordfører Ola Svaet i Sel kommune er neppe i en særstilling. Høsten 2002 gikk han motvillig inn for å legge ned grendeskolen på Sjøa. På et åpent møte på Otta¹⁵ bekreftet han at ei slik nedlegging ikke sto på Arbeiderpartiets kommunevalgprogram året før. Han mente heller ikke at grendeskolen var overflødig. Men det eneste alternativet han så, var å kutte enda hardere i eldreomsorgen. Og da var det bedre å ta grendeskolen.

Han oppsummerte sin egen og andre statslojale ordføreres situasjon i en setning: «Vi er skrankepersonale for Erna Solberg».

Men lydighet, nedskjæring og privatisering er ikke eneste utveg. Da Trondheim bystyre i august 2004 vedtok å omgjøre Trondheim Byggservice KF til en vanlig kommunal resultat enhet igjen, fikk vi for første gang bevis for at en utskillings- og privatiseringsprosess som allerede er godt i gang, kan stoppes og reverseres¹⁶.

Dette er den nye kommuneskatten partiene ikke snakker om: Summen av egenandeler og gebyrer til kommunene har økt med 73 prosent siden 1990. Da er tallene omregnet til faste 1998-kroner.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Noter

- ¹ NOU 1991:28 Mot bedre vitende? Effektiviseringsmuligheter i offentlig sektor. Utvalgsleder Victor D. Norman.
- ² Fra avsnittet Innledning og sammendrag i NOU 1991:28.
- ³ Fra kommunalminister Berges foredrag da han la fram forslag om Kommuneselskapsutvalget i regjeringsmøte 11. desember 1992. Her sitert fra Kommuneselskapsutvalgets innstilling NOU 1995:17.
- ⁴ Oslo-gruppens forslag er omtalt på side 29 - 34.
- ⁵ Kommunalminister Gunnar Berges innledning om visjoner i etterkant av NOU 1995:17 på Vårkonferansen 1996, arrangert av Studieselskapet for kommunal planlegging, 29. mars 1996.
- ⁶ Lovforslaget er i Ot.prp. nr. 53 (1997-98). Kommunalkomiteens innst. O. nr. 14, (1998-99) ble behandla i Odelstinget 23. november 1998.
- ⁷ Pressemelding 23. april 1998 fra kommunalministeren.
- ⁸ Mindretallsmerknad fra A og SV i Innst. O. nr. 14 (1998-99).
- ⁹ Kommunal Håndbok Oslo 2004, side 175.
- ¹⁰ Begge sitata er fra møtereferat fra Oslo bystyre 11. juni 2002.
- ¹¹ Brev av 15. mai 2003 fra Boligbedriften Oslo KF.
- ¹² Brev av 21. juli 2003 fra Boligbedriftens nye direktør til Kommunerevisjonen.
- ¹³ Faktura nr. 210443 fra BAHR til Boligbedriften Oslo KF.
- ¹⁴ Brev av 22. mai 2003 fra advokatfirma BAHR til Boligbedriften Oslo KF.
- ¹⁵ Åpent møte 14. november 2002 arrangert av Sel RV.
- ¹⁶ Nærmere omtalt på side 167.

Det største førvalgskuppet hittil: Sykehusa ble omdanna til foretak med bedriftsøkonomisk styring.

En og annen Arbeiderparti-veteran fikk kanskje en støkk 17. mars 2000. Da statsminister Jens Stoltenberg kunngjorde den første statsrådslista si, fikk direktøren i Røkke-selskapet Norway Seafoods AS den sentrale plassen som Arbeiderpartiets helseminister.

Den nye statsråden fikk fart på den nyliberale omdanninga av sykehusvesenet i Norge, den delen av offentlig sektor som er viktigst når vi er mest syke. Det kom overraskende på de fleste da Ap-ledelsen bare fem måneder seinere foreslo at staten skulle «overta» landets sykehus. Det ble sagt at det nærmest ble presentert som et benkeforslag på partiets sentralstyremøte.

Ap lovte å gjøre slutt på svarteperspillet

Partileder Thorbjørn Jagland sa at statlig eierskap skulle «gjøre slutt på ansvarsfraskrivelsen og svarteperspillet mellom staten og fylkene»¹. Underforstått: Nå skulle staten og Stortinget ta hele ansvaret for de manglene i norsk sykehusvesen som så mange hadde erfaringer med.

I Arbeiderpartiets ledelse var det likevel sterk motstand. Under overskrifta «Ap-ledelsen er isolert» skrev Aftenposten i august 2000 at bare fire av 20 sentralstyremedlemmer støtta forslaget. Stortingsrepresentant og sentralstyremedlem Britt Hildeng så hva som var innholdet i forslaget, og sa offentlig det de fleste bare snakka om innad i partiet: «Statlig overtagelse av sykehusene vil gjøre dem til noe nær aksjeselskaper og pulverisere det politiske ansvaret.»²

Statsminister Stoltenberg la all sin prestisje i saken. Samtidig raste Aps oppslutning på meningsmålingene og statsministerens popularitet var synkende. En vanlig oppfatning innad i Ap utover høsten var trolig at medlemmene ikke hadde råd til å gi ledelsen et ydmykende nederlag i en så stor sak.

Og selv når motvinden blåste som hardest, både i partiet og

!
Bare 4 av 20
sentralstyremedlemmer i
Ap støtta
forslaget.

utenfor, viste helseminister Tore Tønne gjennom sin korte statsråd tid at han hadde de kvalitetene som var nødvendig: Han heva sjelden stemmen, men sto rolig og bestemt på de nyliberale prinsippa. Han veik ikke en tomme tilbake. Allerede før partilandsmøtet snakka han tydelig om sakens kjerne: «Det er ikke statlig overtalelse alene som er viktig, men at sykehusene kommer ut av den offentlige forvaltning.»³

– Sørg for å holde dem ute av balanse

På landsmøtet i november var det et synlig mindretall⁴ som sa nei sjøl om redaksjonskomiteens forslag til vedtak innleda med en begrunnelse ingen kunne være uenig i: «Eierskapet til sykehusene må overføres til staten for å sikre mer helhetlig planlegging og klarere ansvarsforhold i sykehusvesenet.»⁵

I det videre arbeidet med å lage sykehusmarkedet fulgte helseminister Tønne en oppskrift utdanningsminister Gudmund Hernes (A) hadde formulert noen år tidligere, mens han planla omdanning av skolen:

Noen mener vi må overbevise folk før vi forandrer verden. Vi vil først forandre verden. Deretter vil folk bli overbevist (...) hurtighet i prosessene er nødvendig for at ikke motkreftene skal få overtaket.
– Skal vi bevege ting, må vi sørge for å holde dem ute av balanse⁶

Da helseministeren et par uker etter landsmøtet valgte Buskerud sentralsykehus for å lansere hovedpunktene i reformen, sa han det samme, bare med litt andre ord:

Lynrask behandling. Fest sikkerhetsbeltene, sa Tønne. Reformen skal tre i kraft fra 1. januar 2002, altså om vel et år – dersom Stortinget sier ja (og det gjør det).⁷

«Helserevolusjonen startet i Drammen» var overskrifta i Drammens Tidende neste dag. Statsråden bekrefta nå at Britt Hildeng hadde hatt helt rett da hun talte partiledelsen midt i mot. Han sa at «sykehusdriften skal organiseres som foretak etter modell fra aksjeloven.»⁸

At dette åpna nye bismuligheter, var det mange som for lengst hadde skjönt. Allerede dagen etter møttes tre sykehusgründere i

!
–Vi vil først forandre verden. Deretter vil folk bli overbevist (...) Hurtighet i prosessene er nødvendig for at ikke motkreftene skal få overtaket.

Gudmund Hernes (Ap), tidligere utdanningsminister.

Trondheim og oppretta Klinikk Stokkan AS. Vi skal komme tilbake til hva de satsa og hva de har fått tilbake.

Da regjeringa la fram lovforslaget i januar 2001, presiserte Tønne at Arbeiderpartiet åpna for private sykehus:

Helseforetakets rolle er å sørge for best mulig drift av egne virksomheter. Helseforetakene kan produsere tjenestene selv, eller kjøpe nødvendige tjenester av andre tjenesteytere, for eksempel private spesialister, laboratorier eller private sykehus.⁹

Fremskrittspartiets helsepolitiker John Alvheim ble nærmest parkert på sidelinja og hadde ingenting å tilføye: «Dette er borti mot en blåkopi av Fremskrittspartiets politikk. I store trekk kunne jeg ha skrevet dette selv.»¹⁰

Uviljen mot å lære av andre lands erfaringer

Såkalt fritt sykehusmarked er – i likhet med resten av den nyliberale revolusjonen – ikke en norsk oppfinnelse. Dette ble først prøvd ut i New Zealand og i Storbritannia. Samfunnsøkonom Roar Eilertsen har i rapporten Når sykehus blir butikk beskrevet erfaringene fra New Zealand:

De offentlig eide aksje-selskapene (ble) pålagt å drive med overskudd, slik at det kunne tas ut avkastning på investert kapital. Målet var å skape konkurranse mellom sykehusene, og legge til rette for en sanering av de minst effektive og en eventuell privatisering av de mest effektive. Men slik gikk det ikke.

Perioden 1993-96 ble i stedet meget turbulent. Sykehusene prøvde blant annet å kutte kostnader ved stadig å endre og forringe arbeidsbetingelsene for de ansatte. Konsekvensen ble en dramatisk økning i bemanningens «turn over»¹¹. Ansatte søkte seg bort, og det ble svært mye uro – helt til topps. Av de 23 nye toppsjefene som ble ansatt i 1993 var det bare 3 tilbake i 1996. Gjelden i de statlige aksjeselskapene steg voldsomt i disse årene, og forslagene om å stenge de minst lønnsomme sykehusene ble møtt med sterke protester fra befolkningen - og etter hvert politikerne. I stedet for stengning ble det bevilget store ekstratilskudd for å holde dem i live.¹²

Etter tre års utprøving var problemene blitt så store, og det politiske presset så omfattende, at regjeringa i New Zeland i 1996 ble tvunget til å reversere store deler av markedsmodellen.¹³

– Dette er borti mot en blåkopi av Fremskrittspartiets politikk”.

John Alvheim,
Fremskrittspartiet.

I Storbritannia var befolkningas misnøye med det sykehusmarkedet Maggie Thatcher og etterfølgeren John Major hadde skapt, en viktig grunn til at Tony Blair og Labour i 1997 vant valget i Storbritannia. Det britiske helsedepartementets hvitbok oppsummerer erfaringene med et markedsstyrt sykehusvesen tre år før Tore Tønne ble norsk helseminister: «Ved å forlate markedsprinsippet vil vi vrake det som har slått feil: Fragmentering, urettferdighet, vridning, ineffektivitet, byråkrati, ustabilitet og hemmeligholdelse.»

Tony Blairs helseminister var sikker på at det var god økonomi å avvikle sykehusmarkedet. Hvitboka sier at «avskaffelsen av det indre marked [i sykehussektoren] vil kutte én milliard pund [dvs. ca. 12 milliarder kr.] i byråkrati i løpet av parlamentsperioden for å bli investert i pasientbehandling»¹⁴

Nå skal det sies at Tony Blair ikke fulgte opp det helseministeren hans sa i denne hvitboka. Da han hadde vunnet valget, bestemte Tony Blair seg for å beholde sykehusmarkedet. Men de negative erfaringene var like fullt en kjent erfaring.

Det var heller ingen hemmelighet at Skottland valgte en kurs som helt ut samsvarte med det Tony Blairs helseminister hadde lovt i hvitboka. Det skotske parlamentet vedtok i 1999 en ny helselov som tok det første steget vekk fra «det indre markedet». Samme år avvikla Skottland både bestiller-utfører-modellen og pengenefølger-pasienten-systemet.¹⁵ Alt dette skjedde året før Stoltenberg gjorde Tore Tønne til statsråd med innføring av sykehusmarked som spesialoppgave. I dag er det fortsatt store uløste problem i skotsk helsevesen. Endring av selskapsformer er aldri et sesam-sesam. Men skotske helsemyndigheters slagord i dag er: «Samarbeid ikke konkurranse.»

Jens Stoltenberg har fortsatt ikke gitt noen forklaring på hvorfor han så bort fra disse erfaringene fra andre land.

Førte innføring av sykehusmarked til et bedre sykehusvesen?

Sammen med Fremskrittspartiet og Høyre stemte en samla Ap-gruppe i Stortinget for sykehusreformen 6. juni 2001¹⁶.

Det er utarbeida mange rapporter om de endringene som er

!
Da han hadde vunnet valget, bestemte Tony Blair seg for å beholde sykehusmarkedet.

skjedd i sykehusa de siste fire åra. Det var nok av både stivbeint byråkrati og autoritær lederstil som det burde ryddes opp i. Antall behandla pasienter er økt, og ventelister er blitt kortere de siste åra. Men viss en ser nøkternt på årsakene til dette, er det ikke grunnlag for å si at markedsreformen i seg sjøl har gitt bedre tilgang på sykehustjenester for dem som mest trenger det.

Daglig leder i De Facto, Roar Eilertsen, som både har gjort egne undersøkelser og intervjuer og gjennomgått annen forskning, sammenfatter virkninga av reformen slik:

Konklusjonen på denne gjennomgangen blir at politikerne i beste fall feilinformerer, når de skal begrunne at sykehusreformen har vært en suksess så langt. Det behandles mer først og fremst fordi det brukes mer ressurser enn forutsatt. Det er økt behandlingsskapitet og oppryddingen i feilregistreringer som reduserer ventelistene. Til tross for oppretting av brukerutvalg m.v. er det demokratiproblemene som preger dagens foretaksmodell, og verken byråkratiet eller økonomiproblemene har blitt mindre etter at reformen ble innført.¹⁷

Triksing med regnskap for å skjule at Stortinget bevilger for lite

Å bruke bedriftsøkonomiske begrep som overskudd og underskudd om sykehus er egentlig tilslørende. Det sier ingenting om hvor vidt sykehuset er godt drevet. Gode sykehus er en nødvendig utgiftspost for samfunnet. Det som er viktig, er om sykehusbevilgningene brukes til beste for folks helse og om det bevilges nok. I dag kalles det underskudd når et helseforetak i ett år bruker flere kroner enn det som er bevilget. Etter sykehusreformen har særlig Helse Sør fått kritikk for å skrive uriktige regninger for å øke inntektene.

Ressursmangel er sykehusenes store problem, ved siden av autoritær lederstil og tungrodd byråkrati. Slik var det før reformen, og slik er det nå. Etter sykehusreformen har regjeringa tatt i bruk rene regnskapstriks for å skjule at det bevilges for lite, og opposisjonen i Stortinget har, forsiktig sagt, ikke tatt dette på alvor.

Regnskapsloven krever at et foretak foretar årlige avskrivninger som er store nok til at man har penger til å fornye bygninger og maskiner når det blir nødvendig. Dette skal virke slik: En maskin

– Verken byråkratiet eller økonomiproblemene har blitt mindre etter at reformen ble innført.

Roar Eilertsen, daglig leder i De Facto.

som anskaffes for ti millioner kroner og antas å ha en levetid på ti år, skal kostnadsføres (avskrives) med en million kroner pr år. Svært forenkla kan vi si at regnskapsloven pålegger bedriften «å sette av» en million kroner pr år. Da har bedriften ti millioner i banken når maskinen etter ti år er nedslitt og må skiftes ut. Selv om det i praksis ikke foregår akkurat slik, er tanken at regnskapsreglene for avskrivninger, skal sikre bedriften grunnlag for «et evig liv» ved at man alltid må sette av penger til nødvendig utskifting.

Regjeringa har bedt de regionale helseforetaka om å bryte disse bestemmelsene i regnskapsloven! De ulovlige forholda har vært velkjent og har fått lov til å fortsette. Ingen har fremma motforslag i Stortinget.

Allerede i oktober 2003 foreslo regjeringa det skulle gjennomføres kunstig lave avskrivninger i helseforetaka, slik at *«foretakene over tid vil være i stand til å gjenanskaffe om lag ¾ av den beregnede gjenanskaffelsesverdien av kapitalen»*. Det betydde at en fjerdedel av bygninger og maskiner ikke skulle fornyes. Omregna i kroner var det snakk om å ikke gjenanskaffe bygninger og maskiner for nesten 30 milliarder kroner. Regjeringspartiene slukte dette rått, mens AP, Frp, SV og Sp uttalte at de var «noe bekymret», men ingen av dem fremma forslag om å gjøre noe med det.

Denne regnskapstriksinga er en metode for å tvinge helseforetaka til å legge ned sykehus. Dette visste politikerne i Stortinget godt da de i juni 2004 behandla endringer i årets statsbudsjett. Igjen holdt regjeringspartiene kjeft, denne gangen med følge av Frp. Ap, SV og SP uttalte at de «merket seg» problemet. De ba om «at det i statsbudsjettet for 2005 gis en vurdering av hvilke konsekvenser» det ville få. Men ingen fremma forslag om å gjøre noe konkret.

Situasjonen for Helse Sør ble mye omtalt høsten 2004:

Regjeringen mener at Helse Sør har for mange sykehus og for stor bygningsmasse. En tredjedel bør bort. Dermed er lokalsykehusene i Telemark på nytt i faresonen. Helse Sør blir presset til en ny strukturdebatt.

Alle lokalsykehusene innenfor Helse Sør kan gå en utrygg framtid i møte. Endringer i måten Staten beregner verdien av bygninger i helseforetakene ser nå ut til å tvinge fram en ny strukturdebatt i Helse Sør og de andre helseforetakene. I et notat som administre-

!
Regjeringa ba helseforetaka bryte regnskapsloven.

rende direktør Asbjørn Hofslı har lagt fram for styret skisserer han to muligheter. At en ny strukturdebatt gjennomføres. Alternativet er at man lar bygningsmassen forfalle fordi man ikke har nok midler til vedlikehold.¹⁸

Fædrelandsvennen sa litt tydeligere hva ny strukturdebatt betyr:

Helse Sørs direktør Asbjørn Hofslı varsler at styret må ta stilling til om det vil avvikle driften ved enkelte sykehus og selge bygningene.¹⁹

Brekkestang for nye kutt

De andre regionale helseforetaka er i omtrent samme situasjon som Helse Sør. Regjeringa pålegger foretaka å trikse med regnskapsføringa. Og så må hvert foretaksstyre sørge for de innsparinger eller nedlegginger som trengs. Viss dette opplegget virker, kan regjeringa slippe å sjøl bli stilt direkte til ansvar for omfattende nedlegging av sykehus.

Regjeringa tok et steg videre da den la fram statsbudsjettet for 2005. Den la opp til så lave avskrivinger at helseforetaka bare kan gjenanskaffe 2/3 av bygninger og maskiner. Men det var fortsatt taust fra regjeringspartia og Frp. AP, SV og SP var nå kommet så langt at de ba om at det «må tas en fornyet vurdering av verdifastsettelsen slik at en i større grad kan fastsette den reelle gjenanskaffelsesverdi». Fortsatt fremma ingen et alternativt forslag på tross av at mankoen nå var kommet opp i nesten 40 milliarder kroner.

I forslaget til statsbudsjett for 2005 sier regjeringa også at de utilstrekkelige avskrivningene skal brukes som brekkstang for mer effektivisering. Regjeringa innrømmer at avskrivningene er for lave nå, og sier «at foretakene de nærmeste årene skal kunne trappe opp de samlede avskrivningene til 3,8 mrd. kroner». Men dette skal så visst ikke skje ved at staten bevilger pengene som trengs: «De økte avskrivningene skal motsvares av tilsvarende økt effektivisering av driften».²⁰

I klartekst betyr dette at regjeringa bruker de siste åras regnskapstriks med utilstrekkelige avskrivninger til å tvinge frem enda mer av det som kalles effektiviseringer. Staten setter bare av tre milliarder til avskrivninger. Viss sykehusa skal ha mer til å vedlike-

Regnskapstriks skal tvinge fram det de kaller effektiviseringer.

holde og fornye bygninger og maskiner, må de selv skaffe pengene ved å kutte på lønns- og driftsbudsjett. Et alternativ blir da å sentralisere oppgavene i færre sykehus.²¹ Nedlegging av akuttberedskap er noe av det som gir størst bedriftsøkonomisk innsparing.

Det sier mye om den helsepolitiske bevisstheten i Stortinget når de folkevalgte som er

ansvarlige for at befolkninga har et tilstrekkelig sykehusvesen, nøyer seg med å «merke seg» ulovlighetene, også etter at revisorene har slått alarm. Systemlojaliteten fører til at stortingsrepresentanter passivt avfinner seg med lovbrudd.

De folkevalgte har ikke mangla dokumentasjon. De fire regionale helseforetaka har levert tydelige rapporter om hvor store underskudda har blitt. Tabellen nedenfor viser helseforetakas underskudd i 2002 og 2003, dersom regnskapene ble ført i samsvar med regnskapslovens regler.

Basert på regnskapslovens bestemmelser rapporterte de regionale helseforetakene følgende resultater (i mill. kroner):²²

	2002	2003	2002 + 2003
Helse Nord	- 528	- 548	- 1 076
Helse Midt-Norge	- 211	- 554	- 765
Helse Vest	- 530	- 873	- 1 403
Helse Sør	- 357	- 1 350	- 1 707
Helse Øst	- 417	- 659	- 1 076
Samla underskudd	- 2 043	- 3 984	- 6 027

Innføringa av foretaksmodellen endte altså med et driftsunderskudd på ca to milliarder kroner i 2002. Underskuddet i 2003 ble nær fire milliarder. Og regnskapsprognosene pekte høsten 2004 mot et nytt underskudd i underkant av fire milliarder.²³

Disse oppsamla underskuddene vil følge helseforetakene fra år til år. Det fins to måter å bli kvitt dem på. Den ene er tilstrekkelige bevilgninger fra Stortinget. Den andre er salg av sykehusbygninger og nedlegging av avdelinger eller hele sykehus. Det siste er det som regjeringa kaller «effektivisering av driften».

De nye, private sykehusene ble vinnerne i sykehusmarkedet

I 2001 var det sju private sykehus i Norge. Ved begynnelsen av 2005 hadde tallet økt til 24. De 17 nye er rent kommersielle be-

!
Systemlojalitet fører til at stortingsrepresentanter avfinner seg med lovbrudd.

drifter. «Heldige» leger og nye, private sykehuseiere er de store vinnerne etter tre år med sykehusmarked i Norge. Aftenposten skrev i januar 2005 at «sykehusleger kan selv velge ut pasienter til private klinikker de eier eller jobber for. Sykehuseiere våger ikke å sette foten ned».²⁴ Et vedtak som styret i Helse Øst gjorde i april, er så vagt formulert at det neppe vil få stor virkning.²⁵

Det er innen enkel kirurgi at de kommersielle sykehusa har vokst raskest. Mens leger som har spesialisert seg på ortopedisk kirurgi, kan tjene fra 800 000 til en drøy million på Rikshospitalet, forteller Aftenposten at de nye private småsykehuseiere kan betale det tredobbelte for å gjøre «mer rutinemessige operasjoner i mer behagelig arbeidstid.»²⁶

To prislister

I 2004 betalte staten over 12 000 kroner til private sykehus for fjerning av en inngrodd tånegl. Inngrepet tar under 15 minutt. Aftenposten skrev i januar om hvordan Ringvollklinikken på denne måten innkasserte kjempefortjeneste, men påpekte også at:

Ringvoll klinikken er ikke alene om å få så gode priser på småinngrep, en rekke andre private sykehus får like godt betalt for bagatellmessige inngrep. Det er ikke bare snakk om inngrodd negler, men også fettkuler i og under huden, føflekker, godartede kuler, underhudsforandringer og korreksjoner av arr.

Private sykehus får mye bedre betalt enn offentlige poliklinikker, for å gjøre akkurat samme jobben. Det viser en gjennomgang Aftenposten har foretatt av diagnosekodingen av en del småinngrep ved private sykehus²⁷.

«Slik er systemet lagt opp,» slår Aftenposten fast. Så kan man jo bare undres over hvorfor regjeringa har laga to forskjellige prislister, en som gjelder for offentlig eide sykehus og en annen som gjel-

Faksimile fra Aftenposten

der for de private bedriftene. Men det blir i alle fall forståelig at privatsykehus kan tilby dobbel eller tredobbel lønn til heldige leger.

På to år ble bruken av private sykehus mer enn tredobla. Antall opphold i private sykehus økte fra 9 734 i 2001 til 34 943 i 2003.

Innen kirurgi økte den private andelen fra 2 prosent i 2001 til 6,5 prosent i 2003.

Det meste av de raskt voksende utbetalingene til de nyrrike private sykehuseierne tas fra statens samla sykehusbudsjett. Når de private bedriftene får mer, blir det mindre igjen til de offentlig eide sykehusene.

Svartepersillet

Noen av de svært syke pasientene som trenger kostbar behandling, får merke følgene av dette:

«Kreftpasienter blir kasteballer mellom sykehusene fordi ingen vil betale for kostbar cellegiftbehandling. – Det er blitt et svarteperspill», sa Steinar Lundgren i Norsk onkologisk forening til Dagsavisen i februar

2005. Avdelingsoverlege Dagfinn Øgreid ved Stavanger universitetssykehus konkretiserte problemet: «Den dyreste kuren vi tilbyr, som er en kombinasjon av flere cellegifter for brystkreft, koster 100 000 kroner per uke i starten. I år får vi tilbakebetalt 12 000 kroner for en slik kur».

Øgreid fortalte også «at en del sykehus har valgt bort en del cellegiftbehandlinger fordi de ikke har økonomi til det. Dette strider mot målsettingen om at alle pasienter skal ha lik rett til behandling.»

Han mente at det frie sykehusvalget ikke ga noen frihet til de sykeste:

– På papiret er de jo sikret lik behandling fordi de har rett til fritt sykehusvalg. Men dette er svært syke mennesker. Det er urimelig å tro at en kreftsyk mann fra Steigen velger Stavanger som sitt sykehus. En pasient som behandles med cellegift kan for eksempel ikke sendes med fly fordi det kan oppstå komplikasjoner under behandlingen som gjør at han må rett inn på sykehus.²⁸

Faksimile fra
Aftenposten

Dette er ikke ny kunnskap. Presidenten i den tyske legeforeningen beskrev sine erfaringer i et intervju med Dagens Medisin, en måned før Stoltenberg valgte Tore Tønne som helseminister:

Pasienter kan ikke være konsumenter eller kunder, det er innlysende. I et markedssystem må i så fall pasienten ha en mulighet til å velge. Det er hovedkriteriet ved et marked. Har du 5 000 tyske mark i lommen, kan du dra til byen og kjøpe deg et stereoanlegg i butikk A, B eller C. Men hvordan fungerer dette dersom du er 65 år og har brukket hoften, eller dersom du har fått hjerteinfarkt, eller du er et barn som er misbrukt? Hele denne ideen om at pasientene er konsumenter er latterlig! (...) Nå er pasienten blitt en kunde. Slik kamouflerer helseministeren sine kutt, et fiffig triks for å jukse.²⁹

En gruppe leger som i 2001 kritiserte Ap-regjeringas forslag om sykehusmarked, hevdet at

den grunnleggende årsaken til at markedssystemet i sykehusvesenet mislyktes og møtte massiv motstand i folket og blant helsearbeiderne i England og New Zealand var at systemet utfordret og tilsidesatte den almene etiske oppfatning at sykehusvesenet først og fremst må være til for de mest syke.³⁰

Klondyke-tilstander for noen heldige

I 2004 betalte staten samme kronebeløp til et offentlig sykehus for en cellegiftkur som koster 100 000 kroner som det private sykehus fikk for en tånegloperasjon som er unnagjort på under 15 minutter på ei skiftestue. Slik blir noen av de mest syke ofre for det svartepersillet Thorbjørn Jagland lovet å avskaffe da ledelsen i Arbeiderpartiet lanserte sykehusreformen i august 2000.

Men det er også noen vinnere. At noen leger jobber både i offentlig og privat helsevesen er ikke nytt. Historia om pasienten som på 1990-tallet fikk time på et av de tidligste privatsykehusa i Oslo for å få retta opp en feiloperasjon fra Ullevål er illustrerende. Pasienten følte seg virkelig godt tatt i mot. Han fikk raskt time for ny operasjon. Alt var greitt – helt til han møtte kirurgen. Det var den samme legen som hadde operert feil på Ullevål.

Men før 2001 ble det ingen skikkelig vekst for kommersielle, private sykehus. La oss derfor se på hva de investerte og hva de fikk tilbake, de som eier to av de 17 nye, private sykehusa.

! ↓
– Nå er pasienten blitt en kunde. Slik kamouflerer helseministeren sine kutt, et fiffig triks for å jukse.

Professor Jörg D. Hoppe, president i den tyske legeforeningen.

! ↓
– For å lage Klondyke trenger du en haug med gærninger i tillegg til gullgraverne.

Konsernsjef Christian H. Thommessen, Glamox Norge AS

Tre foretaksomme personer oppretta i mars 1999 Ringvoll private legesenter AS. Olav Peder Breivik, kommunelege Heidi Ødegård Solvang og fotballandslagets erfarne lege, Trygve Hilmar Kase betalte til sammen inn en aksjekapital på 714 000 kroner.

Det første året gikk selskapet i minus. Det andre driftsåret ble det et lite overskudd, og det tredje året delte de 300 000 kroner i skattefritt utbytte³¹.

I april 2001, da det var klart at Ap, Høyre og Fremskrittspartiet sto sammen om å opprette et sykehusmarked, endra de selskapets navn til Ringvoll Klinikken AS. Og da sykehusmarkedet ble innført den 1. januar 2002, var den økonomiske suksessen et faktum. Selskapets overskudd etter skatt økte til 4,4 millioner i 2002, og videre til drøyt 8 millioner i 2003.

Utdrag av regnskapstall fra Ringvoll Klinikken AS:

	2003	2002	2001	2000	1999
Årsresultat etter skatt ³²	8.054.000	4.435.000	945.000	92.000	- 210.000
Skattefritt utbytte til aksjonærene	6.561.000	4.529.000	300.000	0	0

De tre eierne tok i 2003 ut et skattefritt utbytte som var mer enn det nidobbelte av aksjekapitalen de investerte. Slike utbyttetall er hinsides det som oppnås i vanlig næringsvirksomhet. Selv sprit-smuglere operer sjelden med sånne fortjenester.

Suksess for helserevolusjonens første AS

De som trolig har lyktes aller best med å tappe ut private millioner fra helsebudsjetta, er de tre som stifta aksjeselskap dagen etter at helseminister Tønne bekjentgjorde at «helserevolusjonen» var starta. De tre så muligheten som åpnet seg når sykehusdrift skulle organiseres etter modell av aksjeloven³³ og Ap-regjeringa ville slippe til private selskaper som underleverandører.

Frode Samdal var overlege i plastisk kirurgi ved Regionsykehuset i Trondheim fram til 1998. Han starta privat klinikk på si' allereide på slutten 1980-tallet. Ola Evjen var i 2000 fortsatt seksjonsoverlege i plastisk kirurgi ved Regionsykehuset. Tredjemann heter Ragnar Lyng. Han eier Lyng Gruppen AS som faren hans grunnla i

Leksvik i 1945. Lyng Gruppen AS driver en rekke industriselskaper og andre foretak i Norge og i utlandet. På heimesida deres kan vi lese at «*det største rommet i verden vil alltid være rommet for forbedring. Å skape noe nytt handler om nysgjerrighet og utålmodighet - om å spørre hva som kan gjøres bedre, enklere, raskere eller billigere.*»

De to legene satsa 30 000 kroner hver som aksjekapital i Klinikkk Stokkan AS. Ragnar Lyng bidro med 40 000 kroner i tillegg til forannevnte filosofiske grunnholdning. De tre lyktes over all måte.

Utdrag av regnskapstall fra Klinikkk Stokkan AS

	2003	2002	2001
Årsresultat etter skatt	18.766.000	8.194.000	4.786.000
Skattefritt utbytte til aksjonærene	16.900.000	7.600.000	3.976.000

Om vi fordeler det skattefrie utbytte for de tre første årene, blir det slik:

Frode Samdal:	8 542 800 kroner
Ola Evjen:	8 542 800 kroner
Ragnar Lyng	11 390 400 kroner

Fløteskummere?

De tre har tappa 28,5 millioner kroner rett ut av storsamfunnets helsebudsjett. De har gjort det på lovlig vis. Like fullt er det ei pengeflytting som ikke ville vært mulig uten den «helserevolusjonen» som helseminister Tønne kunngjorde dagen før de tre stifta aksjeselskap.

Frode Samdal synes det er heilt greit å plusse på legelønna med et skattefritt aksjeutbytte på 8,5 millioner i løpet av tre år: «Vi anser oss definitivt ikke som fløteskummere. Vi opererer det vi får avtale om å operere, og det som medisinsk sett er forsvarlig å operere med de ressurser vi har til rådighet», sier han til Aftenposten.³⁴

Det er ikke mange som har tjent så grovt som Frode Samdal, men det er et betydelig antall leger som etter sykehusreformen har gjort seg rike på de fortjenestemulighetene som sykehusreformen åpna for kommersielle sykehus.

En pasient som høsten 2004 var innlagt på et annet av de kom-

!

– Vi anser oss definitivt ikke som fløteskummere. Vi opererer det vi får avtale om å operere.

Frode Samdal, daglig leder og styreleder i Klinikkk Stokkan AS.

mersielle privatsykehusa for en hofteoperasjon, forteller at hun opplevde en annen side av markedets frie sykehusvalg. Dette sykehuset er bare i drift fra mandag til fredag. Hun fikk god behandling og et klart svar på hva som skulle skje hvis det oppsto komplikasjoner slik at hun likevel ikke var utskrivningsklar som planlagt på fredag: - Da sender vi deg bare til Ullevål.

På en pressebriefing på statsministerens kontor tre dager før stortingsvalget i 2001 oppsummerte Jens Stoltenberg at: «Helsereformen er den største og mest krevende saken som min regjering har arbeidet med.»³⁵

Tre år seinere skrev Dagbladet på lederplass at «sykehusene er blitt selvstendige foretak som styres etter økonomiske mål. Det bidrar til å svekke legeetikken og dermed også omsorgen for pasientene. Da hjelper det lite at bevilgningene blir litt høyere i 2005 enn de var i år.»³⁶

Noen få har blitt mangemillionærer. Motstykket er regnskapstriksinga i de statseide helseforetaka. Regjeringa tvinger dem til å kutte i egne driftsbudsjett for å få råd til å fornye den gjenværende bygningsmassen.

Frode Samdal, Ola Evjen og de andre nyrike legene og sykehuseierne har grunn til å takke Arbeiderpartiets ledelse og avdøde Tore Tønne som klarte å valse ned både legeetisk og helsefaglig motstand mot markedsstyring av sykehusa.

! Nyrrike leger og sykehuseiere har grunn til å takke Arbeiderpartiets ledelse.

Noter

¹ Uttalelse 14. august 2000, her sitert fra Motmelding til høringsnotat fra Sosial- og helsedepartementet om «Statlig overtakelse av spesialisthelsetjenesten og forslag til lov om helseforetak m.m.» 1. utg, 14. februar 2001.

² Aftenposten 16.08.00: «AP-ledelsen er isolert.»

³ Aftenposten 02.11.00.

⁴ 82 delegater stemte mot vedtaket.

⁵ Her sitert etter gjengivelse på side 6 i Motmeldinga.

⁶ Dagbladet 26.oktober 1996: Intervju med daværende helseminister Gudmund Hernes.

⁷ Drammens Tidende 5.desember 2000.

⁸ Drammens Tidende 5. desember 2000. (Helserevolusjonen startet i Drammen: Tønne i møte med de ansatte på Buskerud sentralsykehus 4. desember 2000).

⁹ Fra SHD's pressemelding om Høringsnotatet 18. januar 2001.

¹⁰ Aftenposten 19. januar 2001.

- ¹¹ dvs. at ansatte raskt søkte seg vekk og over i annen jobb.
- ¹² side 26/27 i Roar Eilertsen: NÅR SYKEHUS BLIR BUTIKK Om etableringen av et sykehusmarked i Norge. Utgitt av De Facto Oslo 2003.
- ¹³ side 62 i Roar Eilertsen: For lite penger – for lite demokrati. Status i sykehusreformen. Utgitt av De Facto, Oslo 2005.
- ¹⁴ Det britiske helsedepartementets White Paper 1. mai 1997. Her sitert etter gjengivelse på side 28 i Motmeldinga, 1. utgave.
- ¹⁵ side 51 og 55 i Roar Eilertsen: For lite penger – for lite demokrati.
- ¹⁶ Referatet fra debatten i Odelstinget finnes her: <http://www.stortinget.no/otid/2000/o010606-01.html>.
- ¹⁷ Side 90 i Roar Eilertsen: Når sykehus blir butikk.
- ¹⁸ Telemark Arbeiderblad 25. oktober 2004.
- ¹⁹ Fædrelandsvennen 24. oktober 2004.
- ²⁰ s. 275 i St. prp nr. 1 (2004-2005).
- ²¹ De Facto 2005, side 20/21.
- ²² Tabellen er hentet fra De Facto 2005, side 8.
- ²³ De Facto 2005, side 8.
- ²⁴ Aftenpostens morgen nr. 14. januar 2005.
- ²⁵ Styrevedtak i Helse Øst RHF 6. april 2005.
- ²⁶ Aftenpostens morgen nr. 11. januar 2005.
- ²⁷ Aftenposten 21. januar 2005.
- ²⁸ Intervju med Dagfinn Øgreid i Dagsavisen 17. februar 2005.
- ²⁹ Dagens Medisin 17.02.2000 : «Den tyske legepresidenten: - Vi taper helsekrigen» .
- ³⁰ side 22 i Motmelding til høringsnotat fra sosial- og helsedepartementet Om statlig overtakelse av spesialisthelsetjenesten og forslag til lov om helseforetak m.m.» 1. utgave, 14. februar 2001.
- ³¹ Utbytte fra norsk selskap som utbetales til aksjonær er fritatt for skatt. Skattelovens § 10-12 pkt. 2.
- ³² I en tabell på side 5 i Aftenposten 10. januar 2005 er disse tallene feilaktig omtalt som overskudd før skatt.
- ³³ Drammens Tidende 05. desember 2000. (Helserevolusjonen startet i Drammen: Tønne i møte med de ansatte på Buskerud sentralsykehus 4. 12.00).
- ³⁴ Intervju på side 4 i Aftenpostens morgenutgave 10. januar 2005.
- ³⁵ Dagbladets nettutgave 7. september 2001.
- ³⁶ Dagbladets leder 5. september 2004.

Hva gjør de som angrer på at de privatiserte Statoil?

- Jeg føler meg lurert og misbrukt. Statoil tenker bare kommers.

Jone Handeland,
regionkontorleder i
Handel og Kontor,
Rogaland.

Eierskap gir makt og fortjeneste. Etter et år med gode oljepriser kan de nye, private eierne i Statoil nå ta ut 3,3 milliarder i utbytte for 2004. De pengene ville havnet i statskassa om selskapet ikke var delprivatisert. De største blant de nye eierne er amerikanske banker som State Street Bank & Trust, The Bank of New York, JP Morgan Chase Bank og Mellon Bank.

Den norske stats oljeselskap, som det het da det ble oppretta i 1972, har vært aksjeselskap hele tida. De første tiåra var det ingen som argumenterte seriøst for at det skulle være noe annet enn statseid. I sine planer for nyliberal omdanning av Norge la Oslo-gruppen i 1981 stor vekt på oljesektoren. Men heller ikke de foreslo privatisering av Statoil.

Privatiseringsinitiativet kom fra Arbeiderpartiet. Og i dag er det noen av initiativtakerne som angrer. Stavanger Aftenblad rapporterte i februar fra et møte med noen av pådriverne bak den privatiseringa av Statoil som Stoltenbergregjeringa fikk vedtatt i 2001:

Det var fagbevegelsen og partiet i Rogaland som åpnet ballet for noen år siden. Gjennom et betydelig arbeid sørget tungvektene som Lars Anders Myhre og Svein Fjellheim sammen med en rekke andre, for en støtte til Statoil-direktør Harald Norviks ønske om delprivatisering av Statoil. Det endte med gjennomslag i partiet og senere i Stortinget.

- Jeg angrer. Målet var å gi anledning til allianser som skulle gi flere og tryggere arbeidsplasser. I stedet ble det bare børs, sier Jone Handeland, som lot sin frustrasjon komme til uttrykk på denne måten: - Jeg føler meg lurert og misbrukt. Statoil tenker bare kommers.

- Ja, jeg er også skuffet, sier Lars Anders Myhre, den tidligere Nopef-lederen som av mange ble betraktet som arkitekten bak operasjonen som ga ja-et.¹

I fagbevegelsen var det brei motstand mot å starte utsalget av Statoil. Men Stein Bredal i Oljearbeidernes Fellessammenslutning, som er hovedtillitsvalgt i Statoil, var den eneste som stemte mot

privatisering da saken ble behandla i selskapets styre. Han utfordrer Ap på hva som skal skje videre:

- Det er bra og viktig å erkjenne feil, men viktigst er hva en gjør for å rette opp feilene, sier Bredal i dag. - Dersom Arbeiderpartiet nå kommer inn i en regjeringsposisjon, vil de da gå inn for en reversering av privatiseringen, eller vil de bare stoppe et videre salg? Han sier det vil stå stor respekt av AP og LO om de nå ikke bare stopper et videre salg av Statoil, men gjør et vedtak om å reversere hele prosessen².

Statoils skjebne var mye diskutert i forkant av Arbeiderpartiets landsmøte. Men det er ingen ny kurs å finne i det nye programmet som ble vedtatt: «Arbeiderpartiet vil beholde minst 2/3 statlig eierandel i Statoil»³ Ettersom staten fortsatt eier 70,9 prosent av Statoil, eller drøyt fire prosent mer enn Ap-landsmøtet vedtok, er det klart at Ap ikke har snudd. De som angrer på privatiseringa har ikke fått gjennomslag. Arbeiderpartiet er ingen trusel mot JP Morgan Chase Bank og de andre private eierne i Statoil.

Så er det jo et annet spørsmål. Om de som vil ha Statoil tilbake på statens hender, hadde vunnet fram i Ap: Er det sannsynlig at de som har kjøpt 30 prosent av Statoil er villig til å selge aksjer som gir så god avkastning?

De som angrer privatiseringa, nådde ikke fram på Ap-landsmøtet.

Noter

¹ Reportasje i Stavanger Aftenblad 7. februar 2005.

² Intervjuet med Stein Bredal finner du på heimesida til OFS-klubben

Transocean. http://www.transocean.ofsa.no/index_nyhet.cfm?artid=41599

³ Side 24 i Arbeiderpartiets program for stortingsperioden 2005-2009.

– Det er hyggelig å kunne gi noe også – ikke bare ta i mot, sa Atle Brynestad

For fem år sia ville eieren av fotballklubben Lyn prøve noe nytt. Fra før eide han Porsgrunds Porselænsfabrik, Christiania Glasmagasin og Smart Club. Nå ville Atle Brynestad bygge sykehjem også. Kanskje var han inspirert av den nye metoden som var utvikla i Tony Blairs England, og som i norsk versjon nå kalles OPS – Offentlig Privat Samarbeid. Brynestad hadde ideene. For å komme i gang manglet han bare ei tomt å bygge på og en sikker betaler som ville leie i minst 20 år.

Opplegget likna til forveksling på Medinor-prosjektet på Smestad som kommunens eldreomsorgskontor avviste i 1986 på grunn av merutgifter for kommunen. Men nå var dette fagkontoret for lengst borte. Og Oslo var igjen styrt av et byråd med bare Høyrefolk. Noen av dem husket kanskje Atle Brynestad fra den gangen han var partiets sponsor og pengeinnsamler?

Økonomiske aktører tilpasser seg endringer i det som kalles samfunnsmessige rammevilkår. På grunn av EØS-avtalen og WTO-avtalen har Norge fått nye regler om hvordan stat, fylke og kommune skal ordne innkjøp og anskaffelser. Loven om offentlige anskaffelser, som ble innført 1. juli 2001, skal ifølge formålsparafen «bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling.»

Fleischers korrupsjonsdefinisjon

Ulike måter å styre ressursfordelinga på har skapt ulik grobunn for korrupsjon. De korruperte er som oss andre. De tilpasser seg. Og ingen må tro at korruperte forhold er noe nytt som oppsto med 90-åras privatiseringsbølge. Men det var uvanlig å snakke åpent om slikt da professor dr. juris Carl August Fleischer for 20 år sia formulerte en definisjon som satte korrupsjonsbegrepet på den offentlige dagsordenen:

Samlet sett kan vi si at det korruperte Norge – i forhold til offentlige

stillinger, tillitsverv og posisjoner – består i at det finnes personer som opptrer slik at de ivaretar egne eller andres spesielle interesser. Disse interessene ivaretas istedenfor samfunnets interesser eller i større grad enn det er grunnlag for eller rettslig adgang til.¹

Denne definisjonen omfatter både handlinger som ikke er straffbare og lovstridige handlinger som påtalemyndigheten ikke tar fatt i. Atle Brynestads sykehjemsprosjekt på Midtåsen i Nordstrand bydel i Oslo bør studeres av de som vil gjøre seg opp sin egen mening om hva som er korrumpert og hva som ikke er det.

Etter at Etterretningstjenesten flyttet ut hadde Forsvaret ikke lenger bruk for den solrike eiendommen på Midtåsen. Fordi bydelen var på tomtejakt for å bygge ut eldreomsorg eller skole og Forsvarsdepartementet ville ha to av kommunens sentrumseiendommer, lå det an til byttehandel. Det kunne kommunen komme godt ut av på grunn av høye eiendomspriser i Oslo sentrum.

Stoppordre fra politisk ledelse

Fram til våren 2000 var Midtåsen bare ett av mange kommunale prosjekter på planstadiet, omtrent slik som Smestad sykehjem i 1986. Men så skjer noe uventet: 28. april får de som på kommunens vegne forhandler om Midtåsentomta, stoppordre fra Rådhuset. Beslutningen finnes ikke i noen protokoll. Brevet til forhandlerne gir ingen begrunnelse. Det står bare at «på bakgrunn av de tilbakemeldinger vi har mottatt fra politisk ledelse er det ikke ønskelig at kommunen erverver eiendommen»². Brevet er undertegnet av en seksjonssjef på vegne av en kommunaldirektør.

Slik døde planen om at Oslo kommune skulle bygge skole eller sykehjem på egen grunn.

Fra denne datoen og fram til neste årsskifte har det vært vanskelig å få vite hvem som har bestemt hva. Saksbehandlingen er tåkelagt fra den ukjente datoen da Atle Brynestad kommer inn som hovedaktør. Vi har måttet hale og dra for å få ut en og en ny faktaopplysning fra byrådet.

To interessenter – bare én tas på alvor

Oslo hadde et rent Høyre-byråd våren 2000. Dette ble utpå høsten

«Politisk ledelse» stansa planen om skole eller sykehjem på kommunal grunn.

!
 Byrådene Erling
 Lae og Grete
 Horntvedt
 var også med
 den gang Atle
 Brynestad kom
 på banen.

avløst av et byråd av tre partier. I dag styres hovedstaden av et byråd bestående av Høyre og Frp. Men noen av dagens byråder - slik som Erling Lae og Grete Horntvedt – var også med den gang Atle Brynestad kom på banen.

Byrådene har gitt ulike versjoner av hvordan kontakten med Atle Brynestad oppsto. Og sistnevnte var ikke den eneste som så mulighet til å tjene penger på en av de mest solrike tomtene på Midtåsen. Bydelsdirektør Erik Kjeldstadli forteller at han høsten 2000 ble kontakta «av to private interessenter som ønsket å vurdere kjøp av eiendommen med sikte på å bygge sykehjem og inngå leieavtale med kommunen.»³ Den andre var El-Gruppen AS, som i likhet med Brynestads selskap henvendte seg Forsvarets bygnings-tjeneste, både muntlig og skriftlig.

Men allerede 16. november undertegna Bjørndalen Eiendom AS, Oslo kommune og Forsvarsdepartementet en intensjonsavtale som aldri ble forelagt bystyret. I avtalen, som ifølge Kommunerevisjonen ble foreslått av Bjørndalen Eiendom,⁴ kan vi lese at

Oslo kommune er av organisasjonsmessige og finansielle grunner interessert i etablering av en leiekontrakt med Bjørndalen Eiendom AS som på sin side trer inn som utbygger på Forsvarets eiendom.

Avtalen beskriver detaljert hvordan sykehjemsprosjektet skal behandles både av bydelen og av Erling Laes byrådsavdeling i Rådhuset. Byrådet hevder seinere at «staten v/Forsvaret ønsket denne [tomta] solgt til Bjørndalen eiendom AS».⁵

Kommunerevisjonen sier avtalen av 16. november «ga én privat interessent en eksklusiv adgang til å forhandle med kommunen og Forsvarets bygningstjeneste» og sier at slike avtaler som «virker ekskluderende for andre interessenter eller potensielle leverandører i konkurransen om kommunale oppdrag eller kontrakter bør ikke forekomme.»⁶ I kommunens daværende anskaffelsesregler sto det også helt klart at «det skal ikke finne sted noen forskjellsbehandling av leverandørene».

Når var det første møtet?

Da RV begynte å spørre hvordan byrådet og Brynestads firma kom i kontakt med hverandre, svarte byråd Torger Ødegård i au-

gust 2003 at Bjørndalen Eiendom AS sendte inn svar da byrådet i mai 2000 annonserte etter private utbyggere av omsorgsboliger. Annonsens svarfrist var 25. mai og det var en uttrykkelig forutsetning at utbyggeren hadde tomt til rådighet. Byrådsavdelingen gjen tok i april 2004 at «Bjørndalen Eiendom AS tok kontakt med Oslo kommune på bakgrunn av denne annonsen.»⁷

Men sju måneder seinere kommer byråd Margaret Eckbo (Frp) med en ny forklaring. Hennes nye versjon er at Bjørndalen Eiendom AS ikke hadde fulgt med på kommunens annonsering. Midtåsen var ukjent for dem inntil Forsvaret informerte om kommunens behov:

Christoffer Winther representerte Bjørndalen Eiendom AS i saken. I samtaler med representanter for Forsvarsbygg under en lunsj på et fellesmøte på Lillehammer medio september 2000, ble han kjent med Oslo kommunes interesse for å bygge omsorgsboliger, slik det ble annonsert i mai samme år.⁸

Etter denne lunsjen handla Bjørndalen Eiendom AS lynraskt. Men selskapet har likevel gitt forklaringer som går på tvers av det offisielle referatet fra møtet de hadde med byrådets utbyggingsprosjekt 22. september 2000, dvs. like etter lunsjmøtet på Lillehammer. Firmaet hevder både at de hadde sitt første møte med bydelsdirektøren dagen før og at han deltok på møtet med utbyggingsprosjektet⁹. Det går fram av referatet fra møtet 22. september at bydelsdirektøren ikke var der og at man derfor avtalte at Bjørndalen Eiendom skulle kontakte ham uka etterpå. Det går også fram av referatet at møtet primært drøfta bygging av omsorgsboliger¹⁰. Kommunerevisjonen skriver i sin granskingsrapport at det er i oktober 2000 at Bjørndalen Eiendom AS «tar kontakt med bydelsdirektøren som reagerer positivt på henvendelsen.»¹¹

Høyre hevder i ettertid at «politisk ledelse» stansa makeskifteforhandlingene 28. april 2000 fordi kommunen ikke hadde penger til å gjennomføre makeskiftet. Som daværende byråd Bård Folke Fredriksen har formulert det i et avisinnlegg: «Kommunen forsøkte å kjøpe tomten, men den ble for dyr».

Det er lett å sjekke byråd Fredriksens påstand mot fakta. Forsvarsdepartementet solgte Midtåsen 30 til Atle Brynestad for

I samtaler under en lunsj på et fellesmøte på Lillehammer medio september 2000.

! Makeskifte kunne gitt kommunen en nettoinntekt på 5,2 millioner.

22 millioner i desember 2001, og ikke ett år tidligere som byrådet feilaktig har informert Kommuneadvokaten om¹². Da hadde Oslo kommune for lengst solgt sine to eiendommer i Rådhusgata for 27,2 millioner¹³. Et makeskifte med de prisene som faktisk ble betalt for eiendommene, ville altså gitt netto inntekt på 5,2 millioner for Oslo kommune!

– vil ikke anbefale at det inngås leieavtale med Bjørndalen Eiendom AS

Som oppfølging av intensjonsavtalen forhandla byrådet i 2001 fram en leieavtale med Atle Brynestads selskap. Ingen andre tilbydere fikk delta. For å skaffe nok beboere, forutsatte byrådet samtidig nedleggelse av Nordstrandhjemmet i samme bydel. Dette ble drevet av Nordstrand Menighet. Sjøl om full ombygging og modernisering av Nordstrandhjemmet var utreda for kommunale midler, ble ikke bystyret informert om dette alternativet. De eksklusive forhandlingene med Brynestads selskap ble avslutta etter innføringa av lov om offentlige anskaffelser. Men det gjorde ikke noe. Byrådet har senere forklart for ESA (EFTAs overvåkingsorgan) at dette «regelverket er ikke tilpasset kontrakter av den type som Oslo kommune og Bjørndalen har inngått»¹⁴.

Avtalen ga så høy husleie, sammenlikna med tilsvarende avtaler, at Byrådets egen økonomistab slo alarm. Kommunaldirektør Nils Holm i byrådsavdeling for finans og konsernbudsjettsjef Merete Johnsen skrev i et notat til byråd Bård Folke Fredriksen at avtalen:

! – Til sammenligning er dette det dobbelte av leiekontrakten for Ammerudlunden sykehjem, som i seg selv også lå høyt ...

– vil medføre leiekostnader pr. plass på 162 000 kr/år. Til sammenligning er dette det dobbelte av leiekontrakten for Ammerudveien 37 (Ammerudlunden sykehjem) som i seg selv også lå høyt i forhold til gjennomsnittspris for sykehjemsplass.¹⁵

Dette betydde at husleia på Midtåsen lå an til å bli fem millioner høyere i året, sammenlikna med kommunens leieavtale for Ammerudlunden sykehjem. Byrådet bestemte at dette dokumentet skulle holdes skjult og sa i stedet til bystyret bare at «det er fremforhandlet en fast øvre årlig leiesum.» Byrådet presiserte også at «Bjørndalen Eiendom (tar) på seg risikoen for eventuelle overskridelser i prosjektet, hvilket er gunstig for kommunen.»¹⁶ Fordi dette

Kommunaldirektør Nils Holm, 10. september 2001

var usant måtte kommunen i mars 2004 godta en ytterligere heving av husleia. Denne leieøkningen tilsvarer 24 millioner omregna til 2004-kroner, dvs. en drøy million hvert år i leieperioden.¹⁷

Byrådets tilbakeholding av den skriftlige informasjonen om at leiekostnaden per sykehjems plass ble det dobbelte av en tilsvarende avtale, er brudd på forvaltningslovens § 17. Den sier at en sak skal være «så godt opplyst som mulig før vedtak treffes».

Tradisjonsrik handel tilbake til 1793

I 1976 stiftet 23 år gamle Atle Brynestad made in AS. Selskapet som har hatt mange navn, het Bjørndalen Eiendom AS da Brynestad i 2000 ville bygge sykehjem. I dag heter det Briksdalen Eiendom AS. Morselskapet i Brynestads konsern har i mange år vært CG Holding AS hvor han sjøl er eeneier. Før byråd Bård Folke Fredriksen la fram Midtåsenavtalen skrev han et særskilt avsnitt i saka til bystyret med overskrifta «Kort beskrivelse av Bjørndalen Eiendom AS og eier». Her fortalte han at:

CG Holding konsernet, som er eier av Bjørndalen Eiendom AS, bygger sin virksomhet på solid og tradisjonsrik handel helt tilbake til 1793 med det som het 'Det kongelige Norske Kompagnie'. CG Holding AS er også eier av kjente selskaper som AS Christiania GlasMagasin, AS Hadeland Glassverk, Porsgrunds Porselænsfabrik AS, Smart Club AS og Steninge Slott AB (...) Selskapets strategi med også å samarbeide med offentlig sektor er av ny dato. Bjørndalen Eiendom AS ønsker sammen med kommuner, fylker og stat å bistå med å utvikle, finansiere, bygge, leie ut og drifte teknisk/administrativt skoler, sykehjem, kontorbygg og idrettsanlegg.¹⁸

Tross sitt grundige studium av selskapets historie og eierskap hadde ikke byråd Fredriksen oppfatta hvem eieren var. Tre år seinere sa han til Dagsavisen at han ikke hadde ant noe om at Atle Brynestad eide Bjørndalen Eiendom AS.

Brynestad tar ut gevinsten

Atle Brynestad ombestemte seg straks bystyret høsten 2002 hadde vedtatt reguleringsplanen. Han tok ut den økonomiske gevinsten i stedet for å bygge sykehjem. Først flytta han leieavtalen på 300

«Hva er en ky-
niker? En mann
som vet prisen
på alt, men ikke
verdien av noe

Oscar Wilde i Lady
Windermeres Fan,
1892.

millioner kroner fra Bjørndalen Eiendom AS og til det selskapet han hadde brukt til å kjøpe tomta.¹⁹ Så solgte han 49 % av aksjene i dette selskapet til Jan Petter Collier, som også fikk en avtale som gir rett til å kjøpe resten av aksjene.²⁰ Brynestad som hadde betalt litt over 23 millioner for eiendommen²¹, fikk nå tilbake 27,8 millioner for halvparten. Markedsverdien for tomt, prosjekt og leieavtale hadde økt til rundt 56,7 millioner før et spadetak var tatt. Atle Brynestad må ha hatt et lønnsomt år på Midtåsen fra han kjøpte tomta og til han solgte seg ut i desember 2002.

!
 Markedsverdien hadde økt til 56,7 millioner før et spadetak var tatt.

Hva er galt i Midtåsensaka?

Bruddet på forvaltningsloven, omgåelsen av loven om offentlige anskaffelser, tilbakeholding av informasjon om utredet alternativ, brudd på kommunens eget regelverk og usannheter fra flere byråder, har ett fellestrekk: De bidro til å få på plass en leieavtale som er så lønnsom for Atle Brynestad at den har preg av å være en milliongave fra Høyre-byrådet.

Kommunerevisjonen som brukte ulike modeller for å sammenlikne leieutgiftene på Midtåsen med Ammerudlunden sykehjem, sier:

Leiekostnadene for Midtåsen er mer enn det dobbelte av Ammerudlunden ved to av de fem beregningsmåtene, og ved den gunstigste beregningsmåten for Midtåsen er leiekostnaden for Midtåsen 73 % høyere pr. plass pr. år.»²²

Byrådet har ikke gitt en troverdig forklaring på hvorfor «politisk ledelse» stansa forhandlingene med staten om makeskifte. Påstanden om at det var for dyrt holder ikke ettersom de kommunale eiendommene seinere ble solgt til høyere pris enn Midtåsen 30.

Dermed står ett spørsmål ubesvart: Var den egentlige grunnen til stoppordren fra «politisk ledelse» at det allerede i april 2000 var oppretta en uformell kontakt mellom Høyres gamle pengeinnsamler Atle Brynestad og en eller flere sentrale personer i Oslo Høyre?

Styret i Bjørndalen Eiendom AS inviterer venner på tur

Ikke så lenge etter at politisk ledelse skrinla kommunens egne planer og rydda veg for en privat utbygger på Midtåsen, tok styrele-

deren og ett av styremedlemmene i Bjørndalen Eiendom AS med seg venner og forbindelser på båtturen. Styreleder Atle Brynestad og styremedlem Linn Stokke skulle feire sin 10 års bryllupsdag. For å gjøre det enkelt for vennene, ordna de felles transport til havna.

Et chartret Braathenfly tok gjestene trygt fra Gardermoen til Venezia hvor den 439 fot lange Seabourn Spirit ventet ved kai. Vel om bord fikk de 200 gjestene hver sin personlige tjener. Den billigste av suitene hadde en døgnpris på 1000 dollar, eller nær 9000 kroner etter den tids kurs. VGs journalister, som fikk omvisning om bord mot løfte om å ikke ta bilder, fikk et solid inntrykk:

I en uke skal næringslivsfolk, politikere og kulturkjendiser sammen med brudeparet og deres familie boltre seg i den optimale luksus om bord i smekre «Seabourn Spirit», som av kresne amerikanske magasiner er kåret til jordklodens desidert mest luksuriøse og beste.» Atle Brynestad begrunnet rausheten slik: «En uke i Middelhavet er vår måte å gi tilbake på. Dette er vår bryllupsgave til våre venner. (...) Det er hyggelig å kunne gi noe også – ikke bare ta imot.»²³

VG har også beregnet gavens verdi: «Selv om prislappen var hemmelig, ville herligheten ha endt på minst ti millioner kroner om ikke Brynestad hadde hatt eierandeler i rederiet.»²⁴

Stortingsrepresentant Per Kristian Foss, som i februar 2000 var blitt valgt til leder av Oslo Høyre, og samboeren hans var blant de heldige som ble invitert. Om vi stoler på VGs beregninger hadde gaven til de to en markedsverdi på rundt 100 000 kroner.

Stortingets økonomiregister

Foss er en av de politikerne som gir opplysninger til Stortingets økonomiregister. Her skal man oppgi «reiser/besøk til utlandet hvor utgiftene ikke i sin helhet bestrides [som betyr: betales] av statlige midler, av det parti representanten tilhører eller av representanten privat». Man skal også si fra om «gaver verdt mer enn 2000 kroner fra innenlandsk giver.» I begge tilfeller er det et viktig forbehold. Registreringsplikten gjelder bare når reisen eller gaven «har tilknytning til vedkommendes virksomhet som representant».²⁵

Registeret er frivillig. Men er man med, kan man ikke velge fritt hva man vil registrere. Det er alt eller ingenting. Så er det et spør-

Den billigste av suitene hadde en døgnpris på 1000 dollar.

mål om hva som har tilknytning til virksomheten som representant. Å være stortingsrepresentant er et allsidig virke som er vanskelig å avgrense. Det naturlige er at bare det rent private er unntatt, som for eksempel gaver innenfor familien eller nærmeste personlige vennekrets. Det ligger i sjølve formålet med registret at tvilstilfeller bør registreres. Et lite dykk i registret viser at det også blir praktisert slik: Kristin Krohn Devold (H) har fått «vin/blomster i forbindelse med foredrag» mens Øystein Djupedal (SV) har «vunnet en klokke i Jeopardy 2. mars 1997». Kjell Magne Bondevik (Krf) meldte fra at han reiste til Ski VM i Trondheim i 1997 etter invitasjon fra direktør Sundsbø i Elkem. Svein Ludvigsen (H) var på samme sted til samme tid, men etter invitasjon fra SAS den første dagen og som gjest hos Sparebanken Nord-Norge de neste to dagene. Thorbjørn Jagland (A) har fått bøker fra Tiden Forlag og diverse flasker vin fra enkeltpersoner og organisasjoner. Per Kristian Foss har varslet registret om at han i 1998 holdt et foredrag i London for Kreditkassen og at flybillett og hotell ble betalt av arrangør.²⁶

! Det ligger i sjølve formålet med registret at tvilstilfeller bør registreres.

Hva betyr mest: En snartur til London eller en ukes Middelhavscruise?

Per Kristian Foss unnlot å varsle registret om den langt mer verdifulle gaven han fikk fra styrelederen i Bjørndalen Eiendom AS, som sier at han synes det er hyggelig å kunne gi noe også – ikke bare ta imot.

I USA er det strengere regler som gir politikere mindre spillerom for sjøl å avgjøre hva som skal registreres. Men man kan jo undres over hva det er politikere og næringslivsfolk snakker om når de tilbringer en uke sammen på luksusreise. Snakker de verken om næring eller politikk? Har ikke en slik reise noen betydning for hva man gjør som politiker? Klarer de å unngå alt som angår «virksomheten som representant»?

En slik gave kan være skattepliktig. Lignings ABC omtaler gaver som er indirekte knyttet til arbeidsforhold. Det er skatteplikt viss det var sannsynlig at man ikke ville fått gaven dersom «vedkommende ikke hadde vært ansatt der han er eller hatt det oppdraget han har».

Omskrevet på dette tilfellet: Hvis gaven fra styrelederen i

Bjørndalen Eiendom AS hadde noen som helst sammenheng med Foss sitt allsidige virke som politiker, er det sannsynlig at det foreligger skatteplikt. Foss var på dette tidspunktet ikke bare en innflytelsesrik rikspolitiker med stor kontaktflate og innflytelse. Han var også nyvalgt leder av Oslo Høyre som tross sin mindretallsposisjon i bystyret hadde stor makt som eneste parti i byrådet. Det var flere grunner til at han kunne være en interessant samtalepartner for styrelederen i et selskap som ønsket å bistå det offentlige «med å utvikle, finansiere, bygge, leie ut og drifte teknisk/administrativt skoler, sykehjem, kontorbygg og idrettsanlegg.»²⁷

Også i dag får sentrale Høyrepolitikere spørsmål om når man anser seg som politiker og når man er privatperson. Per Kristian Foss var 26. april 2005 invitert som taler i et lukket forum for næringslivsledere på Stein Erik Hagens og Mille Marie Treschows Fritzøhus. Foss sa samme dag til VG at «- jeg kommer selvfølgelig ikke dit som privatperson». Når han ser slik på en invitasjon fra Stein Erik Hagen, er det jo naturlig å spørre om det var så mye annerledes den gangen Atle Brynestad inviterte. Overfor VG kunne Per-Kristian Foss ikke huske om innbydelsen til middagen kom til Finansdepartementet eller til hans private adresse.

!
Brynestad ville ikke kjøpe tomte før etter at leieavtalen var vedtatt.

Forsvarsministerens rolle og ansvar

Statens salg av Midtåsen 30 til Atle Brynestad skulle vise seg å trekke ut i tid. Uten takst, uten annonsering og uten konkurranse mellom interesserte kjøpere syntes kanskje noen av departementets beslutningstakere at det ble vel drøyt? Ved Stortingsvalget i september 2001 mistet Arbeiderpartiet regjeringsmakta. Kristin Krohn Devold fra Oslo Høyre ble 19. oktober forsvarsminister i en ny og effektiv borgerlig regjering. Bare en snau måned etter skiftet mottok Bjørndalen Eiendom AS en kjøpekontrakt som var underskrevet fra statens side. Men kjøperen hadde ikke hastverk. Yngve Iversen i Bjørndalen Eiendom AS har fortalt at man ikke ønsket å kjøpe tomte før etter at leieavtalen med Oslo kommune var vedtatt. Man ville være sikker på at man kunne «lande prosjektet», som han uttrykte det i et møte med bystyrets byutviklingskomite.²⁸

Når en statseiendom selges i strid med statens avhendingsin-

struks, må salget klareres på høyt nivå i departementet. I dette tilfellet tilsidesatte man også en annen kjøper som både muntlig og skriftlig hadde bedt om å få legge inn bud. Dette behøver ikke å bety at statsråden skrev under på et papir som godkjenner salg på tvers av reglene. Det kan ha blitt gjort på samme måte som da «politisk ledelse» i Oslo Høyres rydda vegen for Atle Brynestad ett og et halvt år tidligere.

Hva blir fasiten?

Politisk ledelse i Høyrebyrådet stansa våren 2000 det kommunale sykehjemsprosjektet slik at det ble plass for Brynestad som byggherre og utleier til Oslo kommune. Ikke lenge etterpå mottok lederen i Oslo Høyre og samboeren en gave verdt ca.100 000 kroner fra Atle Brynestad. Drøyt sju uker seinere starta det formelle Midtåsen-samarbeidet mellom byrådsavdelingen til Erling Lae (H) og Brynestads firma. Flere byråder og Brynestads ansatte har seinere gitt dels uriktige og dels motstridende forklaringer på hvordan og når de kom i kontakt med hverandre.

Medieomtale av Høyrepolitikeres rolle i Midtåsen-saken medvirket til at partiets ledelse i august 2003 besluttet å avvikle hemmeligholdet rundt framtidige pengegaver til partiet.

Den 300 millioners leieavtalen med Brynestad ble så dyr at byrådets økonomistab mente den ikke burde vedtas. Byrådsleder Erling Lae holdt denne faktainformasjonen skjult for bystyret og sa det var en gunstig fastprisavtale. Etter at bystyret hadde vedtatt avtalen solgte Forsvarsdepartementet, der Oslo Høyres Kristin Krohn Devold nettopp var blitt statsråd, Midtåsen 30 til Atle Brynestad. Salget ble gjennomført i strid med statens regler og uten annonsering og priskonkurranse.

Tross dette gjentok byrådsleder Erling Lae så sent som i bystyrets møte 16. mars 2005 den usanne påstanden om at tomta «var eid av Bjørndalen Eiendom» da kommunen innledet forhandlinger «om bygging og drift av det nye sykehjemmet i privat regi på Bjørndalen Eiendoms tomt».²⁹

Så kan en jo spørre om dette har noe med korrupsjon å gjøre. Professor Fleischer beskrev det korruperte Norge som personer

En vanlig funksjonær som ordna en slik milliongave til en næringslivsbekjent og partivenn, ville ha mista jobben.

som ivaretar egne eller andres spesielle interesser istedenfor samfunnets, i større grad enn det er grunnlag for eller rettslig adgang til. En vanlig funksjonær som hadde ordna en slik milliongave til en av sine næringslivsbekjente og påført kommunen så store merkostnader, ville ha mista jobben. Sannsynligheten er stor for at han ville blitt anmeldt. Bør det være mildere reaksjon mot de som påfører fellesskapet skade og tap ved å misbruke posisjonene de har som «politisk ledelse,» og attpåtil setter munnkurv på funksjonærer som protesterer?

Fordi det i 2001 var blitt mulig å holde fagadministrasjonens opplysninger om kommunens merutgifter skjult til etter at leieavtalen var vedtatt i bystyret, lyktes Erling Laes byråd med det som det første Høyrebyrådet i Oslo ikke fikk til på Smestad 15 år tidligere.

Som Eva Joly sa til landsmøtet i Fellesforbundet i 2003, uten på noen måte å kommentere denne saka: « - Frykten for å bli tatt, er ikke høy. Ustraffbarhetsgraden derimot, er det».³⁰

Noter

¹ Foredraget *Det korrupte Norge* i Politisk Forum 1985.

² Brev 28. april 2000 fra Byrådsavdeling for næring og byutvikling til Bolig- og eiendomsetaten.

³ Side 5 i bydelsdirektørens saksframstilling til Nordstrand bydelsutvalg i sak 106/00.

⁴ Side 2 i Vedlegg 1 til Kommunerevisjonens rapport 13/2004.

⁵ Side 10 i brev datert 29. april 2004 til Kommunerevisjonen fra Byrådsavdeling for velferd og sosiale tjenester.

⁶ Side 12 i Kommunerevisjonens rapport 13/2004 Midtåsen sykehjem En granskning av avtaler og økonomi.

⁷ Brev av 29. april 2004 til Kommunerevisjonen fra kommunaldirektør Bjørg Maanum Andersen.

⁸ Notat 1. desember 2004 fra byråd Margaret Eckbo til bystyrets finanskomite.

⁹ Notat av 3. mars 2004 fra Bjørndalen Eiendom AS til Kommunerevisjonen.

¹⁰ Utbyggingsprosjektets eget møtereferat fra møte med Bjørndalen Eiendom AS fredag 22. september 2000.

¹¹ Side 2 i Kronologisk fremstilling som er vedlegg 1 til Kommunerevisjonens rapport 13/2004.

¹² Brev av 18. juni 2002 til Kommuneadvokaten: «I desember 2000 ervervet Bjørndalen Eiendom AS Midtåsen 30 fra Forsvaret» Brevet er fra byrådsavdelingen for velferd og sosiale tjenester.

¹³ Punkt 10, i byråds sak 346/2000 om salg av 6 kommunale eiendommer.

- ¹⁴ Brev 15. juli 2002 til Næringsdepartementet fra kommunaldirektør Bjørg Maanum Andersen.
- ¹⁵ Notatet, som straks ble hemmeligstemplet, er datert 10. september 2001.
- ¹⁶ side 3 i byrådssak 270/01.
- ¹⁷ Tilleggsavtale vedtatt i bystyrets finanskomite 31. mars 2004.
- ¹⁸ side 2 og 3, byrådssak 270/01.
- ¹⁹ Kjøpekontrakten ble 21. desember 2001 undertegnet av Bjørndalen Eiendom AS, men skjøtet som ble signert 13. mai 2002 er utstedt til Midtåsen Eiendom 30 AS.
- ²⁰ Brynestads selgerselskap heter Midtåsen 30 AS. Kjøperselskapet som styres fra Sundal Collier, men ikke er personlig eid av Jan Petter Collier, heter Etatbygg Holding I AS.
- ²¹ Denne summen omfatter også to små naboparseller som Brynestad kjøpte fra Oslo kommune.
- ²² Side 21 i Kommunerevisjonens rapport 23/2004.
- ²³ Side 40 i VG, 19. juli 2000.
- ²⁴ VG 13. juli 2001.
- ²⁵ Stortingets regler om Registrering av økonomiske interesser, pkt. I nr. 5 og 8.
- ²⁶ Alle opplysninger er fra Register for stortingsrepresentantenes og regjeringsmedlemmenes økonomiske interesser. Ajourført per 17. mars 2005.
- ²⁷ Byrådets beskrivelse av satsingsområdene til Bjørndalen Eiendom AS i byrådssak 270/01.
- ²⁸ I et møte Bjørndalen Eiendom AS hadde med byutviklingskomiteen 11. november 2002.
- ²⁹ Innlegg i Oslo bystyre 16. mars 2005.
- ³⁰ Sitert etter gjengivelse i Magasinet for fagorganiserte nr. 7/03 , side 6.

Skolen – fra enhetsskole til markedstilpassa hurtigløp?

For 50 år sia foreslo Milton Friedman at staten skulle gi foreldre en skolesjekk i stedet for å bevilge penger til skolene. De skulle fritt få velge offentlig eller privat skole for ungene sine. For to år siden ble et lignende system innført i Oslo. Stikkord: Pengene følger eleven. Nå ligger John Bauer Norge AS og andre kommersielle selskap i startgropa mens elever aksjonerer mot nasjonale prøver som er innført etter enstemmig stortingsvedtak. Alt dette henger nøye sammen.

Oslo-gruppen lanserte ideéen om skolen som marked allerede i 1981: Deler av det de kalte undervisningstjenestene burde betraktes som varer som skulle omsettes i et marked til en realistisk pris. Prisfastsetting ville vise hvor stort behovet i realiteten var for ulike tjenester.¹ Dette brøt sterkt med ideéen om hver elevs rett til en god skole, og det gikk en del år før regjeringa tok fatt på oppgaven med å åpne skolen for bedriftsøkonomisk styrte foretak.

Syse-regjeringa ba i 1990 professor Victor D. Norman lede utvalget som skulle «beregne effektiviseringsmulighetene i offentlig virksomhet.» Utredninga som kom året etter², viste at høyremannen Norman hadde nærma seg Arbeiderpartiets idéer om hvordan en kan omdanne offentlig sektor. I stedet for den gamle høyreideen om å gå rett på privatisering, kunne man la skole, helsevesen osv. forbli et offentlig ansvar. Det er tilstrekkelig at det hele fungerer som om det er privatisert³. Metoden er tidligere formulert av Milton Friedman.

Norman-utvalget mente at «den viktigste kilden til effektiviseringsgevinster i utdannelsessektoren er knyttet til nedkorting av tiden fra barnehage til arbeidsliv». Utvalget anbefalte å senke skolepliktig alder til seks år og avslutte grunnskolen ett år tidligere. Tidsbruken i videregående kunne kuttes bl.a. ved at noen elever på allmennfag bare bruker to år. Utvalget mente det var milliarder å spare ved å ha færre lærere. Innsparingsmulighetene i grunnskolen ble anslått til 6000 lærerårsverk. Mye av dette er alt gjennom-

!
Milliarder å spare ved å ha færre lærere, mente Victor D. Norman.

ført. Oslo-statistikken⁴ viser for eksempel at grunnskolen i Oslo fra 1997 til 2003 fikk ca. 4000 flere elever og 700 færre lærere. 4000 elever tilsvarer ti store skoler. 700 lærere er nok til 15-20 skoler.

Del av en global utvikling

Stortinget vedtok WTO-avtalen i 1994, mens Gudmund Hernes (A) var utdanningsminister. Som en følge av dette skrev Norge under en avtale som forplikter staten til å likebehandle norske skoler og utenlandske, kommersielle firma som vil drive skole i Norge. Da Klassekampen i 2002 påpekte at det inntil nylig ikke var så mange i Norge som visste at vi har forpliktet oss til liberalisering i grunnskolen og den videregående skolen, ga ekspedisjonssjef Stig Klingstedt et oppklarende svar:

– Kanskje ikke, men dette har ligget til grunn for norsk utdanningspolitikk i snart ti år. Dersom det kommer en internasjonal institusjon og etablerer en grunnskole i Norge, må vi behandle den likt som norske privatskoler. Vi kan ikke gi mer statsstøtte til våre egne skoler.⁵

Mens det er få i den offentlige norske debatten som har argumentert for markedstilpassing av skolen, trenger vi ikke reise langt for å finne dem som tør å være tydelige.

Flere av landene i EU kom tidlig i gang med å tilrettelegge skolesektoren for private investorer. Direktør Bertrand Cluzel i det franske firmaet Educinvest var i 1992 sikker på at «det åpner seg en stor fremtid for kommersiell utdanning. Derfor må folk lære seg å få studiene til å lønne seg». Educinvest var en underavdeling av det franske selskapet Compagnie Générale des Eaux som skifta navn til Vivendi.⁶

En OECD-rapport om voksenopplæring sa i 1996 klart i fra om at utdanningssektoren bør deles i en offentlig og en privat del:

Den eneste rollen til offentlig sektor vil bli å sikre tilgang til opplæring for dem som aldri vil bli et profitabelt marked. Disse vil falle stadig mer utenfor det vanlige samfunnet etter hvert som andres framgang fortsetter.⁷

Glenn R. Jones, som er leder av Jones internasjonale virtuelle universitet, hevdet i 1998 at

!
Offentlig sektors rolle blir å sikre tilgang til opplæring for dem som aldri vil bli et profitabelt marked.

utdanning er et av de raskest voksende markedene. Privatundervisning og voksenopplæringsindustrien forventes å oppnå en vekst på flere titalls prosent gjennom hele det neste tiåret⁸.

Jones leder også Alliansen for transnasjonal utdanning, som er en av de viktigste pressgruppene som tilbyr sine råd både til WTO og EU-kommisjonen.

Verdensbanken er en pådriver

Combertty Rodríguez, som leder utdanningsorganisasjonen Education Internationals avdeling i Latin-Amerika, besøkte Norge våren 2005. Sammen med Juan Arancibia, som har ledet forskningsprosjektet «Verdensbankens innflytelse på utdanningssektoren – Fast Track Initiative», fortalte han om hva som skjer med den offentlige skolen i noen av verdens fattigste land. For å senke de offentlige utgiftene stiller Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet krav om at statene åpner skoleverket for private firmaer. Det offisielle argumentet er at kvaliteten på utdanninga skal heves, og det påstås at regjeringene i de forskjellige landa ikke har råd til å drive en god skole. Derfor må private investorer inn. Samtidig tvinges lærerne til å gi slipp på opparbeidete rettigheter. Lønns- og arbeidsforhold forverres. I Bolivia og Nicaragua betyr lærerlønn at familien er fattig.

Et sentralt element er at staten ikke lenger skal ha kontroll over skoleverket. Ansvar et desentraliseres og pulveriseres. For å framskynde privatiseringa gir Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet lån til private skoleinvestorer. Standardiserte nasjonale prøver brukes for å dokumentere kvaliteten i skolene.

Rodríguez og Arancibia fortalte at resultatet er en ødelagt offentlig skole. Utdanning blir foreldrenes private ansvar. Retten til utdanning er i praksis borte. Barna med mat i magen og foreldre med penger velger private skoler. De fattige barna med tomme mager blir igjen i det som er igjen av offentlig skole. Det trengs ingen forskere for å forutsi hvilke skoler som får høyest score på de nasjonale prøvene. Prøvene bekrefter den nyliberale myten om at alt som er offentlig er dårlig, og at alt som er privat er fantastisk. I norsk utdanningsdebatt er det ikke vanlig å snakke så tydelig som dette.

I Bolivia og Nicaragua betyr lærerlønn at familien er fattig.

Kvalitet – det store salgsargumentet

Norske skolepolitikere snakker heller om kvalitet og valgfrihet. Kvalitetsutvalget var noe av det siste utdanningsminister Trond Giske fikk på plass før Ap-regjeringa gikk av i 2001. Arbeiderpartiets tidligere statssekretær i utdanningsdepartementet, Astrid Søgner, ble leder av utvalget. Året før hadde Oslos Høyre-byråd ansatt henne som direktør for Skoleetaten med hovedoppgave å styre markeds-tilpasninga av Oslo-skolene.

Kvalitetsutvalget anbefalte å opprette en nasjonal database. Det første, litt pompøse navnet var Kvalitetsportalen. Det ble til www.skoleporten.no, som har overskrifta «Nettsted for kvalitetsvurdering og kvalitetsutvikling i grunnsopplæringen». Det hevdes at den dokumenterer kvaliteten på skolen. Her offentliggjøres resultatet av de nasjonale prøvene. Disse prøvene og offentliggjøring av resultatene, er det viktigste resultatet av Kvalitetsutvalgets anbefalinger.

Begrunnelsene er mange. Men få skolefolk går på alvor god for at de nasjonale prøvene måler kvaliteten i norsk grunnskole. Prøvene er nødvendige for et helt annet formål: Å rangere og sammenlikne skoler. De trengs for å få til konkurranse mellom offentlig skole og privatskolene. Prøvene er viktige for å få fart på privatiseringa etter at Friskoleloven garanterer at staten dekker 85 % av privatskolenes utgifter, og stykkprisfinansiering gjør at eleven kan ta med seg de offentlige pengene direkte over i den private skolen.

Hvor går uenighetene?

Oslos Høyrebyråd valgte altså en erfaren skolepolitiker fra Ap til å lede arbeidet med å rydde plass for kommersielle skolebedrifter. Da kan en undres over hvor de politiske skillelinjene går. Det er mer å undres over. Ressurstildelinga fra staten var bygd på antall klasser ved hver skole. Loven sa at det ikke kunne være flere enn 28 elever i en klasse på barnetrinnet og 30 på ungdomstrinnet. Den 29. eleven på barnetrinnet utløste penger til en ny klasse.

Nå er dette borte. Både klassebegrepet og klassesdelingstallet forsvant da Stortinget vedtok ny opplæringslov i juni 2003. Med fjerninga av klassesdelingstallet var den siste viktige nasjonale standarden i skoleverket borte, og det finnes ikke lenger noen entydige

! De nasjonale prøvene er viktige for å få fart på privatiseringa i skolen.

regler om hvor mye ressurser som er minimum for å drive en skoleklasse. Dette ble vedatt av et samla storting.

De nasjonale prøvene er en annen skolepolitisk milepæl. Igjen var det enighet i Stortinget, noe statsråd Clemet ofte minner om når hun møter aksjonerende elever. Stortinget var høsten 2003 enig med departementet om at nasjonale prøver «gjøres obligatoriske fra våren 2004» og at arbeidet skulle føre fram til «en elektronisk kvalitetsportal, 'skoleporten.no', som skal gi alle aktører og brukere i skolen informasjon om kvalitetsutviklingen ved egen skole.»⁹

Riktignok har SV nå foreslått prøvestans etter at elever i to år har aksjonert og boikottet prøvene over store deler av landet. Men de to andre mulige regjeringspartnerne, Ap og Sp, står fortsatt på sitt.

Noen sier heldigvis fra

Som en oppfølging av Stortingets enighet, har statsråd Clemet også laga et nasjonalt register over hver elevs prestasjoner. I forkant forklarte hun skolene at de nasjonale prøvene gir en profil av hver elev som viser hvordan eleven mestrer ulike deler av et fag. Hun poengterte også at det som blir registrert, skal følge eleven ved skolebytte eller flytting:

Profilene skal følge elevene fra et hovedtrinn til det neste, fra en skole til en annen og fra en kommune/fylkeskommune til en annen (...). De nasjonale prøvene skal også måle elevenes utvikling over tid.¹⁰

Dette bryter personopplysningslovens bestemmelser. Og igjen var det aksjonerende elever som var vaktbikkjer og sa ifra at statsråden bryter loven. Det landsomfattende registret over enkeltelever må nå endres etter at Datatilsynet slo fast at opplegget var ulovlig¹¹.

I denne saken har heller ikke ansattes organisasjoner mye å skryte av. Utdanningsforbundets ledelse er ikke prinsipielt mot de nasjonale prøvene, selv om de nå krever at prøvene stanses inntil en bedre kvalitet er sikret.

Fra grunnplanet kreves det nå klarere standpunkt. Årsmøtet i Klepp lokalavdeling i Rogaland vedtok 20. april 2005 å kreve at de «nasjonale prøvene blir lagt bort. For godt.»

Aksjonerende elever var vaktbikkjer og sa ifra om at statsråden bryter loven.

Skolens framtid er ikke avgjort

Stortingsenigheten har vært foruroligende på flere etapper i forbedrelsene til nyliberal omdanning av skolen. Stortingets ja til nasjonale prøver i 2003 kan sammenliknes med de folkevalgtes enstemmige JA til å omdanne Posten og NSB til aksjeselskap året før. Vi nærmer oss nå en situasjon der kommersielle private selskap kan tappe millioner ut av den offentlige skolens budsjetter. Men det er enda muligheter til å skifte kurs, slik klubbleder Maren Rismyhr i Utdanningsforbundet påpeker:

Sjølv om mange av redskapene nå er på plass, er skolen ennå ikke omdannet til en nyliberal konkurranseskole. Vi har ennå ikke fått en modulbasert poengskole med fullstendig testbaserte individuelle løp. Vi har ennå ikke fått grupper av eliteelever som kappes om å kjøre igjennom grunnopplæringa på rekordtid. En slik skrekkevisjon av en skole med elever som albuer seg fram vil vi heller ikke ha!

Klassene er oppløst, ja vel, men skoleklassene kan gjeninnføres. Elevene trenger den tilhørigheten klassen ga. Klassedelingstallet kan gjeninnføres. Stykkprisfinansiering kan fjernes, og friskoleloven må bort før vi gror ned i privatskoler.¹²

Skal dette lykkes, må flere ta inn over seg at utdanningsminister Kristin Clemets dagsorden ikke er å skape en god offentlig skole i Norge. Hun viderefører et arbeid andre hadde påbegynt. De som kaller seg ansvarlige politikere i Norge syns dette er bra. Private aktører ser et enormt nytt marked å boltre seg på – her er det penger å hente!

Kristin Clemet gjør den samme jobben som Verdensbanken, Det internasjonale pengefondet og de multinasjonale konsernene. Over hele verden tar de fra fattige barn muligheten for utdanning. Hun arbeider for at også norsk utdanningsvesen skal bli tilpassa behova til disse økonomiske gigantene.

Om det ikke blir Clemet som viderefører arbeidet etter valget til høsten, står nok andre klar til å ta over stafettpinnen. Denne utviklinga snur ikke av seg sjøl. En snuoperasjon krever massive aksjoner fra elever, foreldre og lærere.

! En snuoperasjon krever massive aksjoner fra elever, foreldre og lærere.

Noter

- ¹ Forslagene fra Oslo-gruppen er omtalt på sidene 29 - 34.
- ² NOU 1991:28 Mot bedre vitende? Effektiviseringsmuligheter i offentlig sektor
- ³ En nærmere beskrivelse finner du i Terje Valen: Norman-startegien – et notat til bruk for alle. <http://home.online.no/~tervalen/>
- ⁴ Statistisk årbok for Oslo 2004, tabell 8.3 og 8.6
- ⁵ Klassekampen 15. juni 2002
- ⁶ Direktør Cluzels egen framtid ble for en periode noe annerledes enn han hadde tenkt seg. Hans virke i skjæringspunktet mellom det private og det offentlige førte til at han i 1996 ble arrestert for bedrageri, underslag av offentlige midler og misbruk av offentlige ressurser. Men virksomheten fortsetter. Konsernet heter i dag Veolia.
- ⁷ *Adult learning and technology in OECD countries*, 1996. Her gjengitt fra artikkel av Laurence Kalaftidès i *The Ecologist* 1. november 2001.
- ⁸ Uttalelse under GATE konferanse, Paris 30. september 1998. Her gjengitt fra *The Ecologist* 1. november 2001.
- ⁹ Fra en felles merknad fra Ap, H, Krf., V og SV i Kirke- og utdanningskomiteens innstilling S. nr. 12 (2003-2004) om statsbudsjettet for 2004.
- ¹⁰ Høringsbrev fra Utdanningsdepartementet i 2004. Her sitert fra *Dagsavisen* 12. april 2005
- ¹¹ «Lagringen av resultatene fra de nasjonale prøvene er ulovlig, slår Datatilsynet fast.» *Dagsavisen* 12. april 2005.
- ¹² Maren Rismyhr: Hva skjer i skolen? Side 26 i *Rødt!* Nr. 1/2005.

Folketrygda. Hvor lang tid tar det å rive et hus?

Noen ganger er det lett å rive. Det går fortere enn å bygge. Viss det ikke er folk i huset som stiller seg i veien for riverne. De som tjener på riving, bruker ofte positive ord som fornyelse og revitalisering. Overskrifta på Bondevikregjeringas forslag om å ødelegge folketrygda er intet mindre enn trygghet for pensjonene¹.

Folketrygda, som er en av bærebjelkene i det som kalles den nordiske velferdsstatsmodellen, ble vedtatt etter langvarig politisk kamp. Den første Folketrygdmeldinga ble lagt fram av Gerhardsen-regjeringa i 1948. I Sverige var sosialdemokratenes forslag om ATP (allmän tilläggs-pension) en av de største kampsakene på 1950-tallet. ATP betydde en felles, inntektsgradert tilleggs-pensjonsordning for alle. De borgerlige partiene gikk inn for ulike private alternativ. Det ble folkeavstemning i 1957 etterfulgt av oppløsning av riksdagen og «pensjonsvalg» i 1958. Sosialdemokratene vant den avgjørende avstemninga i Riksdagen fordi en av Folkpartiets riksdagsmenn lot være å stemme! Aksel Hatland skrev i *Folketrygdens framtid* at «denne lange striden styrket sosialdemokratene og trygget deres maktposisjon».²

I Norge var det lenge usikkert om vi skulle få ei liknende ordning. Arbeiderpartiet avklarte sitt standpunkt høsten 1963. Einar Gerhardsen la fram ei programerklæring i Stortingsdebatten etter at Kingsbay-saka hadde ført til at det ble danna ei kortvarig borgerlig regjering. To punkt i Gerhardsens erklæring er blitt stående i 40 år:

Det innføres en felles pensjonsordning for hele folket. (...) Fullt opparbeidet pensjon settes til to tredjedeler av arbeidsinntekten.³

Da de borgerlige partia igjen fikk regjeringsmakt i 1965, la de vekk særstandpunktene sine og samla seg om Arbeiderpartiets linje. Norge unngikk den opprivende striden Sverige hadde hatt.

I folketrygdebatten i Stortinget 21. juni 1965 sa både saksordfører Oscar Skogly (A) og sosialminister Olav Gjærevoll (A) at folketrygden ville bryte ned gamle klasseskiller og føre til ny likhet. Folketrygda ble innført fra 1.januar 1967.

Folketrygda er ikke ei forsikringsordning

De ytelsene som utbetales fra folketrygda, er lovfesta rettigheter for alle som bor i Norge. Retten til å få folketrygdas minstepensjon er, slik som retten til skolegang eller retten til sykehusbehandling, uavhengig av hvor mye skatt du har betalt. Dette er ei overføring fra dem som betaler mer til dem som betaler mindre.

Tilleggspensjonen er avhengig av inntekta du har hatt. For å få full tilleggspensjon når du er 67 år må du i 40 år ha tjent mer enn grunnbeløpet (G) i folketrygda på 58 800 kroner. Men også her er Folketrygda helt ulik forsikringsselskapene: Tilleggspensjonen din blir beregna ut fra de tjue beste av disse åra. Det kalles besteårsregelen. Alderspensjonen din blir altså ikke redusert sjøl om du har hatt mange år med deltid, arbeidsledighet eller sjukdom. Dette er ei utjevning oppover.

Utgiftene til folketrygda dekkes hvert år over statsbudsjettet, slik som utgifter til skole og vegbygging. Når du betaler skatt og trygdeprenie, betaler du til dem som er pensjonister i dag. Pengene havner ikke i et mer eller mindre usikkert fond. I ei slik trygdeordning kan Stortinget bestemme at ytelsene skal øke i takt med prisstigninga og i takt med lønnsnivået.

Hva skjer viss folketrygda blir forsikring?

Viss en følger forsikringsprinsippet, blir alt dette annerledes. «Det sentrale i dette prinsippet er at det er en nøye sammenheng mellom innbetaling og ytelser.(...) Det overføres ikke noe fra forsikrede med høy inntekt til forsikrede med lav inntekt, for ikke å snakke om overføring til dem som det ikke blir betalt inn for i den frivillige ordning.»⁴

Har du høy inntekt og en jobb der du kan stå lenge, får du høy pensjon. Har du lav inntekt og en jobb der du slites ut tidlig, blir pensjonen lav.

Forsikringsselskapa bygger opp fond som de investerer der de antar det er mest lønnsomt. Dette kan gå bra og gi pen gevinst til de som eier selskapa, og det kan gå svært dårlig. Et forsikringsselskap kan tape investerte penger, og kan i siste instans gå konkurs.

Hva slags bestilling leverte Jens Stoltenberg i 2001?

Folketrygda har så stort omfang at den reduserer vekstmulighetene for forsikringsselskapene. Gjensidige, Vital og Storebrand er misfornøyd med dette, akkurat slik de private bankene mislikte at Husbanken tidligere finansierte storparten av boligbygginga med tilskudd og svært billige lån. Bankene mista fortjenestemuligheter.

Men folketrygda har ei så solid forankring at den er vanskeligere å ødelegge enn Husbanken. På 1990-tallet ble enkeltstående trygderegler forandra til det verre. Men det grunnleggende solidaritetsprinsippet som er folketrygdas bærebjelke, var freda fram til 30 mars 2001. Da oppnevnte statsminister Jens Stoltenberg Pensjonskommisjonen. I regjeringas vedtak står det bl.a. at:

Kommisjonen skal avklare hovedmål og prinsipper for et samlet pensjonssystem. (...) Et spørsmål som må vurderes, er om en fondering av pensjonsytelsene kan bidra til å sikre et bærekraftig pensjonssystem på sikt.⁵

Regjeringa la grunnprinsippa i folketrygda, som hadde stått urørt siden 1965, ut på det politiske spillebordet. Å utrede «fondering av pensjonsytelsene» betyr å gå vekk fra ordninga med at utbetalningene dekkes over statens budsjett hvert år. I stedet skal din framtidige pensjon bestemmes av hvor mye akkurat du har betalt inn. I tillegg blir du avhengig av at forsikringsselskapets investeringer er vellykka.

Viss nyordninga blir innført slik som det nå er blitt utreda, skal du opparbeide deg en personlig pensjonsformue gjennom de åra du står i jobb. Hvert år skal 1,25 % av lønna di settes av til din personlige pensjonsformue. Når du går av med pensjon, blir din personlige pensjonsformue fordelt på jevne utbetalinger i de åra det antas at du har igjen å leve. Hvis du har hatt lav lønnsinntekt fordi du jobba deltid i mange år, blir det mindre å fordele. Hvis du er utslitt av en tung jobb, og slutter når du er 62, blir det fem flere år å fordele pensjonsformuen din på. Du får dermed 25 % lavere utbetaling hver måned.

Viss Norge utvikler seg slik at levealderen øker, så vil du og dine jevnaldrende leve flere år med alderspensjon enn dagens pensjonister. Hittil har vi sett på økt levealder som noe positivt. Men om det

skjer i framtida, må din personlige pensjonsformue fordeles over flere år, og det blir lavere månedlige utbetaling. Den enstemmige pensjonskommisjonen kalte dette å innføre *delingstall*.

Hva med Avtalefesta pensjon (AFP)?

Går du av ved 62 år i dag, så har vi i dag en avtale (AFP) mellom arbeidsgiverne og arbeidstakerne med bidrag fra staten. Den kan dekke pensjonen i de fem åra fram til du blir 67. Du taper ingenting, og tjener opp pensjonspoeng fram til du fyller 67.

AFP kan ikke overleve i det nye systemet der alle får mindre hvis de går av tidlig eller hvis årskullet lever lenger. Du har jo et personlig valg, du har en personlig pensjonsformue, og velger du å gå av ved 62 år for eksempel, så er det opp til deg. Hvem skal da betale deg ekstra fra du er 62 til 67, 70 eller 75? Staten? Nei den vil jo nettopp at du skal tape penger på å gå av tidlig. Den nye ordninga er laga for å få folk til å stå lenger i jobb.

Vil arbeidsgiverne betale deg (og i prinsippet alle) for å gå av tidlig, som en kompensasjon for statens nye, alminnelige pensjenspolitikk som gjelder alle? Nei, arbeidsgiverne er enige i regjeringas linje: For hvert år du jobber får du mer, og jobber du mindre, får du mindre.

Da står en mulighet igjen: At andre lønnstakere skal gi deg (og alle andre?) 5.000 kroner i måneden for at du går av når du er 62. Det spørsmålet er absurd. De verken kan eller vil.

Regjeringa vil ha en forsikringsordning, der du samler en formue som skal brukes - av deg - over kort eller lang tid. Det er ditt valg. Nei til velferdsstat. Ja til individuelt ansvar.

Det er verdt å merke seg at verken AP eller SV har gått inn for å *bevare* AFP. De snakker i stedet om nødvendigheten av en god tidlig-pensjonsordning, *bygd på* AFP.

Stortinget har ikke myndighet til å endre folketrygda før valget.

Vanligvis har Stortinget rett til å fatte vedtak på befolkningas vegne. Men noen spørsmål er så omfattende og har så dramatiske og langtrekkende følger at Stortinget ikke har fullmakt fra folket til å

ta en avgjørelse før folket har uttalt seg gjennom valg. Folketrygdas framtid er en slik sak. Det er bl.a. derfor at det på grunnplanet i Arbeiderpartiet ikke fins fnugg av entusiasme for Jens Stoltenbergs JA til et trygdekupp før valget.

Konferansen for LOs lokalorganisasjoner 15. - 16. april 2005, som oppfordra til generalstreik 24. mai, mente folket har rett til å uttale seg :

Vi vil ikke la Stortinget vedta nytt pensjonssystem 26. mai og ny arbeidsmiljølov 6. juni i ro og fred. Hovedkravet er at begge saker utsettes slik at folket i valg kan avgjøre framtidens pensjonssystem og arbeidsmiljølov.

Konferansen oppfordra til samling om seks krav:

- Folketrygda er grunnlaget – tjenestepensjon et supplement.
- Folketrygdas ytelser må opprettholdes på minst dagens nivå, og må følge lønnsutviklingen.
- AFP-ordningen må opprettholdes.
- Besteårsregelen må opprettholdes.
- Pensjonen må ikke reduseres med økning av levealderen.
- 66% bruttopensjon av sluttlønn i offentlig sektor videreføres.

Det er første gang at et planlagt stortingsvedtak møtes med så brei, tverrpolitisk motstand fra grunnplanet i Landsorganisasjonen og den øvrige fagbevegelsen. Om vi ser litt tilbake, er det tydelig at Stoltenbergregjeringa la opp en taktikk som gikk ut på å holde ødelegginga av folketrygda utafør valgkampene. Kommisjonen ble oppnevnt ved regjeringsvedtak *før* valgkampen starta i 2001. Og så skal det hele slutføres med avgjørelse i Stortinget *før* valget 2005. Tilsvarende taktikk ble brukt i perioden 1989-93 for å få vedtatt EØS-avtalen uten at den ble tema i en valgkamp. Stortinget vedtok sykehusreformen rett før valgkampen i 2001.

Et stortingsvedtak før 2005-valget om å knekke bærebjelken i folketrygda, har ingen gyldighet. Det er ei grov krenkelse av folkets rettigheter, og et kupp som ingen bør respektere. Viss de ikke bøyer av, må generalstreiken følges opp med en proteststorm verken Jens Stoltenberg, Erna Solberg eller Kjell Magne Bondevik har sett maken til.

Noter:

¹ St.meld. nr. 12 (2004-2005) om pensjonsreform - trygghet for pensjonene.

² S. 46 i Aksel Hatland: Folketrygdens framtid. Oslo 1984.

³ Erklæring fra Aps stortingsgruppe 18. september 1963. Side 4545 i Stortingstidende 1962-63.

⁴ Side 15 og 16 i Hatland: Folketrygdens framtid.

⁵ Pensjonskommisjonens mandat ble fastsat ved kongelig resolusjon av 30. mars 2001.

DEL III

For 75 år sia skapte målbevisste folk et så sterkt press nedenfra at Stortinget bøyde av.

Statens politikk ble snudd slik at titusener som var uten arbeid og hus, kunne skaffe seg livsgrunnlag ved bureising.

Press nedenfra snudde statens politikk

I åra etter at unionen med Sverige ble oppløst i 1905, var de som styrte staten opptatt av å utvikle landet og hindre at eiendomsretten til naturressurser skulle havne på utenlandske hender.

Ett eksempel på dette er konsesjonslovene som Stortinget vedtok i flere etapper fra 1906 til 1917 for å hindre at utenlandsk kapital skulle få råderetten over vasskraft og andre naturrikdommer. Sia 1917 har det vært norsk lov at privateide fossefall og kraftverk over en viss størrelse skal tilfalle staten etter 60 år (heimfallsrett). Dette har hindra utenlandske oppkjøp.

Mange historikere legger hovedvekta på at industrireiseing, utbygging av elektrisitet, telefon og jernbane skapte optimisme. Mye av det moderne Norge ble skapt under «den nye arbeidsdagen» som Christian Michelsen talte om da unionen med Sverige ble oppløst.¹ Men for de som levde i små kår på bygdene var virkeligheta ofte at ungdommer som vokste opp, hadde små muligheter til å brødfø seg, annet enn som tjenerskap hos bøndene. 50 000 menn og 60 000 kvinner arbeidde i 1910 på gårdene. De hadde ikke en gang den beskjedne arbeidstidsbegrensinga eller det spinkle oppsigelsesvernet som industriarbeiderne hadde oppnådd. I *Brøyte seg rydning*, historieverket om bureisingspolitikken, forteller Olav Randen hvordan livet var for ei ung jente som 16 år gammel reiste heimefra for å bli tjener. Dette var ved begynnelsen av 1.verdenskrig. Hun sa selv at tjenertilværelsen betydde:

å underkaste seg andres mening og deres arbeid.(...) Var det noe vi ikke syntes om, så var det bare å tie og tåle alt, ellers kunne vi få sparken og ingen ville ha den skammen over seg, underkuet som vi ble som ikke hadde noe å slå tilbake med. Slik gikk nu mine beste år.²

Hennes arbeidsdag var fra seks om morgenen til ni eller ti om kvelden, uten andre pauser enn det som var nødvendig for å få i seg mat. Helgefri, organisasjonsrett og streikerett var ikke for slike som henne. Tjenestefolket på gårdene, og særlig tjenestejentene, ble

!
Var det noe vi ikke syntes om, var det bare å tie og tåle.

heller ikke funnet verdige til å være med i det nystifta landarbeiderforbundet.

Tre av ti utvandra eller døde

Den tredje store utvandringssølgen fra Norge varte fra rundt 1900 og fram til første verdenskrig. På det meste var det over 25 000 som i løpet av et år forlot Norge for å finne seg levebrød på andre sida av Atlanterhavet.

I åra 1891-95 var det 129 000 jenter og 135 000 gutter under fem år i Norge. 20 år seinere var det igjen 105 000 kvinner og 97 000 menn av disse årskulla. To av ti jenter og tre av ti gutter hadde enten utvandra eller dødd.³ Ettersom menneskenes arbeid er kilden til all verdiskaping, var det mange som så faresignalene.

Samtidig var det store, dyrkbare områder som ikke var tatt i bruk. Da opplysninger om dyrkbar jord for første gang ble samla inn i 1907, var konklusjonen at det fantes omtrent 5 millioner dekar dyrkingsjord. Jordbruksarealet kunne økes med over 50 %. Vi hadde et halvt jordbruks-Norge som ikke var i bruk.⁴

Overrettssakfører Johan Klinkenberg var en av dem som gjorde litt mer enn bare å bekymre seg over tingenes tilstand. 16. oktober 1907 talte han i Kristiania Kjøbmandsforening *Om emigrasjonen og midler til motarbeidelse av denne*. Han sa at det må skjære alle fedrelandsvenner i hjertet å se fullasta skip med arbeidssterk og frisk ungdom forlate landet, uke etter uke. Disse skarene av ungdommer hadde vårt fattige land hjulpet fram, sa han, og gitt dem oppfostring og utdanning. Og når de kom i den alderen at samfunnet kunne vente produktivt arbeid fra dem, dro de. Overrettssakføreren mente at vi ikke lenger tafatt behøvde å godta dette. Utvandringen kunne motarbeides. Han oppfordra Kjøbmandsforeningen til å ta initiativ til å danne en organisasjon med dette som formål. Møtet endte med en resolusjon som ba Handelsstandens Fællesforening arbeide vidare med forslaget.⁵

Ny Jord

Sommeren 1908 ble Selskapet til Emigrasjonens Indskrænking oppretta. Organisasjonen skifta snart navn til Selskapet for landets

!
Fordi arbeid er kilden til all verdiskaping, var det mange som så faresignalene.

kolonisering og emigrationens innskrænking. Fra 1915 var navnet Ny Jord, selskap for landets indre kolonisering og emigrationens innskrænking, i dagligtale bare Ny Jord.

Overklassen dominerte styret i Ny Jord. Det var ikke en forening verken av eller for de jordløse. Det første styret besto av en godseier og tidligere statsråd, eieren av en landsbruksskole, en fabrikk-eier og en håndverksmester fra Kristiania.

Godseier Peter Torkilsen (1842-1915) på Spillum Bruk i Nord-Trøndelag skrev allerede i 1909 til Selskapets styreformann Johan E. Mellbye. Sistnevnte hadde vært landbruksminister rett før unionsoppløsninga i 1905. Godseieren mente det burde dannes et eget selskap med private interessenter og offentlige bidrag. Dette selskapet burde så kjøpe opp jord, dyrke den opp og kanskje bygge hus og så selge til dugende folk.⁶ Som sagbrukseier var Torkilsen allerede vel kjent som en som lå i forkant av den tids teknologiske utvikling. Og han fortalte fornøyd at blant de 40-50 arbeiderne på Spillum Bruk «findes det ikke én Sosialist». Han mente også at en kunne regne med politiske bivirkninger av å selge nye gårdsbruk til de som skulle drive dem: «De som eier et Hjem med Jord paa Landet bliver heller ikke Sosialister».⁷ Slik argumentasjon gjorde sitt til at mange i arbeiderbevegelsen var skeptiske til Ny Jord.

!
– Vi skal tappe vore Myrer, plante Skog, kolonisere det vældige Nordland.

Knut Hamsun

- Vi skal dyrke op Norges Land

En av dem som mente dyrking av ny jord var en metode for å stanse utvandringa, var Knut Hamsun. I en artikkel i 1910 skrev han at:

Vi skal faa Hænderne op af Lommen igjen og begynde at arbejde. Saa blir vi ikke et helt Folk af Hotelværter og Opvartere. Vi skal tappe vore Myrer, plante Skog, kolonisere det vældige Nordland. Saa faar vi en stands i Udvandringen. Vi skal dyrke op Norges Land.

Året etter kjøpte han og Marie Hamsun bruket Skogheim på Hamarøy og dreiv som bønder i seks år, fram til han ga ut Markens Grøde der nybyggeren Isak Sellanrå er hovedperson.⁸ I 1918 kjøpte de det gamle herresetet Nørholm ved Grimstad.

For å få i gang arbeidet med det første nydyrkingsfeltet måtte godseier Torkilsen og Johan E. Mellbye i 1911 bruke private midler for å finansiere kjøpet av myrområdet Bjørndalen på Nærøy i

Nord-Trøndelag. Bjørndalen-feltet ble delt i fem bruk med størrelse fra 105,5 til 180 dekar. De første av disse bruka, Heimstad og Bustad ble solgt i 1915.

Bureiserne som kjøpte Heimstad i 1915 var heimvendte norsk-amerikanere.

I 1914 definerte styret i Selskapet sin viktigste oppgave som å «undersøke aarsakene til den overhaandtagende utvandring og dernæst hvorvidt og i hvilken grad den kan og bør søkes innskrenket».⁹

Ny Jord kjøpte etter hvert flere nydyrkingsfelt. Staten kom smått om senn med, men ennå ikke i et omfang som monna. Landbruksdepartementet bevilga fem millioner kroner til dyrking i 1918.

Innenfor denne summen kunne den som dyrka ny jord, få dekt inn til en tredel av kostnaden.

Samme året starta Ny Jord Nationalinnsamlingen til landets opdyrking og erklærte at «man maa komme derhen at hver eneste duelig nordmand som ønsker at rydde ny jord, kan faa den nødvendige støtte».¹⁰

Umulig uten en aktiv stat

Kolonisasjon og indre kolonisering av landet var de vanlige begrepa det første tiåret etter at Ny Jord ble stifta. En av støttespillerne, Klaus Daae Sletten (1877-1946), som var redaktør for *Møre Tidende* i Ålesund, ville at alt skulle være norsk. Han likte ikke begrepet kolonisering – det latinske ordet for kultivering. I et foredrag i Sunnmøre frilynde Ungdomslag i 1918 lanserte han de norske orda bureiser og bureising. Etter hvert slo disse begrepa igjennom og ble godtatt.¹¹

Randen skriver at bureisinga, eller landets indre kolonisasjon, rundt 1920 langt på veg hadde funnet ei form som så ut til å fungere. De nye gårdsbruka burde ha rundt 200 dekar jord i alt og minst 20-30 dekar burde være dyrkbart.¹² Men omfanget var ikke stort. Ny Jord hadde 59 gårdsbruk i drift og hadde hand om nesten 10 000 dekar jord, spredd over alle deler av landet.¹³

Det kunne ikke bli noen fart på bureisingsarbeidet uten statlig innsats. Randen oppsummerer situasjonen slik rundt 1920:

Ein aktiv stat var ein føresetnad for utbygging av landbruket. For korkje omfattande jorddyrking eller bureising ga vanlegvis fortenest for dei som sto for det utan offentlege støtteordningar. I ein rein marknadsøkonomi var det ikkje aktuelle løysingar. For å ta i bruk nye, ubygde område, byggje vegar og drenere større myrer trongst og fellesorganisering slik til dømes selskapet Ny Jord kunne stå for.

Dei statlege ordningane som vart vedtekne, hadde som målsetjing å hjelpe jorddyrkar og bureisar over kneiken, slik at jorddyrking og bureising kunne konkurrere med dei tre alternativa: emigrasjon, flytting til by og fattigkassa.¹⁴

Hungersnød i Kvenangen kommende vinter.

Hvis der ikke blir satt igang nødsarbeider.

Fra Kvenangen herredsstyres siste møte.

Faksimile fra Nordlys
25. august 1928.

Tjueår med partikiv

Norge hadde altså store mengder ledig jord, en modell for å bruke jorda som kunne fungere, og i krisetida på tjuetallet et enormt behov for arbeidsplasser. Fra 1921 ble tilskudd til bureising en fast post på statsbudsjettet, og bureisinga økte noe i omfang. Likevel var det ifølge Randen slik at mulighetene for en aktiv bureisings- og sysselsettingspolitikk i liten grad ble utnyttet.

Arbeiderpartia, det vil si Det norske Arbeiderparti, fra 1921 Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti, og fra 1924 Norges Kommunistiske parti, brukte alle anledninger til å kritisere Selskapet Ny Jord, som de oppfatta som et borgerlig eller storbonde-dominert selskap og mente var overadministrert. Sjølv ville de sette i gang en storstilt, statlig bureising og bruke 100 millioner kroner til det.

Ikke uten rett pekte de borgerlige partiene på at gigantplanene var urealistiske og for dårlig forberedte. Men selv brukte de bremsene. De ønsket bureising, men i liten målestokk, slik at de ikke mista grepet. For Høyre var det viktigste at bureisinga ikke kom i konflikt med industriens og storbøndenes ønsker om tilgjengelig arbeidskraft og om selv å disponere mest mulig av jordressursene i landet. For Bondepartiet var det om å gjøre at de etablerte bøn-

dene, og ikke nye og for dem farlige grupper, fortsatt dominerte bygde-Norge.

Mens den politiske eliten i tjuåra var opptatt av egenmarkeringer og en lite konstruktiv strid partia imellom, var arbeidsledighet og den sosiale nøden enorm. Tusentalls gårdsbruk ble solgt på tvangsauksjon, og folk ble drevet fra gård og grunn. Stadig flere havna på fattigkassa.

Jordhunger

Utvandringa fra Norge økte igjen på midten av 1920-tallet, med et toppår da 15.000 forlot landet for å finne levebrød i Amerika. *Jordhunger* ble et begrep i det offentlige ordskiftet. Stortingsrepresentant Albert Moen snakka om dette etter å ha vært på ei befaring i Nordland og Namdalen. Han hadde kjørt gjennom store dyrkingsområder som ikke var tatt i bruk. På en jernbanestasjon sør for Trondheim kom det på en ungdom med koffert i handa. På kofferten sto det Canada:

Jeg kom da til å tenke på de dyrkingsmuligheter jeg hadde sett på reisen, disse fagre vidder som det ikke går an å ta fatt på, men det står kun tilbake for ungdommen å reise bort til fremmede land. Alle de som hungrer etter jord, de jordløse, har krav på at Stortinget nu vedtar en lov som gir bedre adgang til jord.¹⁵

Norges første jordlov, som ble vedtatt med Arbeiderpartiets og Venstres stemmer i 1928, fastslo langt på veg at kommunene hadde plikt til å skaffe jordløse innbyggere jord. Lovens § 11 sa at bruksretten til jord er viktigere enn eiendomsretten:

Herredskommunene plikter, hvor det uten uforholdsmessig økonomisk risiko lar sig gjøre og så langt passende jord finnes innen herredet, ved kjøp og forkjøp å stille jord til rådighet for bygdefolk som mangler jord til jordbruk eller til nødvendig utvidelse av for små jordbruk.

Kan skikket jord ikke skaffes på rimelige vilkår på denne måte, blir å benytte den adgang, som denne lov gir for tvungen avståelse.

Oversatt til dagligspråk betydde dette at jorda tilhører samfunnet, ikke først og fremst den enkelte grunneieren. Kommunen var forplikta til å ekspropriere ledig jord viss det var nødvendig for å

!
Folk ble fordrevet fra gård og grunn. Stadig flere havna på fattigkassa.

skaffe arbeid og levebrød til dem som ville drive jorda. Men så er det jo slik at lovens bokstav ofte sier noe annet enn det som blir den praktiske bruken av loven.

Skulle jordlovens § 11 bety noe i praksis, så var det avhengig av den politiske viljen hos flertallet i kommunestyret. Det ble ikke mange ekspropriasjonssaker for å skaffe bureisingsjord. Men var det et flertall for dette i kommunestyret, virka loven også som et ris bak speilet som bidro til at handel med jord ble gjennomført frivillig.

1930-tallet: Presset nedenfra ga resultater

I 1930 var tilskuddsbeløpa noe lavere enn åtte år tidligere, men forholdet mellom statens bureisingstilskudd og lønna i verkstedindustrien var uendra. Vanlig bureisingsstøtte var fortsatt litt under to års industriarbeiderlønn.¹⁶

På 1930-tallet ble det fart på bureisinga. Randen skriver at den politiske kursendringa kom etter press nedenfra. Kommuner i Hedmark, Oppland og Møre og Romsdal la dels ut egne kommunale bureisingsfelt, og dels trygla de Ny Jord om å gjøre det. De lokale arbeiderpartia og de arbeiderpartistyrte kommunene var særlig ivrige. Dette ga resultat, og det hadde smitteeffekt. I Stortinget la Arbeiderpartiet nå vekk kritikken mot Ny Jord. I stedet satte de kreftene inn for å få til mest mulig bureising, så vel gjennom Ny Jord som med statlige og kommunale tiltak og med enkeltbureisinger. I løpet av 1930-tallet ble 10.006 bureisinger innvilga. Det var mer enn det dobbelte av antallet fra starten og fram til 1930.

Antall innvilga bureisinger i femårsperioder fram til 1945

År	Inntil 1925	1926-1930	1931-1934	1935-1939	1940-1945
Antall bureisinger	1 697	2 600	5 168	4 838	2 567

Høsten 1935 la landbruksminister Hans Ystgaard (Ap) fram ambisiøse planer på vegne av Nygårdsvold-regjeringa. Han la vekt på at vi bor i et delvis ubrukt land. Den siste bureisingsfasen måtte ta sikte på å ta resten av landet i bruk. Ystgaards minstemålsetting var å reise 2 000 nye bruk i året, og 20 000 på ti år. To millioner dekar jord skulle dyrkes opp.¹⁷ Året etter oppretta regjeringa ei

bureisingsnemnd som skulle gjennomgå støtteordningene til jordbruket og samle all tilgjengelig informasjon om bureisinga. Første del av nemndas innstilling var ferdig i mars 1940. Det tyske angrepet på Norge måneden etter gjorde at arbeidet ble skrinlagt. Innstillinga ble aldri trykt.¹⁸

1838 nye bureisinger på ett år!

1937 ble dermed stående som toppåret. Da ble det innvilga 1 838 nye bureisinger, nært opp til landbruksminister Ystgaards målsetting. Bureisingsstøtta til hvert bruk var omtrent den samme som før, målt i forhold til lønna i verkstedindustrien. De fleste bureiserne fikk i 1938 i underkant av to års industriarbeiderlønn fra staten. Det nye var at det nå var så mange flere som fikk tilskudd. Det ble også innført en egen ordning med fiskerbureising for folk med fiske som hovedyrke.

Den statlige støtta til bureising utgjorde sju millioner kroner, eller 1,6 % av statens utgifter. Om vi regner om til dagens forhold, vil en tilsvarende andel av statsutgiftene utgjøre 10,5 milliarder kroner. Det er nesten like mye som statens samla bevilgninger til vegformål i 2005.¹⁹

Fram til 1940 ga staten bureisingstilskudd til 14 303 bruk. For dem av disse som var med i jordbrukstellinga i 1938, var gjennomsnittsstørrelsen 186,9 dekar, og 62,5 dekar av dette var dyrka eller dyrkbar jord.²⁰

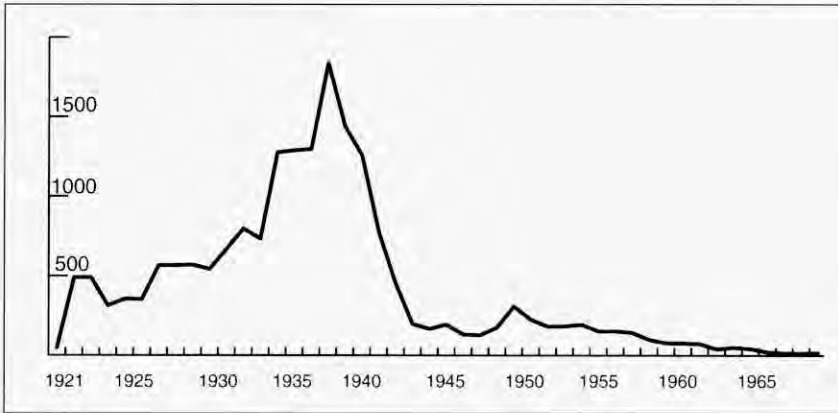
Og det lå an til at innsatsen skulle trappes opp. Det nye jordregisteret som ble oppretta, viste i 1938 at det var plass til 21 714 nye bruk på de bureisingsfeltene som ennå ikke var fordelt. Dette samsvarte bra med landbruksminister Ystgaards målsetting fra 1935. De fire fylka som hadde bureisingsfelt med ledig jord for flest nye bruk, var Nordland (4.054 bruk), Hedmark (3 827 bruk), Finnmark (2 758 bruk) og Sør-Trøndelag (1 589 bruk).

På slutten av 1930-tallet argumenterte Ole Colbjørnsen, en av Arbeiderpartiets eksperter på planøkonomi, sterkt for bureising. Fra 1937-40 møtte han på Stortinget som vararepresentant fra Oslo, og hevda at bureising først og fremst var et nasjonaløkonomisk tiltak:

!
Fram til 1940
ga staten til-
skudd til 14303
bureisingsbruk.

Hvis alle i landet virkelig skal spise seg mett med ordentlig, god, moderne ernæring, kreves en meget stor utvidelse av landbruksproduksjonen.²¹

Det skulle ikke gå slik. Først betydde krigen i 1940 at svært mye gikk i stå. Og etter 1945 var ikke Arbeiderpartiet lenger innstilt på å gjennomføre den bureisingspolitikken Hans Ystgaard la opp til ti år tidligere. Under Einar Gerhardsens regjeringer ble bureisingsinnsatsen trappa ned.

Årlig antall bureisinger 1921 - 1965. Den statlige tilrettelegginga ble ikke gjenopptatt etter 1945.

Kilde: Olav Randen: Brøyte seg rydning.

Det var mulig

Unionsoppløsninga ble etterfulgt av nytenking og satsing i det nasjonale borgerskapet. De dreiv igjennom konsesjonslovene og utvikla en modell for bureising. I tida etter første verdenskrig ble derimot nasjonens politikk prega av mangel på vilje eller evne til å løse de store problema landet var oppe i. Sjøl om bureisingsmodellen var utvikla og store mengder ledig jord fantes, var den politiske eliten ikke i stand til eller ikke opptatt av å satse på tiltaket.

Sist på tjuetallet brøt en ny og mer aktiv bureisingspolitikk igjennom nedenfra, fra kommuner og fylker der innbyggere og lokalpolitikere så at bureisinga ga arbeid og lindra nød. Særlig Arbeiderpartiet var på den tida lydhør for presset nedenfra, og kasta fra først på trettitallet kreftene inn i bureisinga.

Bureiserne fikk støtte fra staten, men de fikk ikke noe gratis. Å omdanne utmark og villmark til dyrka jord og gårdsbruk krevde ofte umenneskelig hard arbeidsinnsats. Likevel viste det seg at

ni av ti klarte det. Og bureisingspolitikken i mellomkrigstida, og særlig i trettiåra, framstår som den norske statens kanskje mest vellykka distrikts- og sysselsettingspolitiske tiltak gjennom tidene. Oppretting av 14 303 nye bruk før 1940 betyr at titusener fikk mulighet å livnære seg ved eget arbeid. Det medvirka til at Norge fikk færre fattige og slapp den urbane slummen som preget mange land i denne perioden.

De direkte utbetalingene fra statskassa ble ikke mer enn i underkant av to prosent. Men dette var ubyråkratisk hjelp til selvhjelp som fikk ringvirkninger. I de beste åra var det i stor grad bureisernes som hadde styringa, ikke politikerne eller byråkratene. Og når noen først kom i gang, så fikk jo kommunen etter hvert litt mer skatteinntekter enn før og ble i stand til å satse litt nytt på strøm, telefon, vegar osv. Samla sett satte bureisinga i gang prosesser nednfra som gjorde at landet ble bedre for arbeidsfolk.

Noter

- ¹ Side 13 i Berge Furre: Norsk historie 1905-40. Oslo 1972.
- ² Side 23 i Olav Randen: Brøyte seg rydning. Bureisingstid og bureisarliv. Boksmia 2002. (Randen 2002).
- ³ Side 26 i Randen 2002.
- ⁴ Side 33 i Randen 2002.
- ⁵ Side 53 i Randen 2002.
- ⁶ Brev 23. desember 1909. Gjengitt etter side 59 i Randen 2002.
- ⁷ Brev datert 21. april 1913. Gjengitt etter side 58 i Randen 2002.
- ⁸ Side 40 i Randen 2002.
- ⁹ Side 52 i Tidsskriftet Ny Jord 1914. Gjengitt etter side 54 i Randen 2002.
- ¹⁰ Side 104 ff i Tidsskriftet Ny Jord 1918. Gjengitt etter side 51 i Randen 2002.
- ¹¹ Side 5 i Aksel Tveitnes: Den organiserte bureising i Norge. Særtrykk av Jord og Myr ca. 1985. Her gjengitt etter Randen 2002, side 66/67.
- ¹² Side 82 i Randen 2002.
- ¹³ Side 63 i Randen 2002.
- ¹⁴ Side 68 i Randen 2002.
- ¹⁵ Stortingsforhandlinger 1928, 7a, side 22. Randen 2002, side 88.
- ¹⁶ Randen 2002, side 87.
- ¹⁷ Randen 2002, side 100.
- ¹⁸ Randen 2002, side 101.
- ¹⁹ Regjeringa foreslo for 2005 vegbevilgninger med 13,1 milliarder kroner.
- ²⁰ Eystein Gjelsvik i Norsk Allkunnebok, bind 2, spalte 642.
- ²¹ Gjengitt etter Randen 2002, side 100.

DEL IV

Skal neste generasjon
ha en velferdsstat,
må mange ta ansvar
og starte en ny
snuoperasjon
nedenfra – NÅ!

En ny snuoperasjon – NÅ!

Akkurat nå – våren 2005 – har de som styrer Norge igjen skrudd opp tempoet for å få til et avgjørende stortingsvedtak før folket kan uttale seg i valg. Kommersiell forsikring skal avløse folketryg-
das solidariske omfordeling. Kjell Magne Bondevik (Krf), Erna Solberg (H), Jens Stoltenberg (A) og Carl I. Hagen (Frp) har be-
stemt seg. Lars Sponheim (V) og Åslaug Haga (Sp) er med. Enda en
av velferdsstatens bærebjelker skal knekkes.

Men nå møter de motstand. Lørdag 16. april møttes tillitsvalgte fra 28 av LOs lokalavdelinger over hele landet for å samordne for-
svarskamp. Det var andre gang at et møte av denne typen blir av-
holdt. Et enstemmig vedtak oppfordra til generalstreik 24. mai, to
dager før det avgjørende møtet i Stortinget er planlagt.

For snart 80 år sia førte et massivt og økende trykk nedenfra
til at statens økonomiske politikk ble snudd på *ett* område. Fordi
Stortinget endelig åpnet pengesekken for å støtte det bureisingsar-
beidet som Ny Jord alt hadde starta, fikk titusener småårsfolk mu-
lighet til å skaffe seg utkomme ved eget arbeid. Det var ikke mange
som trodde at noe sånt var mulig da *Selskapet til Emigrasjonens
Indskrænkning* ble oppretta i 1908. Bureisingspolitikken på 30-
tallet kunne ikke ha blitt noe av uten en stortingsvedtatt penge-
strøm fra statskassa og til den enkelte bureiseren. Men husk at
stortingsvedtaka ikke kom på plass før presset nedenfra var blitt
sterkt nok.

De siste 25 åra har vi sett en *allmenn* omsnuing av statens øko-
nomiske politikk. Trykket ovenfra har forma Stortingets vedtak og
skapt en nesten altomfattende snuoperasjon til fordel for de rikeste
i Norge - og for utenlandsk kapital.

To av de store etappene var delprivatiseringa av Statoil og sy-
kehusreformen i 2001. Helseminister Tore Tønne (A) forsikra like
før gjennomføringa av reformen at «målet er å få mer helse ut av
hver krone, slik at det norske helsevesenet kan plassere seg i topp-
sjiktet.»¹ Det hørets ut som om statsråden ikke visste at en rapport
fra Verdens helseorganisasjon (WHO) allerede hadde slått fast at
Norge hadde det tredje beste helsevesenet blant WHO's 191 med-

!
Lokalavdelinger
i LO samordner
forsvarkamp

lemsland. Men resultatet ble en ny pengestrøm fra staten og til nyrrike gründere. Var det i det hele tatt noen som forestilte seg at vedtaket på Arbeiderpartiets landsmøte i 2000 skulle åpne for at to leger og en forretningsmann innen tre år var gått skulle få dele et skattefritt utbytte på over 28 millioner kroner?²

Dette eksemplet på forskjellen mellom det sentrale politikere sier i TV-ruta og det de virkelig gjør, er verdt å huske på når vi våren 2005 får høre Bondevik, Hagen, Stoltenberg og mange flere fortelle om de gode hensiktene de har med endringene i folketrygda.

Nedringa av velferdsstaten handler ikke om hvor mange kroner som skal brukes på helse og velferd. Poenget er å skape nye pengestrømmer fra statskassa og til private bedrifter som hungrer etter fortjeneste.

På slutten av 1920-tallet snakka Arbeiderpartiets stortingspolitikere om jordhungeren hos bygdeungdom som verken hadde jobb eller jord. I dag er det kapitalens profittthunger som får oppmerksomhet og hjelp.

I dag er det kapitalens profittthunger som får politikernes oppmerksomhet

6-timers arbeidsdag med full lønn er nødvendig, også for å stanse den økende utstøtinga av arbeidsføre folk fra et arbeidsliv som blir mer og mer brutalt. Foto: AKP

Har historia tatt slutt?

Er det mulig å starte en ny snuoperasjon? Kan vi stanse den pågående nyliberale revolusjonen som foregår rundt oss?

Kan det tenkes at flertallet etterpå kan starte bygginga av en virkelig velferdsstat der demokratiet utvides og det unødvendige byråkratiet krympes?

Noen mener det er umulig. Utviklinga, sier de. Den kan ikke snus. Sangeren Bjørn Afzelius var en av dem som aldri bøyd seg for slike påstander:

Och dom försöker lura i en, att historien har tatt slut,
så att man inte ska bekymra sej om hur det kommer att se ut.
Som om allting som har hänt förut skulle leda fram till nu
och inte vidare. Långt, långt vidare...

Men har vi tur, så tar historien inte slut på länge än
och det är vi som är legenderna för dom som kommer se'n
och chanserna idag kommer kanskje aldrig mer igjen ifall vi inte
tar dom.

La oss se på virkeligheta. Hva er mulig?

Vi trenger tiltak slik at folk ikke forbrukes i for høyt tempo.

Ett område peker seg ut: Utstøtinga fra arbeidslivet har i dag et slikt omfang at kraftig arbeidstidsforkorting er ei nødvendig forutsetning for en ny politisk kurs for Norge.

Åtte av medlemmene i Sandman-utvalget ga klar beskjed for fem år sia. Utvalget utreda det som med et tilslørende ord kalles «inkluderende arbeidsliv»:

Det må settes et sterkere fokus på **forholdene på dagens arbeidsmarked** som bidrar til at arbeidstakerne slites ut før tida. Høyt tempo, store krav til omstillingsevne, «smileykker», «trøste og bære»yrker, økende bruk av kvelds- og nattarbeid, stor grad av overtid i deler av arbeidslivet, er noen av de faktorene som påvirker helse og trivsel i negativ retning

Endrede konkurranseforhold, globalisering og internasjonalisering av økonomien kan føre til en utvikling der krav til tempo og yteevne for de som skal være i arbeid ikke vil bli mindre de nærmeste årene. **Søkelyset bør derfor settes på generelle tiltak som bidrar til at folk ikke forbrukes i et for høyt tempo.**

Det er ikke holdepunkter for at nordmenn generelt har fått dårligere helse siden begynnelsen av 90-tallet. Økning i sykefravær/ uførepensjonering kan derfor ikke skyldes endringer i befolkningens helsetilstand isolert. Det handler om helse og yteevne i forhold til de krav som arbeidslivet stiller. **Det skal fortsatt være lov til å være syk**, og være borte fra arbeid under sykdom. Sykefravær kan være en måte å forlenge den yrkesaktive perioden på.³ (Uthevninger er gjort av forf.)

Fem av de åtte var tillitsvalgte i fagbevegelsen og i funksjonshemmedes organisasjoner. Tre var oppnevnt fordi de har helsefaglig bakgrunn. Flertallet som var helt uenige med dem, var talerør for regjeringa og arbeidsgiverne. Derfor blir ikke slike tiltak gjennomført.

Resultatet er at titusener som både kan og vil arbeide, ikke får mulighet til det. De fyller ulike køer: Langtidssykmeldte, personer med uføretrygd, på attføring, arbeidsløse, sosialklienter osv.

– et krav som tida likevel må imøtekomme?

Nesten nitti år etter at 8-timers dagen ble lovfesta i 1919, er tariff-festa arbeidsdag bare en halv time kortere, 7,5 timer. Vi har riktignok fått kortere arbeidstid i form av ferie, fem dagers uke og alderspensjon. I tillegg blir livsarbeidstida forkorta ved ufrivillig deltid, arbeidsløshet og utstøting fra arbeidslivet. Men dette er, slik spesialist i arbeidsmedisin Ebba Wergeland påpeker, arbeidstidsforkorting på arbeidsmarkedets premisser, ikke på våre.⁴

Allerede i 1931 krevde LO-kongressen 6-timers dag med full lønn som et tiltak mot arbeidsløsheta. Arbeiderpartiet fremma forslaget i Stortinget to år seinere. For stortingsgruppa var det «helt naturlig at det offentlige samfunn, stat og kommune, gikk i spissen med å gjennomføre et krav som tiden allikevel må imøtekomme, og som dessuten vil løse arbeidsløshetsproblemet for en ganske stor del av befolkningen».⁵

Drøyt 50 år seinere oppretta den første Willoch-regjeringa et utvalg til å utrede arbeidstidsreformer. De vurderte også hva 6-timers dag med full lønn vil koste og så på utviklinga av produktiviteten. Litt flere ville bli nødt til å jobbe to-skift og utvalget mente en måtte holde igjen på lønnsøkningene. Men i 1987 mente utrederne at samfunnet hadde råd til 6-timers dag:

Under de forutsetninger som er nevnt foran, og med en normal økonomisk vekst i løpet av nærmeste 14-årsperiode, vil innføring av 6-timers normalarbeidsdag likevel ikke behøve å bety redusert gjennomsnittlig reallønn pr. årsverk ut fra dagens nivå.⁶

Så vi kan undres: Hvorfor har det ikke blitt noe av?

Som en vampyr ...

For å forstå både flertallet i Sandman-utvalget og arbeidsgivernes motstand mot å forkorte arbeidsdagen, kan det være nyttig å se på hvordan Karl Marx beskrev samme slags problemer på 1800-tallet. Karl Marx oppdaga at arbeidskrafta er en vare av et helt spesielt slag. Den er som andre varer på den måten at dens verdi tilsvarende mengden arbeid som trengs for å framskaffe den. Men så har den i tillegg en merkelig egenskap som skiller den fra alle andre va-

rer. Den er en verdiskapende kraft og tilfører mer verdi til produksjonen enn den sjøl forbruker.

Derfor delte Marx arbeidsdagen i to deler. Han innførte begrepet «nødvendig arbeidstid». Det er den tida arbeideren bruker for å skape verdiene som trengs for å opprettholde eget liv og egen levestandard. I dag betyr det arbeiderens livsopphold og samfunnets utgifter til nødvendige ordninger som skole og helsevesen. Sterkt forenkla kan vi si at den nødvendige arbeidstida går med til å dekke lønn, skatt og trygdeavgift.

Resten av arbeidsdagen skaper arbeideren merverdi som gir avkastning på kapitalen som er investert i bedriften. Denne merverdien skapes fordi arbeideren hver eneste dag arbeider mer enn den nødvendige arbeidstida. Hun arbeider altså mye mer enn den delen av arbeidstida hun får betalt for. På grunnlag av sine detaljerte studier av britiske arbeideres vilkår på 1800-tallet, sammenligna Marx kapitalens avhengighet av det levende arbeidet med vampyrens avhengighet av blod:

Kapitalisten har kjøpt arbeidskrafta til dens dagsverdi. Bruksverdien av den for en dag tilhører derfor ham. Han har altså tilegnet seg retten til å la arbeideren arbeide for seg i én dag. (...) Kapitalen har en eneste drivkraft, driften etter å øke sin verdi, skape merverdi, til å suge inn mest mulig merarbeid (...) Den kan som en vampyr bare holde seg i live gjennom å suge inn levende arbeid, og jo mer arbeid den suger inn, desto mer lever den.⁷

Dette kan oppnås ved å forlenge arbeidsdagen eller ved å forkorte den nødvendige arbeidstida. Marx hevdet at kapitalistens hunger etter merarbeid slår ut «i trangten til å forlenge arbeidsdagen ut over alle grenser».⁸

Er 6-timers dag realistisk i Norge?

Hvordan har så utviklinga av norsk arbeidsliv vært de siste tiåra? Sjøl om det ikke er noe nøyaktig mål, er det vanlig å se på forholdet mellom brutto nasjonalprodukt (BNP)⁹ og antall timeverk som uttrykk for produktivetsutviklinga. Når nasjonalprodukt per timeverk øker, er det – forenkla sagt – et tegn på at det skapes større merverdi enn før. Statistisk Sentralbyrå lager egne oversikter over

Hun arbeider mye mer enn den delen av arbeidsdagen hun får betalt for.

den økonomiske utviklinga i det som kalles «Fastlands-Norge». Det betyr at verdiskaping og inntekter fra olje og gass holdes utenfor. I åra fra 1970 til 2000 ble BNP per timeverk nesten fordobla i «Fastlands-Norge».¹⁰

Om vi så ser særskilt på produktivitetsutviklinga for de fjorten åra fra Willochs utredere sa at vi hadde råd til 6-timersdagen og fram til 2000, kan vi få en pekepinn om hvorvidt de hadde rett. Talla helt til høyre i tabellen nedenfor viser at produktivitetsveksten i «Fastlands-Norge» ble på 29 prosent i disse 14 åra. Det ville altså vært godt rom for å gjennomføre 6-timers dag med full lønn, dersom dette hadde vært ønsket.

Utvikling i produksjon og sysselsetting 1986-2000

		Norge				Fastlands-Norge				
	BNP	Antall syssel-satte	Utførte time-verk	BNP per syssel-satt*	BNP per time-verk*	BNP	Antall syssel-satte	Utførte time-verk	BNP per syssel-satt*	BNP per timeverk*
86	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
00	146	109	103	134	142	131	109	102	121	129

* Omfatter både lønnstakere og sjølstendig næringsdrivende
Kilde: Statistisk Sentralbyrå

Innføring av 6-timersdag med full lønn betyr at timelønna øker 20 prosent. På papiret *kan* det bety samme nedgang i produktiviteten. Men i virkeligheta er det ikke slik. All erfaring viser at arbeidstidsforkorting øker produktiviteten i den gjenværende arbeidstida. Det skyldes dels at det er de siste timene, da du er mest sliten, som blir borte. Sykefraværet går også ned..

Tid for arbeidere til å delta i politikk, samfunnsdebatt og kulturliv var et viktig argument for arbeidstidsforkorting for 100 år sia. 6-timersdagen med full lønn kan i det 21. hundreåret få samme betydning for kvinner som innføringa av 8-timersdagen hadde for mannlige arbeidere.

6-timersdag lønner seg – også for arbeidsgivere

En del bedriftseiere har funnet ut at 6-timers dagen også lønner seg for dem. W. K. Kellogg, eieren av verdens største frokostblandingsfabrikk med 1500 ansatte, i byen Battle Creek, USA var en av de første. Etter fire år med 6-timers arbeidsdag oppsummerte han

i 1935 (!) at de hadde stor nedgang både i arbeidsulykker og sykefravær:

Vi har erfart at effektiviteten og innsatsen er økt så mye (...) og kostnadene redusert så mye at vi har råd til å betale like mye for seks timer som vi tidligere gjorde for åtte.¹¹

Toyota-verkstedet i Gøteborg har liknende erfaringer etter innføring av 6-timers dag med full lønn i 2002. De gikk over til toskift og doblet nesten bemanninga ved å nyansette folk, men regnet likevel med lønnsomhet takka være forbedret service.

Tidligere var arbeidstida 7.00-17.00. Nå er første skift fra 6.00-12.30 og det andre 12.10-18.00. En reportasje fra 2004 bekrefta at både ansatte og ledelse fortsatt var fornøyd med reformen to år etter¹².

Toyotas erfaringer i Gøteborg er bakgrunnen for at Nardo Bil AS i Trondheim innførte 6-timers arbeidsdag for verkstedarbeiderne fra 14. februar 2005. I et intervju med Klassekampen forteller daglig leder Rune Wang-Henrichsen at han med den nye toskiftordninga kan ansette flere og får brukt verkstedet i tolv timer i stedet for sju og en halv.¹³

Oslo Sporveier har innført kortere arbeidsdag som ledd i bedriftas seniorpolitikk. Eldre arbeidstakere kan få redusert arbeidstid (gjennomsnittlig en time per dag) med full lønn, viss de avstår fra overtid og ekstrajobb¹⁴.

Høyrestyrte Bærum kommune har funnet ut at 6-timersdag for omsorgsarbeidere over 62 år er billigere for arbeidsgiveren enn ordninga med Avtalefesta pensjon (AFP). Arbeidsgiverandelen til AFP faller bort, og kommunen slipper utgifter som følger med nyansettelse og opplæring av ny arbeidskraft, fordi flere fortsetter i arbeid når de får tilbud om kortere arbeidstid.

I Kiruna har ansatte i hjemmetjenestene hatt 6-timers dag med full lønn siden februar 1989. Personalsekretær Kerstin Pantzare i Kiruna kommune fortalte høsten 2004 at de som har sekstimersdag har hatt lavere sykefravær hele tida enn de som arbeider i institusjonene med åttetimersdag. Og denne forskjellen blir bare større.¹⁵

6-timersdag ga bedret tjenestekvalitet i sykehjem

Tross slike erfaringer er uviljen mot 6-timersdagen fortsatt rådende hos de fleste av både private og offentlige arbeidsgivere. En kan spørre seg om det er det Marx kalte vampyrsida som dominerer dagens arbeidsgivere. Ingen norske kommuner har tatt i bruk de gode erfaringene som ble gjort under 6-timersdagsforsøket i Oslo for snart ti år sida. Fra juni 1995 til mars 1997 arbeidet 103 hjemmehjelpere, hjelpepleiere og sykepleiere 6-timersdag med full lønn i kommunehelsetjenesten i daværende Bydel Uranienborg - Majorstua. 17 av de 103 var blitt ansatt fordi arbeidstida var forkorta.

Det var et sykefraværprosjekt, og korttidsfraværet og bruk av vikarer gikk ned mens forsøket sto på. Særlig erfaringa fra sykehjemmet er verdt å trekke lærdom av.

I forsøksperioden ble turnusen lagt om fra todelt til tredelt vaktturnus. Prosjektet brukte de ansattes erfaringer. Ut fra nøyaktig kartlegging ble personaltettheta økt når behovet for pleie, hjelp og omsorg var størst, det vil si om morgenen og på formiddagen, rundt kveldsmåltidet og seinere på kvelden med behov for hjelp til å komme i seng. Tjenesten ble mer individorientert.

Økt fritid for personalet ga mer overskudd og arbeidsglede. Meninga med jobben ble sterkt fokusert i turnusplanlegginga. Pasienter, pårørende, ansatte og leder ga uttrykk for at tjenestekvaliteten ble bedre. Det ble spesielt framheva at pasientenes psykososiale behov ble tilfredsstillende møtt.

Bedre arbeidsmiljø og mer fornøyde arbeidstakere

Det ble mindre stress og press. De ansatte følte opplagthet og glede, mening i arbeidet og større tilfredshet ved opplevelsen av å ha bedre tid til pasienter og brukere. En hjelpepleier oppsummerte slik:

Aldri hadde jeg trodd at en time fra eller til skulle bety så mye for humør og arbeidsglede. Jeg har alltid drømt om lang ferie, og har inntil i fjor tenkt at det måtte være bedre å få lengre ferie enn forkortet daglig arbeidstid. Men der tok jeg feil.¹⁶

Oslo-forsøket varte i 22 måneder. Trass i den korte tida høsta en mange positive erfaringer. Det er verdt å merke seg at de ansatte hele tida var med og diskuterte hvordan en skulle løse vaktsyste-

mer og annet til beste for pasientene. Ingen kjenner i dag de positive ringvirkningene en 6-timersdag i pleie- og omsorgssektoren vil føre med seg på lengre sikt. Det er likevel ikke vanskelig å anta at en vil få bedre tjenestetilbud, mer stabil arbeidskraft og høyere livskvalitet for brukere og ansatte. Det er verdt å prøve ut. I løpet av våren 2005 behandler Oslo bystyre et forslag fra RV om å innføre 6-timersdag med full lønnskompensasjon ved de kommunale sykehjemmene.

74 år etter at LO-kongressen første gang krevde 6-timers dag med full lønn, er tida overmoden. 6-timersdag er også det mest effektive tiltaket for å forhindre at folk forbrukes i et for høyt tempo. Uten ei slik arbeidstidsforkorting vil arbeidslivets utstøting av arbeidsføre bare øke.

Hva skjer viss noen sektorer blir «tatt ut av markedet» igjen?

La oss se på hva som skjer viss vi fjerner *markedsstyringa* på noen av områdene der den helt eller delvis er innført. Er det gjennomførbart? Blir samfunnet påført alvorlig skade?

Markedsstyring er det motsatte av velferdsstat. Oslo-gruppen som argumenterte for dette i 1981 sa at «en rekke tjenester har et så sterkt individuelt preg, at de burde kunne selges på forholdsvis regulær måte. Det gjelder for eksempel visse former for helse- og sosialtjenester, til dels også undervisningstjenestene og kultur- og underholdningstjenestene.» Gruppen mente at «prising vil vise hvor stort behovet for slike tjenester i realiteten er.»¹⁷ Behovene hos de som ikke har penger til å betale prisen, regnes da ikke med. I dag er dette i stor grad gjennomført.

Internett og datasystem gjør at det i dag er lettere å styre etter befolkningas behov enn da velferdsstaten ble bygd på 1960- og 1970-tallet. Det er enkelt å holde oversikt både over behovene og de ressursene samfunnet har. Det er også enklere å organisere demokratisk deltaking slik at de det gjelder, får si fra hva som skal gjøres først og sist. Det som mangler, er politisk vilje til å bruke teknologien til folks beste.

Men det samme arbeidet skal jo gjøres, sjøl om markedsstyringa fjernes. Trolig vil arbeidsoppgavene også øke når folks behov blir tatt på alvor, for eksempel innen eldreomsorgen. Sykehjem og omsorgsboliger skal fortsatt bygges og bemannes. Barnehageassistenter og førskolelærere skal ta seg av unger i førskolealder. I sykehusa er det fortsatt bruk for både svært spesialiserte operasjoner og enkle inngrep som utføres på skiftestua. Profesjonell pleie og omsorg er fortsatt like viktig.

Men det *er* noe som blir borte sammen med markedsstyringa: Det fordyrende, private mellomleddet forsvinner mellom dem som utfører arbeidet og den staten eller kommunen som betaler regninga. Sammen med bestiller-utfører-modellen kan et stort skrive-reg-

ninger-byråkrati fjernes. Ansatte kan flyttes fra unyttig papir- og pengeflytting og over til arbeid som er nødvendig og nyttig.

Tungrodd byråkrati vil trolig oppstå på nytt og på nytt. Vi har så flust med erfarne ordførere, andre heltidspolitikere, rådmenn og konsulentfirma som syns den slags er like uunnværlig som de sjøl er. Medisinen mot dette er ikke flere utredninger, men mer folkelig innsynsrett, mer demokratisk innflytelse nedenfra.

La oss se hva det betyr å ta noen sektorer «ut av markedet» i de nærmeste åra.

Viss bedriftsøkonomi ikke lenger styrer sykehusa ...

Da må loven om markedsstyrte sykehus fra 2001 erstattes av en ny sykehuslov. Denne lova må avskaffe selve foretaksmodellen og gjøre sykehusene til forvaltningsbedrifter som er underlagt folkevalgt styring på fylkesnivå. Loven må også forplikte staten til å dekke utgiftene for å yte de sykehustjenestene det er mest bruk for. **Den gyldne timen** er et kjernebegrep i akuttmedisinen. Utsiktene til et godt resultat er mye større viss pasienten kommer på sykehus innen en time etter at akutt alvorlig sykdom eller skade oppstår. Loven må fastslå at velfungerende lokalsykehus med både indremedisinsk og kirurgisk akuttberedskap er en forutsetning for at behandling av sykdom skal være en rettighet over hele landet.

Da vil trolig de fleste av de kommersielle småsykehusa bli borte, mens lokalsykehusa med akuttberedskap er trygge. Det kan bli færre sykehusbyråkrater fordi sykehusa ikke lenger trenger ansatte til å sende regninger internt og til å administrere «markedet.» Lønnsutjevning i sykehusa blir mulig. Skyhøye direktørlønninger og fallskjermavtaler for uegna ledere kan avvikles. Ett eksempel er direktøren i Helse Sør som hadde avtale om å beholde årslønna på 1,4 millioner i fire år viss han slutta ved fylte 58 år. Fra 62 år sa avtalen at pensjonen skulle være 942 000 kroner.

Da vil sykehusa trenge flere ansatte til å drive behandling og sykepleie. Kombineres dette med overgang til 6-timers arbeidsdag, vil yrkesdeltakinga øke blant hjelpepleiere og sykepleiere. Sykefraværet blir lavere.

For at en slik ny sykehusreform skal virke må underordna an-

Den gyldne timen er et kjernebegrep i akuttmedisinen

satte få mye større innflytelse på organiseringa av arbeidet enn de har i dag. Og sykehusa blir ikke billigere. Det trengs fortsatt flere helsemilliarder over statsbudsjettet.

Viss vasskrafta igjen behandles som befolkningas felleseie ...

Da må ei ny energilov erstatte den nyliberale fra 1990. Den nye må fastslå at vasskrafta er befolkningas felles eiendom. Forvaltninga av den skal ikke gi privat fortjeneste. Et nøkternt forbruk av husholdningsstrøm til oppvarming, klesvask og matlaging skal være billig. Den kraftkrevende industrien må ved lov sikres rimelige, langsiktige kontrakter. Samtidig må loven ha framtidsretta regler som presser fram energiøkonomisering i industrien og fastsetter høyere priser for luksusprega privatforbruk, som snøsmelting i private villaveger og oppvarming av private svømmebasseng. Loven må forby kommunene å drive med usosial skatteinnkreving over strømregninga, slik for eksempel Oslo gjør i dag når kommunen tar utbytte fra kraftverk og nettselskap. Hjemfallsretten må opprettholdes, slik at verken kraftverk eller overføringsnett kan selges ut av landet. Det som er på utenlandske hender, slik som Fortum Distribution AS (tidligere Østfold Energinett AS), må nasjonaliseres enten ved frivillig tilbakesalg eller ved lovvedtak.

Kostnadene ved å produsere strøm i norske fossefall og vedlikeholde ledningsnett påvirkes ikke mye av hvem som eier kraftselskapa. Men for å spare naturen bør loven pålegge eierne å redusere energitapet i turbiner og overføringsnett etter hvert som ny teknologi gjør dette mulig.

Slike endringer betyr ingen samfunnsmessige tap. Men noen tapere blir det. På grunn av energiloven fra 1990 har nye aksjeselskaper grodd opp som sopp etter regnvær i bransjen *Distribusjon og handel med elektrisitet*. Noen er svært lønnsomme – for eierne. I Bergensfirmaet HWH Energimegling AS, der innskutt aksjekapital er 150 000 kroner, tok aksjonærene i 2001 ut et skattefritt utbytte på 3,2 millioner kroner. Ettersom omsetninga var 10,6 millioner, betyr det at mer enn hver fjerde krone som strømkundene betalte,

gikk rett i aksjonærenes lommer. Det er ikke noe tap om vi mister slike fordyrende mellomledd mellom kraftverket og strømkunden.

Flere offentlig eide kraftselskaper opptrer i dag akkurat som markedsstyrte foretak. Ett av dem er Hafslund-konsernet der Oslo kommune eier 51 prosent. Datterselskapet Hafslund Nett AS eier bl.a. strømfordelingsnettet i Oslo. For å få kommunal kontroll med strømmettet må Hafslundkonsernet deles. Oslo må overta sin del av Hafslund Nett AS, mens andre kommuner overtar sine deler.

Viss jernbane, post og annen samfunnsmessig infrastruktur ikke skal være butikk ...

Da må Posten, NSB og telesektoren forandres. «Uten kommunale tjenester og offentlig infrastruktur blir det umulig å opprettholde bosetting og og næringsvirksomhet i store deler av landet,» sier Bondelagets generalsekretær Harald Milli og Fagforbundets leder Jan Davidsen i et innlegg i Aftenposten. Når de samtidig ber om brudd med «*de seneste tiårs nyliberale moter*», argumenterer de for mye større endringer enn Davidsen får med seg resten av sentralstyret i Arbeiderpartiet på.¹⁸

Posten Norge AS, med sine 30 datterselskaper i Norden, er fortsatt statseid. Omdanninga har ikke kommet langt. Det er fortsatt en handterlig oppgave å avvikle AS-et og omgjøre det til ei statlig forvaltningsbedrift med formål å sikre god postlevering til like pri-

Parolen fra Youngstorget krever at regjeringa ikke bare i ord, men også i praktisk handling tar et brudd med det Jan Davidsen og Harald Milli har kalt «*de seneste tiårs nyliberale moter*».

Foto: AKP

ser over hele landet. Dette vil øke driftsutgiftene. Gjenåpning av en ny type post- og servicekontor som kombineres med andre offentlige institusjoner vil bli noe helt annet enn dagens posthandel hos Rimi eller Rema. Forbedring av servicen vil koste. Det trengs flere ansatte, sjøl om en både bruker ny teknologi og beholder det som har vist seg å være fornuftige effektiviseringstiltak. Det blir slutt på årlig overskudd på over 400 millioner som selskapet hadde i 2003, det første driftsåret som AS.

Endringer som bedrer servicen, snur ikke den teknologiske utviklinga. «Gammeldags» brevpost får mindre omfang. Men særlig når alle slags masseutsendelser i byområda utgjør økende del av virksomheten, er det nødvendig at en ny postlov utestenger de utenlandske selskapene som nå ligger klar til å kjøpe seg inn i Norge for å skumme fløten av postmarkedet. Det må bli forbudt å ta på seg postombæring og posttransport i og mellom de byene der dette gir god lønnsomhet, uten å ta ansvar for landsdekkende postdistribusjon med enhetlige priser for hele landet.

Slike lovendringer gir bedre postservice og flere arbeidsplasser. Men en av statsbudsjettets poster for aksjeutbytte blir stående tom.

Da må stortingsvedtaket om privatisering av driftsoppgavene i Jernbaneverket omgjøres. Nedbemanninga må stoppes straks. Så må NSB gjenopprettes som ei moderne forvaltningsbedrift som skal ha eierskap og ansvar for både jernbaneskinnene og togdrifta. Det betyr enklere administrasjon og mindre byråkrati når omorganiseringssperioden er tilbaketrukket. Det blir mye vanskeligere å gjøre dette viss 1000 stillinger er fjerna fra Jernbaneverket og de første jernbanestrekningene er lagt ut på anbud.

Da må anbudet på Gjøvikbanen stoppes. Det er på tide å si at nok er nok. Anbudskonkurransen må annulleres. Den erstatninga staten da eventuelt må betale, er en nødvendig pris for å stanse parteringa av jernbanen før det er for seint.

Da må ei ny yrkestrafikklov gjøre slutt på anbud i kollektivtrafikken. Staten må nasjonalisere Connex Norge AS og andre utenlandske selskap som allerede har fått en fot innenfor i norsk kollektivtrafikk.

Slike endringer gir tryggere arbeidsvilkår i kollektivtrafikken.

Trafikantene får bedre service og sikkerhet. Kostnadene vil trolig øke noe.

Den nyliberale omdanninga av tidligere samfunnsbedrifter har kommet lengst innenfor telesektoren. Det er ingen rask og enkel operasjon å omgjøre Telenor-konsernet med sine drøyt 200 datterselskaper til ei forvaltningsbedrift med formål å dekke innelands behov for teletjenester. Det krever bl.a. avvikling av den imperialistiske jakta på markedsandeler som Telenor driver i tredjeverdenland som Bangladesh.

Men Stortinget kan fortsatt bestemme at staten skal bygge ut ett bredbånd-nett som dekker hele landet. Tilgang til bredbåndnettet skal være en rettighet, på samme måte som tilgang til det elektriske strømmettet da strømmen ble bygd ut. Slik teknologien og statsøkonomien er i dag, bør tilgang til nettet være gratis for private brukere. Betaling for bruken må settes så lavt at det ikke er mulig å hente ut fortjeneste fra drifta av nettet.

Det går også an å bestemme at det skal være ett samfunnseid system med bakkestasjoner for mobiltelefon i Norge. Når Telenor og Netcom bygger ut parallelle nett med bakkestasjoner, er det like god samfunnsøkonomi som om NSB og for eksempel Connex bygde hvert sitt nye jernbanespor for høyhastighetsbane mellom Bergen og Oslo. Ett mobilnett i stedet for to, betyr at samla nettutgifter blir lavere.

Viss de kommersielle selskapa blir stengt ute fra skolen...

Da må en del skoleinvestorer legge ned AS-ene sine og bokføre tap. Utdanningsdirektoratet hadde i midten av april 430 friskolesøknader til behandling. Men til nå er det mest forberedelse av markedsstyring som er gjennomført i skolen. Det er derfor fortsatt mulig å stanse John Bauer AS og andre kommersielle selskap som er på veg ut av startgropa. Om de kommer i gang, er det mulig å gi dem et kortvarig liv.

Pengene følger eleven-systemet, som er en tilpassa versjon av Milton Friedmans skolesjekk-idé fra 1955, er ett av eksempla på ordninger som må avvikles.

I dag er verken grunnskole med SFO eller videregående skole

gratis. Foreldre og elever opplever at det er stadig mer de må betale privat. Det er ikke nok å lovfeste gratis skole. Stortinget må også hvert år bevilge penger til til å oppfylle elevenes rettigheter etter opplæringslova.

Den nyliberale omdanninga av skolen er kommet såpass kort at det fortsatt er enkelt å snu. De eneste som taper på det, er de som planlegger å tjene penger på privatisert utdanning.

Viss folketrygda ikke blir erstatta av kommersiell forsikring...

Da får de største kapitalistene et betydelig tilbakeslag. Men å opprettholde folketrygda med samme solidariske fordelingsprinsipp som i dag krever ikke store skatteøkninger. Ordninga med at de årlige pensjonsutbetalingene dekkes over skatteseddelen, på samme måte som skolegang for unger og drift av sykehus, er både det sikreste og det som er billigst å administrere. Dette er påvist bl.a. av Los samfunnsavdeling.

Poenget med pensjonsreformen er ikke å bruke færre milliarder på pensjon. Det nye er at en økende andel av milliardene i framtida skal innbetales til forsikringsselskapene. Slik at Storebrand, If og Gjensidige Nor kan investere dine pensjonsinnbetalinger og ta ut fortjeneste til aksjonærene.

Beholder vi folketrygda som den er, er det bare forsikringsselskapene og deres eiere som taper på det.

Vil ei slik vingeklipping av markedet skade samfunnet?

For oss som trenger en skole som er tilpassa de ulike forutsetningene ungene våre har, og som trenger et godt helsevesen der vi bor, vil de beskrevne brudda med nyliberal politikk gjøre livet litt bedre.

De fleste ansatte kan få tryggere og mindre helseskadelige arbeidsforhold. For underordna ansatte i private firma som blir borte, som Klinikk Stokkan AS eller HWH Energimegling AS, vil det neppe være vanskelig å få ny og tryggere jobb i offentlig virksomhet. For eierne og høytlønte ledere i slike firma blir det derimot nedtur. «Fløteskummerne» i de kommersielle småsykehusa kan bli henvist til å klare seg med ei vanlig, høy legelønn.¹ Viss Posten og

annen samfunnsmessig infrastruktur gjenopprettes og forblir statlig felleseie, blir det bedre grunnlag for bosetting i hele landet. Da blir boligkøene litt kortere i byene.

Unødvendig byråkrati kan avvikles, især viss ansatte og brukere får økt innsyn. Men verken skole eller helsevesen blir billigere. Vi må regne med å bruke mer av verdiskapinga til god opplæring og til å ta vare på folks helse. Det må til viss vi først skal stanse den nyliberale nedringa av den gamle velferdsstaten og etterpå bygge opp noe som er nytt, bedre og framtidsretta.

Med slike endringer kan vi sammen skape et bedre og solidarisk samfunn.

Noter

¹ Helseminister Tønne 11. oktober 2001 under framlegginga av statsbudsjettet for 2002. Her sitert etter gjengivelse i Tidskrift for den norske lægeförening.

² Mer om dette på sidene 102-104.

³ Fra pkt. 10.1.8 i innstillinga fra Sandman-utvalget (NOU 2000:27 Sykefravær og uførepensjonering Et inkluderende arbeidsliv.) Mindretallet besto av Einfrid Halvorsen (FFO), fylkeslege Liv Haugen, Finn Berge Haaland (YS), Grete Johansen (AF), Rita Lekang (LO), Gladys Sanchez, (Samarbeidsforum for funksjonshemmedes organisasjoner), Dr. med Johanne Sundby og veterinær Kristin Sørheim.

⁴ Ebba Wergeland: Tretten timers dag – eller seks?, side 28 i Rødt! Nr. 1/2005.

⁵ Stortingsdokument fra 1933. Folkvord: Livet bak murene. Oslo 1997.

⁶ NOU 1987:9A Arbeidstidsreformer, s.14-16.

⁷ Side 71 i Karl Marx: Kapitalen 1. bok, del 2, kapittel 8, Forlaget Oktober 1983.

⁸ Samme kilde side 76.

⁹ Mer om BNP-begrepet på side 21.

¹⁰ Statistisk Sentralbyrås tall sier at Fastlands-Norges BNP per timeverk i 2000 var 195 prosent av BNP per timeverk i 1970.

¹¹ Uttalelse fra W.K. Kellogg 7. november 1935. Sitert etter Rødt! nr. 1/2005.

¹² Proletaren 52, 2004.

¹³ Reportasje i Klassekampen. Også trykt i Magasinet nr. 2/2005, side 16/17.

¹⁴ Hagen T. De gamle er eldst! Evaluering av Seniorordningen i AS Oslo Sporveier. Transportøkonomisk Institutt, Oslo 2003.

¹⁵ Intervju i Klassekampen 18. september 2004

¹⁶ 6-timersdag - Forsøket i Oslo kommune - En kortrapport fra fagforeningenes representanter i den rådgivende gruppa for forsøket. Utgitt i april 2000.

¹⁷ Oslo-gruppens rapport, side 83.

¹⁸ I artikkelen Vekst og fordeling i Aftenpostens morgengnummer 6. april 2005.

Hva bør en ny snuoperasjon inneholde?

De som vil tape på at den nyliberale revolusjonen stanses, er ikke så mange. Men de er mektige. Noen av dem vil tape fortjenestemuligheter, mens andre vil miste prestisje. La oss se på fem slags hindringer og hvordan en ny snuoperasjon kan være.

De «heldige» legene og investorene som har oppretta nye privatsykehus, har en del å tape¹. De har råd til å organisere pressgrupper og mediekampanjer. Tilsvarende er det med de utenlandskeidde selskapa som er oppretta for å overta deler av kollektivtrafikk, strømproduksjon og strømhandel. De sitter ikke stille og ser på at de mister tilgangen til nye sektorer som nylig er blitt åpna for fortjenestestyrtd virksomhet.

Det er dessuten lett å undervurdere det tallrike sjiktet av direktører og styreledere i markedsstyrte foretak som enda er eid av stat og kommuner. Mange av dem har skyhøye lønninger, fallskjermer og andre goder å forsvare. De har ordre om å opptre som om de leder privateide kommersielle selskap.

De har mye å tape viss kampen for å gjenreise velferdsstaten vinner fram, sjøl om ingen andre er på samme nivå som direktør Thorleif Enger. Han leder Norsk Hydros datterselskap Yara International ASA. Før var dette landbruksdivisjonen i Norsk Hydro der staten fortsatt eier drøyt 42 prosent av aksjene.

I 2004 mottok Thorleif Enger lønn og bonuser fra Yara på til sammen 15 040 000 kroner². Samtidig er han styreleder i Telenor ASA, der staten fortsatt eier 54 prosent av aksjene.

Mange i dette direktørsjiktet, blant de de nyrike bedriftseierne og andre langt større kapitalister, vil gjøre felles sak for å forsvare og utvide egne fortjenestemuligheter.

Prestisjenederlag for den politiske eliten

I Stortinget har det siden 1980-tallet vært svært brei og til dels full enighet om viktige etapper i den nyliberale revolusjonen. Etter at staten hadde brutt med den tidligere politikken for å sikre folk ar-

beid (se figur på side 40), slutta alle de nåværende stortingsparti-ene opp om det som ble kalt «arbeidslinja» på 1990-tallet, og som betydde at færre fikk trygd. De stemte i 1994 for å godta WTO-avtalen, med de skjebnesvangre følgene det har fått, og var i 2002 enige om å gjøre om Posten og NSB til aksjeselskaper. Å innrømme at dette var feil politikk, er ikke lett.

Noen eksempler kan bare antyde gapet mellom folkemeininga og eliten i Stortinget:

- Fram til et drøyt halvår før stortingsvalget 2005 var ledelsen i alle stortingspartia enige om hovedtrekkene i Pensjonskommisjonens innstilling. Da klarte landsstyreflertallet i SV å snu partiledelsens JA til trygdekutt til et NEI til trygdekutt nå.
- Et enstemmig Storting sa i 2003 ja til Kristin Clemets nasjonale prøver. Etter at elevenes protestaksjoner for andre år på rad har fått stort omfang, har SV snudd litt og foreslått en prøvestans.
- Et enstemmig Storting godkjente i juni 2004 innstramming i sykelønsreglene, som for øvrig også ble støtta av NHO og ledelsen i LO. Her har ikke brei motstand blitt organisert. Og dermed heller ingen motforslag i Stortinget.

SVs bevegelse i to av disse sakene viser at aksjoner fra grunnplanet nytter. Men når det skulle så store protestaksjoner til for å få det venstresosialistiske opposisjonspartiet til å bryte litt med den nyli-

det internasjonale samfunnet kan garantere norm

DAGENS KOMMENTAR side 2

22 54 24 50 23 37 92 10 64 83 12 00

Ap kritiserer regjeringens privatisering:

Solgte dobbelt så mye som Bondevik

■ Da Ap-leder Jens Stoltenberg var statsminister, solgte hans regjering dobbelt så mye offentlig eiendom som Bondevik – på halvparten av tiden.

■ KrFs nestleder Knut Arild Hareide mener at Stoltenberg bør dempe seg litt når han fillerister Bondevik II-regjeringen for å «selge halve Norge».

Side 4-5

Debut

Selv om Jens Stoltenberg bare var statsminister i 19 måneder, blir han i Dagsavisen konfrontert med at Ap i regjeringssposisjon satte Norges-rekord i privatisering.

Faksimile fra Dagsavisen 1. juli 2004

berale hovedstrømmen, gir det en pekepinn om at det trengs breie og vedvarende aksjoner for å stanse flertallet i Stortinget.

Umulig er det likevel ikke å få flere parti til å snu, viss presset nedenfra er kraftig og bare vokser etter som tida går. I Trondheim førte årelangt arbeid fra fagforeningene til ei politisk kursendring etter valget i 2003. Derfor vedtok bystyret 26. august 2004 bl.a. å omgjøre Trondheim byggservice KF til en vanlig kommunal resultatenheter. Det nye flertallet besto av Ap, SV, RV, Sp, De Grønne og Pensjonistpartiet. Vedtaket stansa en utskillings- og privatiseringsprosess som var i gang. Nå er 300 renholdere, vaktmestre og andre ansatte sikra lønn etter kommunal tariffavtale og vanlige pensjonsrettigheter. Uten snu-vedtaket fra bystyret, ville virksomheta blitt konkurranseutsatt i 2005. De som trenger tjenestene fra Trondheim byggservice, slipper oppsplitting og usikkerhet. Bystyret vedtok også å rekommunalisere to sykehjem som var drevet av Norlandia fram til 31. desember 2004. Uten fagforeningsmobiliseringa hadde disse snu-vedtaka aldri blitt noe av.

Flernasjonale selskap kan bli stengt ute fra «markedet» i Norge

Veolia-konsernet er ett av de store multinasjonale konserna. Konsernet skifta navn i mai 2003 etter en økonomisk nedtur og etter at det gamle navnet (Vivendi) ble knytta til flere store korrupsjonssaker. Veolia er blant dem som har drevet intens og vellykket pressgruppevirksomhet for å endre reglene i WTO, GATS og i EU slik de ønsker.

Veolia driver nå kollektivtrafikk i fem fylker. Den siste erobringa er oppkjøp av det lille private selskapet som driver den tradisjonsrike Gråkallbanen i Trondheim. Et annet Veolia-selskap, Norsk Gjenvinning AS, samler inn husholdningsavfall fra 27 % av Norges befolkning.³ Konsernet er på veg inn i vannforsyninga i Oslo. Den som vil stanse bruken av anbud i norsk kollektivtrafikk eller hindre at drift av kommunale vannverk blir privatbissnis, må altså være forberedt på å slåss mot det verdensomspennende Veoliakonsernet som har det stortingsvedtatte WTO-regelverket på si side.

Norge er bundet av internasjonale avtaler som Stortinget har vedtatt

Viss aksjonene mot nasjonale prøver, mot kommersielle privatskoler og annen nyliberal politikk øker, vil vi nok få høre at Norge må respektere internasjonale avtaler. Uten respekt for inngåtte avtaler blir det jo ufred i verden. De viktigste er EØS- og WTO-avtalene. Som det er beskrevet i denne boka, ble begge vedtatt uten at befolkninga fikk uttale seg i valg, og begge får hele tida nytt innhold.⁴

EØS-avtalen kan sies opp. Da vil trolig Norge i stedet inngå en handelsavtale med EU. Sveits gjorde det allerede i 1993 etter at ei folkeavstemning avviste EØS-avtalen. EU-kommisjonen la for et år sia fram et forslag til tjenestedirektiv som, viss det blir vedtatt av EU i 2006, vil gripe inn i det meste av tjenesteytende virksomhet i Norge. Det *kan* også komme til å bety forbud mot å stanse eller snu markedsutsetting som er i gang. Reglene i WTO og den tilhørende GATS-avtalen sier at viss et land vil ta en sektor «ut av markedet», så er landet forpliktet til samtidig å åpne en annen og like stor offentlig sektor for private firma.

Disse avtalene binder ei norsk regjering til å føre nyliberal politikk, viss den ikke våger å snakke EU og WTO midt i mot. Om Ap, Sp og SV danner regjering etter valget, vil den bestå av en nykommer og to partier (Ap og Sp) som er vant med å regjere innenfor ramma av EØS og WTO. Og SVs ledelse er villig til å sitte i ei regjering som følger EØS-avtalen uten å kreve at den sies opp i neste stortingsperiode.

Da er det press og aksjoner nedenfra som står igjen. Erfaring fra utlandet viser at WTO-, GATS- og EØS-reglene *kan* brytes, men de som rammes må gjøre det sjøl. Presset nedenfra mot regjeringa må bli hardere enn presset regjeringa føler innenfra og ovenfra.

I august 2002 erklærte den egyptiske statsministeren at vann og avløp, veger, bru, skoler, sykehus, elektrisitetsnettverk, jernbaner og offentlig transport skulle forbli offentlig eiendom for å beskytte folk med lave inntekter. I Trinidad mista engelske **Severn Trent Water International** eiendomsretten til vannverket i april 1999. Vannforsyninga ble tilbakeført til offentlig kontroll⁵. I India ble

energiselskapet Enron utvist fra delstaten Maharashtra på grunn av selskapets negative sosiale og miljømessige virkning på lokalsamfunna. I byen Cali i Colombia har ei brei folkelig bevegelse engasjert seg mot regjeringas planer om privatisering av telekommunikasjon, energi og vann. De har henta inspirasjon fra de omfattende masseaksjonene som i januar 2002 stoppa et annet liberaliseringsprosjekt i Colombia. Uruguay har vedtatt lovforbud mot privat vannforsyning. Og 7. september 2004 vedtok også Nederland en lov som forbyr å privatisere levering av drikkevann til private husholdninger. I Frankrike har flere hundre kommunestyre erklært seg som GATS-frie soner.

Når folk i andre deler av verden lykkes med å presse både kommunestyre og regjeringer til å gå på tvers av den nyliberale trenden, hvorfor skal det da være umulig i Norge?

En aggressiv kapitalisme som er godt samordna

Robert Reich, som var arbeidsminister i USA og rådgiver for presidentene Ford, Carter og Clinton, ga i 1992 ut boka *Nasjonenes rolle*, med undertitelen «Forberedelser til neste århundres kapitalisme.» Han beskrev nokså åpent hvordan USAs ledelse organiserte arbeidet med å forandre og erobre verden. Han mente at USA fram til da hadde oppnådd mer med pengemakt enn med militærmakt:

Gjennom Verdensbanken, kontrollert av USA, kunne utviklingshjelp bli dirigert nettopp dit hvor USAs storselskaper så de største mulighetene. (...) Størrelsen og det teknologiske forspranget til USAs storselskaper utvidet den amerikanske kapitalismens makt langt mer effektivt enn hva forsvarsdepartementet eller CIA kunne få til.⁶

Det handler om politikeres vilje til å bruke både økonomisk og militær makt. De vil videreføre den verdensomfattende redningsaksjonen for kapitalens fortjenestemuligheter som ble utvikla av Milton Friedman og de andre Chicago Boys allerede på 1960-tallet.

Norge er i dag blitt ei mellomstor imperialistmakt som sjøl beriker seg på andre folks arbeid og naturressurser. Mange norske storselskaper tjener grovt på de verdensomfattende nyliberale spillereglene. De bruker den norske regjeringa til å fremme krav på deres

vegne i WTO- og GATS-forhandlingene for å skaffe seg tilgang til markeder og naturressurser i Sør-Afrika, i Bangladesh osv.

De som er berørt av disse fem årsaksforholda, vil av naturlige grunner forsvare den nyliberale revolusjonen. Ja, noen av dem vil vel se på folkelig forsvar av folketrygda og velferdsstaten som den reneste kontrarevolusjon.

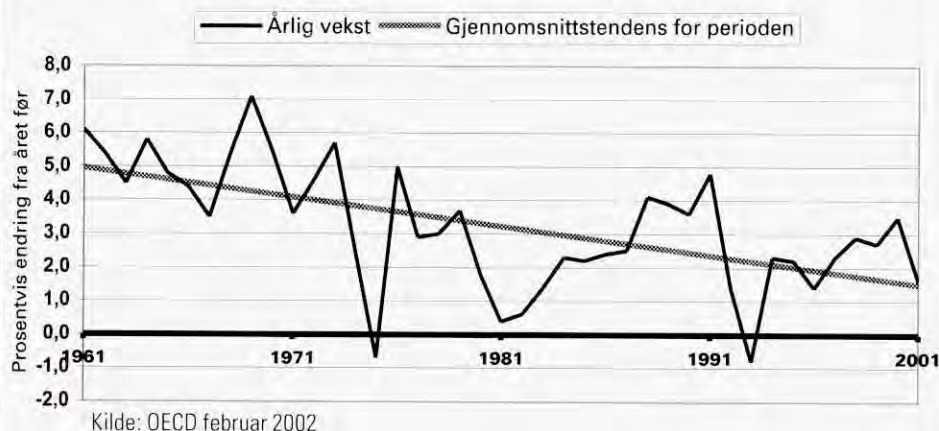
Vi må forstå det som skjer rundt oss – og si det høyt.

Den nordiske samfunnsforma med såkalt blandingsøkonomi er under avvikling. Rundt oss foregår det et omfattende ran der felleseiendom omgjøres til privateiendom. Velferdsrettigheter omgjøres til handelsvare. Skole, sykehus og trygdeordning som ble bygd opp for å dekke befolkningas behov, skal omdannes til privat butikk.

Det skjer ikke fordi noen har bevist at slik omgjøring gir befolkninga bedre skole, bedre sykehus eller bedre trygdeordning. Alle veit jo hva som blir resultatet når lokalsykehusets akuttberedskap blir avvikla.

Drivkrafta bakom er et ønske om å løse eller lindre den lønnsomhetskrisa som rir den kapitalistiske økonomien på verdensbasis. Det handler om den truende tendensen som kommer til uttrykk i OECD-statistikken som viser over 40 år med nedgang i den gjennomsnittlige økonomiske veksten.

Gjennomsnittlig årlig økonomisk vekst i OECD-landene 1961 - 2001

Når den økonomiske veksten går ned, blir den innbyrdes kampen mellom kapitalistene hardere. Og situasjonen i den kapitalistiske økonomien er verre enn den skrånende streken med gjennomsnittstallene antyder. Det står nemlig mye dårligere til i noen av de tunge økonomiene – som Japan og Tyskland. Og den veksten som USA kan oppvise, er jo ikke noe eksempel andre kan følge. USAs vekst er dels bygd på gigantlån fra utlandet, og dels på verdenshistorias største opprustning og militarisering. Det er dødens økonomi i ordets egentlige betydning.

Sjøl om denne negative trenden viser at oppskrifta fra Milton Friedman og Chicago Boys ikke virker, satser regjeringene på mer av samme medisin. De vil åpne enda flere deler av offentlig sektor slik at det blir nye avkastningsmuligheter for dem som eier kapital. Får privat kapital bare overta nye bransjer og nye samfunnsområder, så kan den også høste større avkastning. Den syke pasienten får mer av den medisinen som har vist seg å ikke kunne løse kapitalens lønnsomhetsproblem. Dette gir bare utsettelse og skaper mer arbeidsledighet og andre problemer for vanlige folk.

Hvem vinner kampen om tankene?

De nyliberale økonomene som utvikla denne enkle oppskrifta for 30-40 år sia, og politikerne som tror på dem, har erobra et ideologisk hegemoni også i det norske samfunnet. Deres budskap er individuell velstand. Vi møter deres virkelighetsbeskrivelse i nesten alle aviser og på alle kanaler. Vi møter den når stortingspartia i sak etter sak «snakker med en stemme».

Men det fins en annen virkelighetsforståelse. Det går an å velge solidariske fellesløsninger. Fordi mange i Norge nå har forholdsvis god råd til daglig, er det lett å tro at en godt kan betale litt ekstra. Hva det betyr at tidligere fellesløsninger er borte, merker en først viss en får bruk for mye hjelp, for eksempel om en har en unge med alvorlige lærevansker eller alvorlig handicap. Privatiseringsoppskrifta løser ingen problemer. Vi ser jo at det er en liten elite som raner fellesskapet. Å fortsette den nyliberale politikken betyr nedtur for de fleste, mens noen av de som dirigerer det hele kan leve stadig mer luksuriøst på første klasse.

I begynnelsen av forrige århundre var Norge styrt av et nasjonalt borgerskap som ønska å bygge opp og utvikle landet. I dagens overklasse fins det bare enkeltpersoner som har slike idéer og oppfatninger. De er viktige, sjøl om de til daglig er nesten usynlige. Nå trengs det samarbeid og samhandling på tvers av politiske oppfatninger og sosiale skiller. Så galt og så samfunnsskadelig som den nyliberale revolusjonen nå videreføres i Norge, er det trolig et tids-spørsmål før også enkeltpersoner i eliten tar til orde for å si stopp. Noen av dem vil gjøre det ganske enkelt fordi de ser at den rådende politiske kursen også er ødeleggende for det økonomiske systemet som politikerne sier at de vil bevare.

Dette kan gi grunnlag for allianser mellom de som mener at sjølve det kapitalistiske systemet må avskaffes og enkeltpersoner som vil gripe inn fordi de mener det samme systemet er på veg til å ødelegge seg sjøl.

Hva bør en ny snuoperasjon inneholde?

Det var trykket nedenfra som førte til at Stortinget snudde og satte på bureisingspolitikk for snart 80 år sia. Folkelig press skapte de mest vellykka distrikts- og sysselsettingspolitiske tiltaka gjennom tidene. Det trengs diskusjon om hvilke krav som skal reises overfor den statsmakta som hittil har styrt nyliberal omdanning av Norge.

Her er noen punkter som har liten oppslutning i stortingsmiljøet, men brei støtte ellers:

1. Sykehusa omgjøres til forvaltningsbedrifter med folkevalgt styring på fylkesnivå. Loven må også forplikte staten til å dekke utgiftene for å yte de sykehustjenestene det er mest bruk for.
2. Stortinget må straks bevilge 10 milliarder for å avhjelpe akutte kriser i kommunene i 2005. Kommunenes og fylkenes inntekter må økes kraftig fra 2006 uten å øke egenandeler og skatt på vanlige inntekter.
3. Kommersielle privatskoler må avvikles. Nasjonale prøver og andre tiltak for nyliberal omdanning av skolen stanses. Ny resurstildeling fra staten etter elevenes behov.
4. NSB og Posten skal gjøres til forvaltningsbedrifter med formål

- å dekke samfunnsmessige behov, ikke å gi økonomisk avkastning. Staten skal bygge ut bredbåndnett til alle deler av landet.
5. Energiloven fra 1990 må oppheves. En ny lov må slå fast at vasskrafta er befolkningas felles eiendom. Et nøkternt forbruk av husholdningsstrøm skal være billig. Den kraftkrevende industrien må ved lov sikres rimelige, langsiktige kontrakter.
 6. Anbud skal ut av kollektivtrafikken. Nasjonaliser utenlandske selskaper som driver kollektivtrafikk i Norge.
 7. Ingen svekkelse av arbeidsmiljøloven. Overtidsvernet som ble tatt bort i 2003, må gjeninnføres.
 8. Innføre 6-timers normalarbeidsdag med full lønn.
 9. Nasjonalisering av Statoil, dvs. at staten igjen skal være eneste eier.
 10. Kommunal virksomhet som er privatisert (renovasjon, sykehjem osv.) må rekommunaliseres. Kommunale Foretak må omgjøres til vanlig kommunal virksomhet, slik det ble gjort med Trondheim Byggservice i 2004. Ingen nye AS eller liknende selskapsformer opprettes i offentlig sektor. Kapittel 11 i kommuneloven som gjorde det mulig å omgjøre kommunale etater til «nesten AS», må oppheves.
 11. Beholde og forbedre folketrygda. Avvise alle forsøk på å innføre kommersielle forsikringsprinsipp i trygdesystemet. Beholde avtalefesta pensjon (AFP). Innføre tjenestepensjonsordninger i privat sektor.

Det er ikke du som bestemmer – før du sjøl tar retten til å gjøre det ...

På Stortinget, i regjeringskvaralet og i NHO er det fortsatt ei grunnleggende enighet om mer nyliberal omdanning av Norge. Blant lønnstakere, pensjonister og arbeidsløse er det et like utbredt ønske om å opprettholde offentlig finansiert velferd, trygderettigheter og arbeidstakerrettigheter.

Sentrale politikeres opptreden i TV-ruta preges av at det ufor- enlige mellom disse to standpunkta er så lite kjent. De fortsetter å snakke for det motsatte av det de gjør.

Skal vi som vil ha slutt på den nyliberale nedringa av velferds-

staten vinne fram, må vi samle oss om en ny snuoperasjon. De ellevé punkta er innspill til hva den kan inneholde. En slik snuoperasjon er mulig.

Denne snuoperasjonen må på demokratisk drives fram nedefra. Nye personer på gamle taburetter gjør ikke stor forskjell. Det trengs ei virkelig politisk kursendring. Det blir ei god oppmuntring viss Bondevikregjeringa må gå. Og gjerne før valget, enten de blir felt på grunn av nyliberal politikk innenlands eller imperialistiske krigseventyr i utlandet.

Makta må flyttes nedover slik at det at det uproduktive og ofte unyttige statsbyråkratiet blir mindre og mindre.

Folk må bestemme seg for å ta over styringa der de sjøl er.

Noter

¹ Mer om dette på side 99.

² Aftenposten 29. mars 2005. Del 3, side 4.

³ Opplysninger fra hjemmesida til Norsk Gjenvinning AS som er eid av Onyx, som igjen er eid av Veolia.

⁴ Nærmere omtalt fra side 39.

⁵ Side 32 i *Whose Development Agenda? An analysis of the European Unions GATS requests of developing countries*. Utgitt 2003 World Development Movement.

⁶ Side 68 og 69 i Robert Reich: *Nasjonenes rolle*. Utgitt 1991. Norsk utgave 1992.

Erling Folkvord:

Stopp tjuven!

SKATTE OG

Stopp tjuven! inneholder provoserende fakta om de rikeste som ikke betaler skatt, om leger som ble sykehusmillionærer, om politikere som sa NEI og stemte JA, og om finansmannen som inviterte politikere på luksusruise. Han sier selv det er hyggelig å gi noe også – ikke bare ta i mot ...

Et innspill til en redningsaksjon nedenfra for velferdsstaten.

Erling Folkvord gir en lettest oversikt over kunnskap han har samla gjennom mange år som politisk aktivist og bystyre- og stortingsmedlem.